

LUDUS

POZORIŠNE NOVINE ■ BROJ 147 ■ NOVEMBAR 2008. ■ GODINA XVI ■ CENA 100 DINARA

**TEMA BROJA – POZORIŠTE I MEDIJI:
KO SE VOLI TAJ SE...**

**BUDUĆNOST PROFESIONALNIH
POZORIŠTA U UNUTRAŠNOSTI
SRBIJE**

**ZBIVANJA U TEATRIMA NA EX YU
PROSTORU**

**SUSRETI POZORIŠTA I DRUGIH
UMETNOSTI:**

**MARATONCI KAO PREDSTAVA, FILM,
MJUZIKL, OPERA**

INTERVJU: GORAN MARKOVIĆ

**REPRINT LUDUS: INTERVJU –
VAVA HRISTIĆ**

**O 42. BITEFU:
KADA BEBE GLASAJU**

NOVEMBAR 1993.

Na prvoj strani prvog Ludusa, tadašnja predsednica Saveza dramskih umetnika Srbije Svetlana Bojković napisala je:

Poštovane i drage kolege,
dragi čitaoci,

Ludus je opet među nama.

Nadam se da će vas ponovo izlaženje našeg lista obradovati, kao što je obradovalo nas koji smo ga pokrenuli.

Imajući u rukama Ludus, verujem da ćete moći u miru da provedete bar kratko vreme u susretu sa našom umetnošću.

Mislim da je to upravo danas veoma dragoceno – kao azil u lepši prostor od onog kojim smo realno okruženi.

Sa željom da svi zajedno doprinesemo negovanju našeg Ludusa kako bismo mu obezbedili dug vek.

NOVEMBAR 2008.

Drage kolege, dragi prijatelji i poštovaoci Ludusa, I ja, kao i nekada Svetlana Bojković, želim da Vas pozdravim rečima - Ludus je opet među nama.

Htela bih ovom prilikom da izrazim nadu da će Ludus ubuduće izlaziti redovno na radost svih poslenika i ljubitelja pozorišne umetnosti i da će među svojim čitaocima steći poštovaoca koji neće dozvoliti da se ovaj list ugasi.

Radujmo se stoga zajedno listajući stranice ovog, 147. po redu, broja i nadajmo se da će nam svaki naredni broj priuštiti veće zadovoljstvo od ovog koje sada svi zajedno osećamo.

Srdačan pozdrav

Ljiljana Đurić,

predsednik Saveza dramskih umetnika Srbije

Prvi list Udruženja dramskih umetnika Srbije osamdesetih godina prošlog veka radio je Dejan Đurović. Prvi glavni i odgovorni urednik pozorišnih novina Ludus, čiji je osnivač Savez dramskih umetnika Srbije, bio je Feliks Pašić.

ANKETA - O (OBNOVLJENOM) LUDUSU

Vida Ognjenović

To ne samo da je potrebno nego je sasvim neophodno. Naša pozorišna javnost i profesija definitivno moraju dobiti svoje glasilo, iz više razloga. Najpre, zato što se u njemu na čitavom prostoru raspravljaju profesionalni problemi i umetničke činjenice. Pored toga, taj list je neka vrsta letopisa, dnevnika o tome šta se događa, dakle dokument. To je važno jer su, kako znamo, pozorišna zbivanja toliko prolazna, a prostor koji dobijaju u drugim medijima je suviše mali.

Egon Savin

Ludus nam je više nego potreban, zbog nedostatka prostora da se o pozorištu govori i piše. Mislim da su nam naročito važni izveštaji iz inostranstva, šta se dešava u pozorištima Evrope, pa i van Evrope, zatim prikazi značajnih pozorišnih knjiga, tekstovi sa bitnih svetskih festivala, jer smo još uvek izolovani i nemamo mogućnost da pratimo teatarska zbivanja u drugim zemljama.

Mlad pozorišni svet, moji studenti sa Fakulteta dramskih umetnosti sa velikom pažnjom čitaju takve tekstove, a ostaje pitanje da li će Ludus biti koncipiran tako da zainteresuje i širu publiku, van profesionalnih krugova, odnosno ljubitelje pozorišta.

Kokan Mladenović

Naravno da podržavam obnavljanje Ludusa, on je važan informator za pozorišni svet, naročito o zbivanjima van Beograda i na prostoru bivše Jugoslavije. Neki dragi i važni pozorišni ljudi koji nisu prisutni u našoj svakodnevici mogu preko Ludusa da dospeju do šire (pozorišne) javnosti.

Pored toga, Ludus treba stalno da nas okreće prema onome što su najbolja dostignuća domaćeg pozorišta i najznačajniji pravci razvoja savremenog evropskog i svetskog teatra. Dakle, ne da se bavi nama samima nego komparacijom sa svetom, jer smo platili već preveliku cenu zbog izolovanosti od svetskih tokova.

Dejan Mijač

Ludus je potreban kao jedan esnafski informator. Smatram da to ne treba da budu novine za estetsku i teoretsku orijentaciju čitalaca, odnosno pozorišne publike, nego mesto na kojem ćemo mi koji se bavimo pozorištem i živimo u njemu moći da se informišemo o tome šta se događa u tom našem svetu. Mislim na suštinske tekstove, a ne one takozvane vesti koje od predstava prave estradni događaj. Toga je dosta u raznim medijima, pa deluje kao da je pozorište dovoljno „pokriveno“, a zapravo nema onih pravih informacija o bitnim pozorišnim zbivanjima.

Tanja Mandić-Rigonat

Ludus je neophodan našem esnafu, a i šire, svima koji vole ne samo da se informišu o tome šta se dešava u pozorištu, nego očekuju da saznaju nešto više. Nadam se da će Ludus biti novine koje razmatraju sve ono što je bitno za pozorišni (pa i šire gledano, kulturni) život. Dakle, ne samo da objavljuje intervjue sa pozorišnim stvaralocima, već da otvara rasprave na teme koje se tiču rada u pozorištu i da pruži dublji uvid u te probleme.

Znači, da ne bude pozorišni bilten, što je bio u jednom trenutku stravičnog pada, a zatim jedno vreme nije izlazilo, što se veoma osetilo.

Jovan Ćirilov

Biću subjektivan. Volim da svoja iskustva sa putovanja podelim sa čitaocima, sa pozorišnim ljudima. U Ludusu sam objavljivao svoje pozorišne dnevnike i radujem se da ću to sada nastaviti. Drago mi je što se Ludus ponovo pokreće i zato što sam tu saznavao šta se dešava u velikom svetu, jer ne mogu ni ja toliko da putujem, a isto tako šta se dešava u manjim pozorištima u našoj sredini, što je Ludus uvek pratio.

Stella Četković

Dobro je što opet imamo Ludus. Nadam se da ovoga puta neće biti prekida, a takođe da će, po starom običaju, stizati u pozorišta i na sve adrese gde rade pozorišni poslenici. Mislim da Ludus prevashodno ima ulogu koja bi mogla da profilise etiku naše profesije. U ovoj velikoj tržišnoj utakmici, što se tiče rada glumaca i u pozorištu i na filmu i televiziji, novi Ludus treba da pokuša da inicira ono što odavno postoji u svetu, da se naprave agencije. Želela bih da se time bavi, naravno uz sve ostale rubrike. To bi ga negde pokrenulo, jer za sada ima auru lista koji je više nekakva hronika, što je neaktivno i nepopularno.

Goran Šušljik

Ob radovala me je vest da opet izlazi Ludus. Setio sam se trenutka kada su se te novine prvi put našle u mojim rukama.

Te novine su imale i uspone i padove. Naravno da će novi koncept zavistiti od onoga ko ga bude uređivao i ko ga bude voleo najviše na svetu, a lično bih voleo da dobijemo prave, uzbudljive i istinite novine o onome što jeste naše pozorište. To je Ludus nekada mogao da bude, a nekad je bio samo instrument nekih ljudi u neke svrhe. Dakle, onoliko koliko bude pisao o onome što jeste naše pozorište i naša strast, toliko će biti prave novine. Ali Ludus mora da bude ne samo o nama samima, već da nađe put do onoga ko gleda to naše pozorište. On može da bude i informativan i da vrednuje, ne vidim problem da bude i jedno i drugo.

Ljiljana Todorović

Čestitam Ludusu novi rođendan! Sa radošću i nestrpljenjem iščekujem svaki novi broj. Želim da nam novine budu dugovečne, uzbudljive i prepune pozorišnih događanja kao i za kulturu (u širem smislu) uverljivih i, zašto ne, intrigantnih promišljanja!

Govoriti o Ludusu i o pozorištu inspiriše i na šalu. Naime, sećam se njegove rubrike iz sredine devedesetih: „Današnja poslednja – buduća naslovna strana“... U jednom broju, sa naslovne strane zračila je harizma Svetlane – Cece Bojković, a sa poslednje sam se promaljala – ja. Čuvam taj broj Ludusa, evo, već više od 15 godina!

RASPRAVA O POZORIŠTU

- Šta će nam pozorište, kad smo bos i goli?
- Šta će nam glumci, kad nemamo soli?
- Oni nam donose glasove bogova, pesme junaka, sijanje Zlatnog runa!
- Nama treba gasa, treba brašna, pasulja i sapuna!
- Oni govore Evripida i Šekspira!

Može li taj Šekspir da napuni trbuh?

- Šiju li se od tog Evripida čakšire?
- Piše li taj Evripid propusnice?
- Zvecka li taj Šekspir ko puna kasica?
- Ne treba nam Šekspir, već kobasica!

- Dok oni glume, mi ginemo!
- Kisnemo pred vešalima! – Kuvamo koprivu!
- Cvilimo u stupici i stupi!
- Nema nam spasa ni u mišjoj rupi!

- Nama su potrebne bolničarke, a ne glumice!
- Kuršumi nas stižu i u tvrđavama, u bunkerima, u zemunicama, pod šlemovima...

- A oni, Gospode...

- Oni kroz baražnu vatru lete u mehurima sapunice!

Ljubomir Simović

KO SE VOLI TAJ SE...

Sonja Ćirić

Kako mediji i pozorište gledaju na zajednicu u kojoj, hteli ne hteli, moraju da žive? Šta jedno drugom mogu dati, u čemu nautiti? Šta misle jedni o drugima? Koji međusobni postupci im smetaju, a koji odgovaraju? Da li nastoje da im zajednički život bude lepši i uspešniji? Ili...

Nisu malobrojne predstave kojima samo desetak rečenica novinskog teksta čuva sve emocije od kojih su nastale i koje su drugima dale! Samo jedan jedini novinski tekst za sav njen sjaj!

Srećom, zbog napretka tehnologije odavno nema razloga za takve patetične (mada opravdane) rečenice. Tu su kamere da do kad je sveta i veka sačuvaju svaki pokret na pozorišnoj dasci, a tu je i štampa da učini „večnom“ svaku ocenu kritičara i svako iskustvo glumaca, reditelja, pisaca – svih zaslužnih što predstave postoje. Jedni drugima su, nema sumnje, potrebni. No, šta misle o zajednici u kojoj moraju da žive? Da li su sve učinili da njihov zajednički život bude lep i uspešan? Ili...

Ta, i druga pitanja postavili smo predstavnicima medija i pozorišta u želji da proniknemo u njihov odnos. Evo šta su odgovarali.

Ima li pozorišta na naslovnoj strani? Po Svetozaru Cvetkoviću, upravniku Ateljea 212, pitanje odnosa pozorišta i medija teško može da se generalizuje, ali, ako se to ipak učini, onda ga ocenjuje delimično nezadovoljavajućim.

„Medijima se mora priznati da su teatrima u Beogradu pomogli da profilu repertoara, pa se sad uglavnom zna šta vas čeka u Jugoslovenskom dramskom, a šta u Ateljeu. To je, dakle, pozitivno. Sa druge strane, jedan decentan odnos društva prema umetnosti pogoduje stavu da mi, pozorišta, nismo bitni nikom osim sebi samima. To znači da kod nas još uvek vlada stav da bi Beograd mogao bez pozorišta – uostalom, ima toliko gradova u Srbiji koji nemaju teatar pa šta im fali. Mislim da bi mediji taj stav mogli da promene. Međutim, nedostaju tekstovi koji bi podigli stepen značaja ove umetnosti u našem gradu. Pozorišni događaj će kod nas teško dospeti na naslovnu stranu zato što mi nikada nećemo pobediti nekog sa tri nula, ali, zato će neki umetnik dobiti neku važnu nagradu što zaslužuje naslovnu. Ili drugi primer, koji više ima veze sa mnim nego sa pozorištem: sad svi pišu o filmu *Turneja* zato što je naš kandidat za Oskara. Hipotetički gledano, kad bi *Turneja* dobila Oskara, verovatno bi došla na naslovnu. Isto, kad bi pozorište dobilo Oskara, dakle kad bi postiglo nešto na globalnom nivou, valjda bi, po kriterijumima našeg društva, zaslužilo prvu stranu. Ali, mi prosto nismo u prilici da postizemo takve uspehe. Kad bi ljudi u medijima to shvatili, i kad bi istovremeno

shvatili da i neki važan događaj u teatru zaslužuje naslovnu, to bi pomoglo da se pozorište podigne na nivo bitnog u našem društvu.“

Statistika kaže da samo pet odsto našeg stanovništva ide u pozorište, od kojih tri odsto ide redovno, podseća Cvetković. „Ljudi imaju pežorativni stav prema pozorištu – to ih smara. Upliv vizuelnih medija je veći jer ne podrazumeva poznavanje pisma. Zato je šteta što se izuzev kritika u TV dnevniku, sve druge emisije o pozorištu, na primer hronike festivala, emituju u pola dva noću. Ko to gleda?“ Šta Cvetkoviću, kao glumcu, smeta kod novinara? „Većina pita – kako je bilo raditi tu i tu ulogu? Takva pitanja ne zahtevaju nikakve odgovore, i govore o nepoznavanju prirode našeg posla. Niko se ne bavi glavnim pitanjem glumačkog zanata: da li je naš posao reproduktivan ili kreativan? Novinari nas najčešće vide kao medijske ličnosti koje reklamiraju kafu.“

Razgovor o ovoj temi među predstavnicima medija počinjemo od osnovnog – od agencije. „S obzirom da je osnovni zadatak agencije da izveštava, informiše o događaju, a ne da ga procenjuje ili komentariše, o pozorišnom životu pišemo na taj način“, kaže Zorica Dimitrijević, novinarka rubrike Kulture agencije Tanjug. „To pravilo je nametnulo i formu, pa pretežno pišemo vesti i izveštaje. Intervjue retko, samo ako je, na primer, neko dobio neku veliku nagradu. Takođe, imajući u vidu da smo nacionalna institucija, zadatak nam je da informišemo o događanjima i u Beogradu i Srbiji. Nevolja je što u redakciji nema dovoljno novinara, pa ne uspevamo da izvestimo o svim događajima iz Srbije, kao što alternativno pozorište pratimo manje od institucionalnog. Razlog ovom drugom je i institucionalni karakter naše kuće. Pratimo svaku, baš svaku, aktivnost Narodnog pozorišta, Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu, Jugoslovenskog dramskog pozorišta, bez obzira da li će tu informaciju preuzeti neki medij s našeg tikera.“

Nakon 17 godina izveštavanja o pozorištu, Zorica Dimitrijević kaže da joj to prija i da ima pozitivno iskustvo. „Nisam do sada imala nijedan problem. U svim pozorištima ljudi u PR-u su uvek predusretljivi. Međutim, dešavalo mi se da su upravnici imali neodložne sastanke baš kad sam ih zamolila za razgovor o temi koja im nije po volji. Kad je, na primer, JDP imalo problem na gostovanju u Zagrebu sa Nebojšom Glogovcem, onda im nije odgovaralo da se o tome piše. Tvrdim da mi nikada do sada u redakciji nije rečeno da na neko pozorište obratim više pažnje a da neko zanemarim. Znam da je, na primer, početkom devedesetih kad CZKD nije bio po volji vlasti, Tanjug objavljivao informacije o svim njihovim aktivnostima.

I samo još nešto u vezi odnosa među novinarima: dešava se da pročitam u štampi intervju nekog kolege u kome se jasno vidi da je nastao na osnovu mog teksta, često i intervju. Zar ne bi bilo prirodno u tim slučajevima napomenuti da je intervju urađen po Tanjugovoj informaciji?“

Kultura na začelju

Da li mediji promovisu pozorište? „Teško je govoriti o ulozi medija u promociji teatra zbog toga što u našoj zemlji kultura u celini dobija relativno malo prostora u medijima. Zato je teško insistirati na opširnijim i detaljnijim priložima o pozorištu koji realno ne bi imali gde da budu objavljeni“, kaže Anja Suša, upravnica Malog pozorišta „Duško Radović“. Ima utisak da je „situacija posebno nezahvalna u štampi, naročito u dnevnim novinama, gde kultura obično zauzima jednu do dve stranice i zbog toga se najčešće svodi na servisne informacije. Ipak, i takav način informisanja je bolji ni od kakvog. Problem je, međutim, što je zbog manjka prostora često neophodno praviti selekciju među zbivanjima, tako da najviše prostora obično dobijaju najveći događaji i najveće institucije, što dovodi u nepravedno inferioran položaj mnoge druge, na primer – pozorišta za decu i mlade, bez obzira na kvalitet njihovog rada.“

Pa ipak, može se reći da je Radović, smatra Anja Suša, „dobro zastupljen u medijima na nivou osnovnih programskih informacija. Problem nastaje sa kritikom koja, uz nekoliko izuzetaka, gotovo u potpunosti ignoriše našu, kao i produkciju drugih pozorišta za decu. Čak se događa i da kritičari prate naš repertoar, ali od urednika pojedinih izdanja ne dobijaju dozvolu da o njemu pišu pod obrazloženjem da je premalo prostora, a previše događaja da bi se pisalo o dečjim predstavama, čime se ova vrsta pozorišta automatski stavlja u potčinjen položaj u odnosu na ostale. Moglo bi se reći da sličnu sudbinu, mada manje dramatično, deli i savremeni ples. Ovdje, međutim, treba pomenuti i izuzetke koji potvrđuju pravilo. Predstave našeg pozorišta su nekoliko puta uvrštene u top 5 na godišnjem nivou po izboru kritičara Yellow Caba koji redovno prate našu produkciju.“

Na pitanje da li medije, osim predstava, zanima još neka tema o Radoviću, Anja Suša odgovara da se „poslednjih godina mediji, sa pravom, najviše interesuju za rekonstrukciju koja je već nekoliko puta najavljivana pa odlagana, tako da ne prođe nijedna pres-konferencija a da neko ne postavi to pitanje na koje ja, nažalost, nemam precizan odgovor. Ne znam koliko su mediji u prilici da nam pomognu oko rekonstrukcije, ali bi nam svakako pomoglo da se ne pojavljuju neistinite informacije o tome kako više nismo u zgradi, kako smo se već preselili u bioskop Jugoslavija i slično, koje zbunjuju našu publiku i loše utiču na posećenost programa.“ Jedan TV prilog je, kaže Suša, pre nekoliko godina kritikovao Radović zbog nedostatka adekvatne garderobe za publiku. „Brzo smo reagovali i napravili novu garderobu. Osim ove tehničke zamerke, uglavnom nismo dobijali previše negativne

Svetozar Cvetković

Mihailo Vukobratović (Foto: Đorđe Tomić)

Branko Cvejić

Anja Suša (Foto: Đorđe Tomić)

komentare koji bi nas naveli da nešto menjamo", dodaje Anja Suša.

Vukica Strugar, novinar Kulture dnevnog lista „Večernje novosti“, seća se da je pre desetak godina bilo manje prostora za tekstove o teatru jer je na jednu stranu trebalo smestiti događaje cele kulture. „Zato su se pozorišni događaji svodili na vesti. Sad imamo dve strane, pa se osim vesti pišu i informacije, reportaže, intervjui, ređe osvrti. Naravno, ni to nije dovoljno. Praksa *Večernjih novosti* je da idu događajima u susret. To odgovara autorima i učesnicima predstava, zato što mogu afirmativno da pričaju o novom projektu i da kod publike stvore pozitivan utisak. Dajemo im publicitet na nevideno, avansno, pa se desi da, iako su i pisac i reditelj i svi segmenti predstave dobri, predstava ipak ne bude dobra. I, s obzirom da dnevne novine oskudevaju u pozorišnoj kritici, izveštaji sa konferencije za štampu ostanu dokument za buduća vremena što nije prava slika o izvedbi, ona falsifikuje istinu.“

Interesantno je mišljenje Vukice Strugar o pres-konferencijama: „Gotovo po pravilu, jedino što je tada moguće čuti su međusobni hvalospevi autora i glumaca o fantastičnoj atmosferi na probama, o genijalnosti reditelja, o međusobnoj neponovljivoj saradnji glumaca, mladi glumci obavezno iskoriste priliku da se javno zahvale kući i reditelju koji su ih angažovali. Volim konferencije za štampu Tanje Rigonat, jer spremi mali esej o predstavi pa novinar ima šta da citira i da gledaocima prenese informaciju o komadu. Kome koristi zahvaljivanje? Mislim – nikome, ni učesnicima, ni potencijalnim gledaocima, zato što mi sigurno ništa od toga ne možemo da napišemo. Jedini rezultat takve konferencije za štampu je izgubljeno vreme. Ima još nešto: ne mali broj glumaca poruči novinarima da sad nemaju šta da kažu i da će sve videti na premijeri, pa možemo da razgovaramo posle premijere! Pa zašto je onda dolazio na konferenciju ako nema šta da kaže?“

Na pitanje da li pozorište ima problema sa medijima, Ljiljana Lazić, šef marketinga Narodnog pozorišta, u ime svoje kuće odgovara negativno. „Odnos Narodnog pozorišta i novinara je specifičan, mi imamo tri ansambla, pa znači i tri puta veću komunikaciju nego druga pozorišta. Mislim da dobro saradujemo, ne mogu da se požalim. Kontaktiramo s njima na konferencijama, telefonom i mejlom – moje iskustvo je da bez ličnog kontakta nikakav KZŠ ne vredi. Dakle, nemamo problema sa novinarima, ali imamo sa malim prostorom, naročito televizijskim. Pre deset godina televizija je o jednoj predstavi emitovala i izveštaj sa konferencije za štampu, i reportažu sa probe, intervju i kritiku. Sada se sve svodi ili na informaciju o premijeri, ili najavu sa snimkom probe. Mislim da je to greška, ljudima treba uvid u nov repertoar, pogotovo što televizija postiže bolji kontakt sa potencijalnom publikom. Televizijski novinari teško dobijaju ekipu za snimanje zato što su prebukirani izveštavanjem sa političkih događanja, treba im najaviti nedelju dana unapred kako bi napravili raspored, ali

E.E. Šmit: *Posetilac*, Atelje 212

B. Sribljanović: *Skakavci*, Jugoslovensko dramsko pozorište (Foto: N. Petrović)

Mojijer - još jedan život, Jugoslovensko dramsko pozorište (Foto: N. Petrović)

V. Ognjenović: *Je li bilo kneževе večere*, Srpsko narodno pozorište (Foto: B. Lučić)

TEATAR PROTIV POLITIKE POŽELJNE NEKULTURE

Piše: Tanja Mandić-Rigonat

Mediji i kultura (u ovoj zemlji) žive paralelne živote... Retko se sreću i jos ređe stvaraju zajednički kvalitet. Pozorište kao i književnost, likovna, savremena umetnost marginalizovani su, getoizirani u medijske mikroprostore i gotovo su nevidljivi u odnosu na druge sadržaje, baš kao što je malo i budžetsko izdvajanje za kulturu. Uprkos toj nevidljivosti, kultura opstaje i ponaša se kao jednoćelijski organizam koji se razmnožava prostom deobom, zahvaljujući talentu, ludosti i upornosti onih koji je stvaraju i onih koji je primećuju, ukraćko zahvaljujući „duhovima“. Da li je to tranziciona slučajnost ili posledica svesnog nametanja vrednosnog sistema koji forsira, glorifikuje samo ono što se „dobro prodaje“ (a medijski se navodno najbolje prodaju *Veliki brat*, *Velika svadba*, *Velika zavera*, *Velike pljačke*, *Veliki pljuvački okršaji*, *Veliki okrugli stolovi* oko kojih sede političari i njihovi analitičari koji prodaju privid za privid). Ta tržišna logika prećutkuje, ignoriše čitav svet ideja, dela, stvaralaca, i na taj način proizvodi slike osiromašene, pojednostavljene stvarnosti. „Pinkizacija života“ bila je omiljena sintagma za banalizaciju, površnosti, gluposti, za lakoću i spretnost previđanja sukoba, trauma, problema koje je proizvodila politika u našim životima devedesetih godina prošlog veka. Televizija Pink je posedovala „čarobnu formulu“ kojom je ozračila naciju. Nasuprot Pinku, B92 je prepoznavana kao medijska kuća koja se zalaže za smisleni i utemeljeni sistem vrednosti. Danas, kada je kultura u pitanju, ta ideološka opozicija suštinski više ne postoji. Ružičasta (ideološka) sapunica prelila se i poplavila i druge televizije. Pink i B92 danas su kulturni blizanci – obe televizije su nekulturne. Nekulturna televizija je nova sintagma u Srbiji na početku 21. veka i označava sve TV kuće koje dešavanja u svetu umetnosti svode na vesti i priloge, uglavnom u kasno-noćnim terminima. Glavne, forsirane zvezde medijskog prostora su zapravo političari predstavljeni kao ekskluzivni vlasnici, tumači i kreatori života.

Čuti danas nekog umetnika kako govori o svom delu ili raznovrsnim temama iz oblasti umetnosti, prava je retkost i dragocenost. I, ravno je subverziji. To je kratak prodor smisla (a šta je danas subverzivnije od čoveka koji ima integritet, talenat i sposobnost da kreira nešto smisleno, da prepozna problem i odupre se konzumentskoj bolesti gutanja fast fuda najčešće političkog, trećerazredno zabavnog i pseudokulturnog). Ako su pozorišta puna, ako publika dolazi da vidi najrazličitije predstave (teatar je demokratska umetnost koja neguje najrazličitije žanrove), ako je pozorište oduvek bilo i ostalo mesto u kojem životna energija ključa, društvo se preispituje, život obogaćuje proširivanjem pogleda, ruše tabui i stereotipi – kako se došlo do toga da ga (najmoćniji) mediji previjaju ili drže na margini? Da li je to novi oblik kročenja drugačijih, različitih glasova koji oponiraju manipulativnim matricama stereotipova kojima smo zasuti iz medija današnjice? Kada sam pitala jednog uglednog novinara zašto na televiziji na kojoj radi nema emisije o Sterijinom pozorju odgovorio mi je da Sterijino pozorje nije brend!!!! Dakle pisci, reditelji, glumci, predstave, okupljeni na tom festivalu koji je suma najvrednijeg (po odabiru selektora) u našem pozorištu, zajedno sa predstavama iz inostranstva, nemaju zajedno dovoljnu specifičnu težinu da bi bili prepoznati kao vrednost u odnosu na česanje, podrigivanje, prenemaganje zvezda rijaliti šoua koji se emituju u udarnim porodičnim terminima!

Onda kad ga ne previjaju, mediji često dešavanja u pozorištu banalizuju kroz senzacionalizam. Ne prode nijedan Bitef a da ne pročitamo rečenice tipa: koliko košta gostovanje jedne predstave na Bitefu, da li nam je Bitef potreban... Hit tema proteklog Bitefa bilo je pitanje ko je i kako otvorio festival. Od predstava i njihovih stvaralaca često je bitnije ko je od političara i javnih ličnosti bio na premijeri.

Pozorišna kritika je posebno pitanje i o tome drugom prilikom. (Raša Teodosijević je svojevremeno napisao antologijski tekst „Ko sve profitira na umetniku“ i da ga ne bih prepričavala preporučujem ga za čitanje.)

Živimo u bestežinskom „tranzicionom“ prostoru i vremenu u kome se često čuje rečenica: „Potreban nam je nov sistem vrednosti“. Da li podsetiti (otkriti toplu vodu) da pozorišna umetnost vekovima opstaje kao vrednost. A danas se, odsustvom medijskog poštovanja, dovodi u pitanje u novom medijskom kreiranju stvarnosti. Osim onih koji je vole, stvaraju i novinari koji je prate (i u suženom prostoru čine vidljivom) imaju zaista posebnu misiju – da svojim stalnim pozorišnim obrazovanjem i profesionalnom etičnošću ne dozvole utapanje čitavog sistema vrednosti (koje pozorište čini i stvara) u ispraznu industriju zabave i politiku poželjne nekulture. Jer, idealan konzument (nije ni građanin ni čovek) je onaj koji se potpuno prepušta magiji tržišta ne postavljajući pitanje smisla, za razliku od idealnog gledaoca koji u pozorištu već vekovima preispituje smisao postojanja i ideje o samom sebi sa hiljadu pitanja i na mnoštvo načina.

se desi da i kad zadovoljimo sve te uslove, opet nema mesta za predstavu.“

Ljiljana Lazić zamera novina-

rima što im je zanimljiviji skandal nego umetnička vrednost i što, iako mediji prate sve aktivnosti Narodnog pozorišta, to ne čine s podjednakim

interesovanjem. „Ako na našoj sceni gostuju pozorišta iz unutrašnjosti, to zabeleže samo glavni mediji a i oni ne onoliko koliko bi objavili o gosto-

vanju inostranog ansambla. Mislim i da nemaju autoritet kojim bi ubedili urednike da intervjuišu i nekog ko nije lice poznate televizijske serije.“

Nedeljnik „Vreme“ prati pozorišni život prvenstveno objavljivanjem kritike i tekstovima o pozorišnom životu: pripeme komada, festivali, zakoni, socijalni problemi, infrastruktura. Nebojša Grujičić, urednik Kulture u „Vremenu“ kaže: „U saradnji sa našim kritičarem, Ivanom Medenicom, odlučujemo kojoj predstavi ćemo, osim kritike, dati prostor. Ako po njegovom mišljenju neki komad zaslužuje i intervju sa auto-

rima ili protagonistima, odnosno reportažu, onda i na taj način čitaocima skrenemo pažnju. Dakle, da bismo objavili, na primer, intervju sa rediteljem, neophodno je da njegova predstava ima kvalitativnu i društvenu relevantnost. Takođe, tekstovima dopisnika otkrivamo tendencije u savremenom teatru, i pratimo relevantne inostrane festivale.“

Muke s kritikom i rvanje s mečkom

Urednik kulture u *Blicu* Raško Kovačević, na temu mediji i pozorišta, kaže: „Blic veoma drži do posredovanja između umetnika (njihovog čina) i mogućih tzv. konzumenata kulturnih sadržaja. Nastojimo iz sve snage da što više ljudi „nagovorimo“ da odu na izložbu, u bioskop, na koncert, u pozorište... Zbog toga nam nije u prvom

ona koristi pozorištu zato što mu omogućava da sagleda prethodni rad. „Koliko će publika poverovati hvalešpevu ili negativnoj kritici, to je uvek aktuelno pitanje i za novinara i za nas.“

Mesečniku „Prestup“, magazinu koji se prevashodno bavi kulturom i fenomenima svakodnevnog života, po rečima Vesne Mališić, glavne i odgovorne urednice, namera je da o teatarskim temama piše onako kako drugi ne pišu. „Mislim da ljudi idu linijom

dobar zauvek ili je loš zauvek, i to nije dobro.“

Branko Cvejić, upravnik Jugoslovenskog dramskog pozorišta, priču je počeo kritikom novinara: „Na konferenciji za štampu glumci moraju neprestano da pričaju o radu na predstavi, da budu duhoviti i šarmantni, zato što ih novinari, sami, ništa neće pitati pa postoji velika opasnost da i predstavi ne posvete pažnje i prostora koliko to ona zaslužuje. A desi se da na razgovoru organizovanom nakon predstave na nekom festivalu, glumcu nije ni do kakve priče nakon dva i po sata provedenih na sceni! Najčešće mu se čuti, i jedva čeka kad će da se opusti!“

Tabloidi, kojih po Branku Cvejiću ima „99 odsto od svih medija, samo objavlju ko je bio na iventu – kako oni nazivaju predstavu – i slikaju ljude koji idu od premijere do otvaranja kafića i nazad. Ne kažem ništa, neka i to postoji, ali to zaista nije prava slika o jednoj pozorišnoj predstavi.“ Fotografisanje naročito smeta na sceni, tokom predstave, pa Cvejić podseća na izuzetno neprijatnu situaciju na premijeri *Fedrine ljubavi* u Tetaru „Bojan Stupica“ kad je Mira Karanović prekinula predstavu zbog fotoreportera. „Ili, ružno je što kameramani ostaju sedam-osam minuta na početku predstave, snime koliko im treba da ilustruju informaciju, i onda, u tišini predstave, lupaju stativima i kamerama. Još davno, dok nisam bio upravnik, pokušao sam da ih nateram da dođu na generalnu probu, ali, onda u novinama nije bilo nijedne slike s te predstave. Jednostavno, s mečkom čovek ne može da se rve – kaže poslovica.“

Na pitanje kako komentariše priču da se o Jugoslovenskom dramskom pozorištu uvek, i kad je opravdano i kad nije, govori pohvalno, Cvejić odgovara pitanjem: „Ko to priča? Ne verujem da tako misle čak ni glumci drugih pozorišta zato što oni igraju kod nas. Imamo 29 glumaca na plati, a stotinak na predstavama.“ O kritičarima Cvejić kaže: „Najgore je kada počnu da objašnjavaju kako je predstavu trebalo režirati. Pa neka dođu i sami je režiraju!“

Ni kao glumac Branko Cvejić ne hvali medije: „Voleli bi da objave sliku u kojoj neki glumac-debeljuka oblaporno jede sendvič, ili sliku nekog ko voli da popije – u pozi pijanca! Ja razumem da je to zahtev tržišta, ali ipak smeta činjenica da ti nekom nisi interesantan kao glumac već kao neko ko je u ekscelentnoj situaciji. Stalno prepričavam anegdodu koja se meni desila: imam naviku da na premijerama, sreće radi, nosim šalove raznih boja. I, jednom, slika me neki fotoreporter, ali ubrzo prokomentariše: Ih, već sam vas slikao sa tim šalom! Strašno, zar ne?“

Da li je potreban zaključak, i da li ga uopšte u nekom konačnom smislu može biti? No, očigledno je da su mediji i pozorišta jedni drugima dobri ali i da nisu, da jednima kod drugih smeta jedno, a drugima kod prvih drugo, da se i vole i ne vole, ali su, bez obzira na sve, zajedno i tako će i biti dok je sveta i veka.

Molijer *Tartif*, Jugoslovensko dramsko pozorište (Foto: Nenad Petrović)

Preplatite se na LUDUS

Godišnja pretplata za Srbiju:
1000,00 din.

Dinarski tekući račun:
Savez dramskih umetnika Srbije
255-0012640101000-92
(Privredna banka Beograd A.D.)

Godišnja pretplata za inostranstvo:
30,00 EVRA

Devizni žiro račun:
5401-VA-1111502
(Privredna banka Beograd A.D.)

planu kritički osvrt (ali ga i ne zapostavljam) na kulturni događaj. Kad je konkretno o pozorištu reč, veoma držimo do dobro urađene (i obilate) najave (to može biti intervju, reportaža s probe, ili dobro postavljena intriga koja će i manje zainteresovane odvesti u pozorište). Naime, verujemo da je odlazak u pozorište (na koncert, bioskop, izložbu...) dobar izbor, bolji od većine uobičajenih za koje se naročito mladi odlučuju.“

Mihailo Vukobratović, upravnik Pozorišta na Terazijama, na početku ističe praktičnu stranu odnosa o kom razgovaramo: „Svaki umetnički posao organski je vezan za medije jer tako brže i suštinskije dopire do gledaoca, pa je zato važno shvatiti koliko mora da bude duboka ta saradnja. Naša potreba i želja je da čujemo i drugo mišljenje, da prekontrolišemo ono što radimo. Kada bi se analiziralo prisustvo pozorišta u medijima, uvidelo bi se da ima više prikaza događaja od analize. To s jedne strane može da začudi, ali s druge je razumljivo, jer u sadašnjem društvu informacija dobija na važnosti a stav je pomalo i gubi.“ Vukobratović smatra da iako kritika ne može da utiče na završenu predstavu,

manjeg otpora pa im se izveštavanje o pozorištu svodi na prikaz bez kritičkog osvrta, ili na razgovor koji ni na koji način ne problematizuje stvari. Od prvog broja *Prestupa* pokušala sam da unesem kritičku notu. Naime, iako ni pozorište ni kultura nisu opasni kao politika, novinar će se pre odlučiti da 'zagrebe' i istražuje po političkim temama a ređe po temama pozorišnog života. Zašto je to tako ne znam.“ Takođe, kaže da se o neuspesima nekih ljudi i pozorišta namerno prećutkuje. „Vlada neka atmosfera nezameranja već utvrđenim autoritetima, pa mi je teško da dobijem poštnu kritiku o nekoj predstavi ako je njen autor poznat i priznat. Zato se podrazumeva da ako je neki reditelj napravio deset dobrih predstava, niko se ne usuđuje da kaže da je jedanaestu uradio loše. I to mi smeta! Ako Jugoslovensko dramsko ima novu predstavu, to obavezno znači da je fantastična! Često i jeste, ali nekad i nije, i to ne sme niko da kaže. Dva puta sam posle predstava, na primer, zaista genijalnog reditelja Jagoša Markovića izašla sa osećanjem da su bile loše, i u pozorišnom holu se govorilo da su loše, ali to nikad nisam pročitala u novinama. Ovdje je neko ili

D. Kovačević: Maratonci trče počasni krug, Pozorište na Terazijama, (Foto: M. Kodemo)

M. Marković: Brod za lutke, Srpsko narodno pozorište (Foto: M. Polzović)

Broj: 1173/1
23.10.2008.

Savez dramskih umetnika Srbije
raspisuje

JAVNI POZIV - KONKURS za predlaganje kandidata za dodelu Nagrade LJUBINKA BOBIĆ

Nagrada se dodeljuje dramskim umetnicima (glumicama i glumcima)
za najbolje glumačko ostvarenje u oblasti komedije.

U konkurenciji za Nagradu mogu učestvovati sve ostvarene uloge u
profesionalnim pozorištima sa teritorije Srbije, u predstavama premijerno
izvedenim u periodu od 1. septembra 2007. do 31. avgusta 2009. godine.

Osnovna merila su: da je ostvarena uloga, naslovna, glavna, velika ili
značajna, da je ostvarena u komediji, da je tragalačka, inovativna i da se
može se označiti kao sasvim nova smernica glumačkog izraza na polju
komedije.

Predlagači kandidata mogu biti profesionalna pozorišta, dramski
umetnici, direkcije i selektori pozorišnih festivala, pozorišni kritičari,
redakcije stručnih i drugih časopisa iz oblasti kulture, kao i umetničke
ustanove, institucije i udruženja.

Predloge sa pisanim obrazloženjem mogu se slati već od danas,
a najkasnije do 15. septembra 2009. godine,
na adresu:

Savez dramskih umetnika Srbije, Beograd, Studentski trg 13/VI
ili e-mailom, na adresu: sdus@sdus.org.yu,

SAVEZ DRAMSKIH UMETNIKA SRBIJE

Tako su govorili...

Al Paćino O riziku

Predstavu „Richard III“ kritika je dočekala na nož. Nema puno zvezda vašeg kalibra koje su spremne da preuzmu rizik koji nosi izvođenje Šekspira na Brodveju. Zašto ste to radili?

– Da bih prestao da pušim. Šta bi drugo moglo biti razlog? Ne možeš da pušiš i da radiš 'Richarda III'. Postoje li razlozi zašto ljudi rade stvari? Šta je rizik? Rizik je ne rizikovati! U suprotnom, možeš da se ubuđaš, da se ponavljaš.

(Iz knjige „Al Paćino, njegova priča“ Lorenza Grobela. Izdavač: „Stylos“)

Petar Kralj O Hamletu

Ko je bio tvoj Hamlet?

– Bio je, pre svega, čovek koji ne može da se odluči, i čovek koji se boji posledica svoje odluke... I ja milion stvari u životu odlazem da odlučim, iako mi je jasno kako bi one trebalo da se razreše. Onda lepo sednem, popijem dve rakije, ili uzmem nešto da čitam, ili uzmem nešto pa vežbam... Tako i Hamlet. On nije u dilemi zato što ne može da se opredeli između dva ravnopravna suda, on je u strahu od onoga što mu je jasno da mora da odluči. Ja sam pokušavao da to dovedem i do neke vrste fizičkog bola.

(Iz knjige „Glumci govore“ Feliksa Pašića. Izdavači: „Prometej“ i „Sterijino pozorje“)

Bernard Šo O Sari Bernar

„Njoj se oprašta ono neverovatno. Nije umetnost samo kad vas neko podstiče da razmišljate na uzvišeniji način pred ozbiljnim prizorom na pozornici; umetnost je ono što čini da se divite Sari Bernar, da je branite, da plaćete, da se smežete sa njom, da se smežete njenim šalama, da je sledite, zadihani, pod njenom dobrom i lošom zvezdom, da joj aplaudirate kada zavesa padne.“

(Iz knjige „Sara Bernar, neobuzdani smeh“ Fransoaz Sagan. Izdavači: „IP Book“ i „Marso“)

Čarli Čaplin O prvom trenutku slave

Sudbina nije spavala. Jednog dana, za vreme školskog odmora, Čarli je deklamovao drugovima priču „Mačka gospođice Prisile“ koju je naučio od majke.

„Gospodin Rejd, naš profesor, podigao je pogled s knjige. To mu je bilo toliko zabavno da mi je, kada su se svi vratili na svoja mesta, rekao da ponovo ispričam priču. Posle toga je moj ugled porastao i sutradan sam išao od učionice do učionice, i kod dečaka i kod devojčica, da deklamujem svoj monolog. Kada mi je bilo pet godina već sam nastupao umesto majke pred publikom, ali ovo je bio prvi put da sam zaista doživeo slavu.“

(Iz knjige „Enciklopedija loših đaka“ Žan-Bernar Puja, Serž Bloka i An Blanšar. Izdavač „Kreativni centar“)

Danilo – Bata Stojković O glumcima i stidu

„Svi veliki glumci koje sam upoznao, svi su stidljivi ljudi. Veliki glumac ne želi da bude agresivan, nego da deluje, on ne želi da bude nepromišljen, on želi da nađe pravu meru za ono što saopštava drugima. Kada ga život prepadne nečim neočekivanim, on se zbuni, ne snalazi se... A najčešće ima stida od drugoga, kad drugi neko pretera. Sećam se da sam kao dete u pozorištu saginjao glavu kad neko viče, a nema pokriće. I dan-danas spustim glavu, zastidim se... Jedan od najstidljivijih ljudi koje sam upoznao, to je Ljuba Tadić. Zoran je bio jako stidljiv čovek. Ljilja Krstić, Mira Stupica, Bora Todorović, da ne nabram dalje... Dragan Nikolić – strašno stidljiv čovek... (...) Nisam nikad osećao glumu kao strah, ali kao stid jesam... Komplikovano je to.“

(Iz knjige „Glumci govore“ Feliksa Pašića. Izdavači: „Prometej“ i „Sterijino pozorje“)

SMEH, SUZE, APLAUZI

“Vitamini”... “Trka s vremenom”...

“Međučin”...“Hamlet u pikantnom sosu”...

“Bastijen i Bastijena”...

Ana Tasić

Sezona u beogradskim pozorištima počela je 3. oktobra u Nacionalnom teatru, odmah po završetku Bitefa, premijerom predstave *Vitamini* (Vera Jon/Filip Grinvald), koja se bavi posledicama uticaja televizije na društvenu i individualnu svakodnevicu. Pitanje koje se prvo nameće jeste razlog za postavljanje ovog, ni po čemu vrednog, savremenog rumunskog teksta na repertoar Narodnog pozorišta. Zašto se odlučiti za produkciju sasvim prosečnog rumunskog teksta, a ne dati prednost savremenim srpskim piscima i na taj način podržati našu dramu (kojoj, bez ikakve sumnje, treba svaka motivacija)?

Onda je došlo do prilično velikog zastoja sa premijerama u Beogradu. Prazninu su zataškavala brojna gostovanja, naročito na sceni nacionalnog teatra, koji je prvo bio domaćin Slovenskom narodnom gledalištu iz Maribora i predstavi *Intimni autoportret Fride Kalo* (Slavenka Milovanović-Pregelj/Ivana Vujić). Gledali smo zanimljivo tumačenje života Fride Kalo, u okvirima prepoznatljive, brehtovske rediteljske poetike Ivane Vujić. Zatim je scena Narodnog pozorišta ustupljena ansamblu zrenjaninskog teatra „Toša Jovanović” i *Heroju nacije* (Ivan M. Lalić/Egon Savin). Reč je o još jednoj predstavi o prevelikom, verovatno i zabrinjavajućem, uticaju televizije na naše živote, ipak, mnogo boljoj od *Vitamina*, u različitim pogledima. Onda je gostovalo šabačko pozorište sa malo konfuznom komedijom *Trka sa vremenom* (Aleksandar Popović/Bojana Lazić), pa pozorište iz Zaječara, sa dramom *4 sata* (Miroljub Nedović/Irfan Mensur). Narodno pozorište iz Subotice se beogradskoj publici predstavilo sa odličnom predstavom *Draga Jelena Sergejevna* (Ljudmila Razumovska/Miloš Jagodić). Uživali smo u sintezi odličnog teksta i nepretencioznoj režiji koja je ostavila dosta prostora glumcima. Oni su uzbudljivo prikazali sukob generacija i konflikte zbog različitih pogleda na svet – beskompromisnog idealizma i sasvim zaslepljujućeg koristoljublja i luđačke želje za moći. Zrenjanin se zatim predstavio Beogradu i sa predstavom *Patafizika* (Ežen Jonesko/Ivana Korakšić), a Šabac sa *Sabirnim centrom* (Dušan Kovačević/Kokan Mladenović). Zbog rekonstrukcije zgrade šabačkog pozorišta, premijera predstave *LKL* (Kata Jugović/Ferid Karajica) održana je u Beogradu, na Velikoj sceni UK „Vuk Karadžić”. Tekst sačinjavaju fragmenti iz različitih Lazarevićevih pripovedaka, izvedeni precizno realistički i vrlo kompaktno, pri čemu pokreću niz pitanja – o moći, ratovima, društvenim zabludama,

nacionalnom identitetu, ljubavi, porodičnom životu itd.

Dan Malog pozorišta „Duško Radović” proslavljen je 23. oktobra, dodelom godišnjih nagrada i premijerom predstave za decu *Lažeš Melita* (Ivan Kušan/Bojan Đorđev). Na sceni Kultra smo premijerno videli vrlo dopadljivu, pomalo i crnohumornu komediju o bračnim odnosima, *Samo da znaš koliko te volim*, koju su vrlo uigrano izveli Milenko Pavlov i Ljiljana Đurić. U pozorištu Slavija premijerno je, nakon brojnih odlaganja, izvedena Nušićeva komedija *Vlast* (reditelj Slavenko Saletović).

Kada je reč o premijerama, pozorišta izvan Beograda su bila mnogo aktivnija. U Kikindi je prikazana predstava *O nasilju*, adaptacija Šekspirovog *Tita Andronika*, u režiji Anđelke Nikolić, u Zrenjaninu *Mrtve duše* (N. V. Gogolj/Ljuboslav Majera). U Narodnom pozorištu u Subotici je izveden *Hamlet u pikantnom sosu* (Aldo Nikolaj/Robert Raponja), u pozorištu Kostolanji *Dežo Krv* (Serđi Belbel/Keszég László), u Somboru *Ogovaranje* (Nebojša Romčević/Ljubisa Ristić). U novosadskom SNP-u smo mogli da vidimo *Je li bilo kneževе večere* (Vida Ognjenović/Vida Ognjenović), a u Nišu *Ne očajavajte nikad* (Branislav Nušić/Miloš Jagodić)...

U Zaječaru su 18. oktobra otvoreni sedamnaesti „Dani Zorana Radmilovića”. Selektor i umetnički direktor ovogodišnjeg festivala, Miliivoje Mladenović, odabrao je osam predstava, u kojima je, smatra, glumac do kraja emancipovan: „Predstave nemaju nameru da budu samo odjek autentičnog Radmilovićevog glumačkog stila već da se njima istrajnije sugeriše naklonost glumčevoj ulozi u pozorišnoj estetici i težnja

Vitamini

da se obuhvati totalitet glumačke posvećenosti.” Festival je otvorio ministar kulture Nebojša Bradić, a Milan – Lane Gutović se publici obratio besedom, iz koje izdvajamo ideju o kojoj svi koji volimo pozorište treba, možda, da ozbiljno razmislimo, pre nego što nastavimo da ga volimo: „Pozorište i ludnica su slične ustanove, budući da se obe have mentalnim zdravljem ljudi. Ali, iz ludnice ćete se, ukoliko se izlećite, izaći, dok je pozorište takva ustanova od koje vam nema spasa” („Večernje novosti”, 19.10). Na Festivalu je održan i, neophodan, okrugli sto povodom nedavnog gašenja Pozorišta „Zoran Radmilović”. Zatvaranje je, u osnovi, opravdano time što u ansamblu, navodno, postoje glumci koji ne rade deset godina, a primaju platu. Mladenović, upravnik novosadskog SNP-a, u kontekstu ove problematike, lucidno je zapazio da ne postoje neupotrebljivi glumci, već samo neupotrebljive uprave, koje ne umeju glumce da angažuju na pravi način (navedeno u „Politici”, 24.10).

U Vranju su 21. oktobra u Pozorištu „Bora Stanković”, otvoreni „Borini pozorišni dani”, a 24. oktobra u Vršcu, šesnaesti Festival klasike, čiji je slogan „Novo vreme klasike”. Najavljujući program trinaestog jugoslovenskog pozorišnog festivala, koji se održava u Užicu, od 10. do 17. novembra, a okuplja najbolju ovosezonsku produkciju teataru sa prostora nekadašnje Jugoslavije, selektor Bojan Munjin je zapazio o predstavama: „Na socijalno bolan a estetski profilisan način, one govore o današnjem vremenu i gubljenju smisla u svetu u kome živimo. Zato će crni humor predstavljati otpor turobnoj stvarnosti koji će užička publika ove godine osetiti.”

Na 40. Bemusu je prikazano nekoliko predstava koje su duboko zašle na

teritoriju teatarskog izraza, pre svih *Međučin* Jožefa Nada (u Ateleju 212) i *Bastijen i Bastijena* u režiji Nikole Zavišića (u Pozorištu lutaka „Pinokio”). Možda je to odgovor (ili osveta?) Bemusa na to što je na Bitefu prikazana opera *Don Đovani*. U svakom slučaju, to preplitanje različitih umetničkih oblika je dokaz da savremene izvođačke umetnosti izmiču striktnim kategorizacijama, odnosno da su danas češći hibridni izvođački oblici, koje je teško precizno definisati kao „pozorište”, „koncert”, „balet”, itd.

Na sarajevskom MESS-u su učestvovala dve predstave iz Srbije, obe iz Jugoslovenskog dramskog pozorišta, *Fedrina ljubav* (Sara Kejn/Iva Milošević) i *U lovu na bubasvabe* (Januš Glovac/ki/Veljko Mićunović). Festival je otvorio Jirži Mencl, koji se publici obratio govorom „Umetnost narodu”, vapajem da se umetnost vrati tzv. običnom gledaocu, odnosno, da se pozorište okane hermetizma: „Težnja za izrazom koji je doveden do nerazumljivosti može zanimati stručnu publiku, ali istovremeno iz pozorišta tera normalnog, običnog savremenika i prepušta ga milosti i nemilosti televizijskih gluposti... Ništa nije lakše nego okrenuti naglavačke poznatog autora. Ali čovek sa ulice, koji zaluta na takvu predstavu, brzo sa nje pobegne i onda se teško u pozorište vraća... Moj komšija je priznao da nema zašto da ide u pozorište. Ljudi danas većinu večeri provode pred televizorima kod kuće, a Šekspir, Molijer, Čehov su imena koja im ništa ne znače...” Bez obzira na to što Menclova režija *Veselih žena vindzorskih*, u našem nacionalnom teatru, nije baš ostvarila te njegove ideje, reč je o indikativnim razmišljanjima. Uostalom, nije prvi put da praksa umetnika bude u raskoraku sa njihovom teorijom i namerama.

Heroj nacije

Ogovaranje

O nasilju

Heroj nacije

KAKO I ZAŠTO SAM RADILA „EJMIN POGLED“ ILI ODA MOĆI NEMOĆNOM POZORIŠTU

Na jednu od prvih generalnih proba došao nam je prof. Dejan Mijač. Pošto je pogledao, reče: „Ispevali ste odu moći nemoćnom pozorištu.“ Obradovalo me, znači – čita se to što smo hteli... Ali u isto vreme zazebla sam od strahote te istine

Piše: Ljiljana Todorović

Davnih dana, pre oko 25 godina, kada sam radila predstavu *Eduard i Bog* po sopstvenoj adaptaciji pripovetke Milana Kundere, na Maloj sceni SKC-a, u isto vreme na njihovoj Velikoj sceni pripremala se predstava koju je, između ostalog, obeležavao gotovo predskazujući naslov. Zvala se *Politika kao sudbina*. Izvedena je samo jedanput. Odmah posle premijere skinuta je sa repertoara. Zabranjena. Ne sećam se više imena ni pisca, ni reditelja. Ali njen naslov pamtim, jer ga, rekla bih, živimo svih ovih četvrt veka – do dana današnjeg.

Povod ovom tekstu je režija *Ejminog pogleda* Dejvida Hera koju sam radila prošle sezone na Velikoj sceni Ateljea 212. Tačnije, spoznaja da i ovaj tekst, kao i sve prethodne u pomenutom razdoblju, živim(o). Zvuči šaljivo kad kazem: „Ja volim dramu, al' što drama voli mene“ – međutim, sem što je šaljivo, istina je!

Naime, u pozorište sam se zaljubila

jer je poprište apsolutnih vrednosti: ako je ljubav – ona je prava, ako je istina – ona je cela i često, nepristojna, ako je istinoljubivost – beskompromisna je, ako je lepota – ona je savršena i često, bestidna... Tu sam utvrdila da (mi) je dobro, jer je pozorište, sa svojim (idealističkim?) pogledom na svet, superiorno u odnosu na svakodnevni život i politiku (u najširem smislu reči).

Ali, u jednom trenutku sam počela da uvidam da sam, upravo zato, idealna žrtva tog „inferiornog“ dnevnog života i te politike (u najširem smislu reči): da ta, životna drama – voli mene.

U tom (ne)raspoloženju dogodilo se da pročitam, prvo tekst „Amy's View“, a potom i jedan komentar njegovog autora, Dejvida Hera, koji, u slobodnom prevodu, glasi otprilike ovako: „Suštinski, *Ejmin pogled* je prvenstveno politički komad, prikazuje kako razmaženi Britanci, karakteristično, sanjaju na putu kroz vlastiti život, beznadežno verujući u sopstvenu superiornost, i nikad se ne po-

brinu da uspostave odnos sa stvarnošću, koja se (u međuvremenu) promenila do neprepoznavanja.“ Kad tome dodamo da je jedan od glavnih likova – pozorišna glumica, verujem da je jasno kako je pala ljubav na prvi pogled, i da mi se u trenu „otključao“ komad.

Ali, paralelno sa Ejminim i Esmi- nim, pucao mi je pred očima i moj (i ne samo moj) način u životu.

Usledilo je pravljenje podele, što je danas viša matematika: programiranje termina glumaca – svih njihovih serija, jednokratnih nastupa na najrazličitijim mogućim priredbama – od tezgi do politike (u najužem smislu reči), brzopoteznih „predstava“ – čije probe i premijera (srećom po nas tada!) staju u nepunu nedelju dana – a sniman je i jedan film u neposrednom okruženju, koji se, doduše, nas doticao samo posredno... Može se reći, uz pomoć kvantne fizike i ubojitog strpljenja, napravila sam podele za komad u kome, hajdemo sad dalje, u kuću apsolutnih posvećenika ljubavi i umetnosti, stupaju ljudi iz medija i aktuelnog sveta tržišta novca. I još: međusobno (treba da) se vole!

Onda su počele probe, a mi da analiziramo tekst. I da se ispovedamo.

U Herovom komadu, čuvenu pozorišnu glumicu Esmi Alen, udovicu velikog i, naravno, nepriznatog slikara Bernarda Tomasa (obratiti pažnju na sličnost ovog imena sa imenom Tomas Bernhard!) obmanjuje njen bankar i intimni prijatelj, agent londonskog Lloydja, i dovodi je do finansijske propasti. Čitamo o ogromnom skandalu u Britaniji iz ranih devedesetih, o modernoj finansijskoj krizi koja je potresla i mnoge poznate

D. Her: *Ejmin pogled*, Atelje 212

ličnosti – od tadašnje ljubavnice, a današnje supruge princa Čarlsa, Kamile Parker-Bouls, preko bubnjara grupe Pink Floyd, Nika Mejsona, do londonskog kandidata za gradonačelnika, i romanopisca Džefrija Arčera – svi su pretrpeli velike gubitke zbog svojih ulaganja u čuvenu osiguravajuću kompaniju... U komadu Lloyd, a u životima našim kaleidoskop: Dafina, Jezda, stara štednja, kao i „originalni“ pojedinačni pokušaji da se pobeđi u životnoj drami sa novcem... (Najnovija globalna finansijska kriza, aktuelna ovih dana, početkom godine nije se još dala naslutiti.) Prevarenih u vezi sa novcem, među nama – jedan, pa drugi, treći i tako dalje – sve umetnici, koji su i dalje, dakako, superiorni u odnosu na „trivijalni svakodnevni život“ – uključujući i moju malenkost! Pljušte isповesti!

Prosto da se zapitaš, da li nam je i komad i život pisao isti pisac.

Na jednu od prvih generalnih proba došao nam je prof. Dejan Mijač. Pošto je pogledao, reče: „Ispevali ste odu moći

nemoćnom pozorištu.“ Obradovalo me, znači – čita se to što smo hteli... Ali u isto vreme, u životu svome, zazebla sam od strahote te istine, iako se u predstavi (tako uspešno) vidi i prepoznaje.

Nakon premijere, predstava se uveliko igra i prepuno gledalište je zaista voli. I, nedavno, ta je strahotna istina izgovorena: da pozorište postaje umetnost siromašnih. Ostali odoše po „blago“ u TV sapunice, rijaliti programe, filmove neverovatne specifične lakoće, dok se mladi, već odavno, upisuju na akademije da bi postali poznati i pojavljivali se u medijima, a ni u kom slučaju – da bi svoj život posvetili pozorištu.

Verujem da se protiv toga imamo čime boriti, u ime svih milenijuma neprekidnog trajanja pozorišta.

Dobar primer je upravo LUDUS. Nakon bolne pauze u kojoj nije izlazio – evo ga ponovo, verujem, na radost svih koji vole pozorište. A ono će, sigurna sam, pretrajati. Sačuvaće i lepotu i snagu umetnosti (usput potkazujući život).

ŽENA IMPRESIVNE ŽIVOTNE I STVARALAČKE SNAGE

Izložba posvećena Miri Trailović u Centru za kulturnu dekontaminaciju: „Sve što smo zaboravili i ovaj telefon“

Olivera Milošević

Izložba *Sve što smo zaboravili i ovaj telefon* je, istovremeno nostalgična i puna životne energije, zaokružena životna priča ali i svedočanstvo i interpretacija jednog vremena

U Paviljonu Veljković, sa fotografija monumentalnih formata, smeši nam se Mira Trailović, razgovara sa Sartrom, odlazi na neko od brojnih putovanja, proba u Ateljeu 212, otvara Bitef, uživa na plaži (na nekom od retkih odmora) negde u Dalmaciji...

Izložba u Centru za kulturnu dekontaminaciju rekonstruiše život jedne od najznačajnijih ličnosti naše kulture druge polovine 20. veka, ali i vreme i društvene okolnosti u kojima je živela i radila. U uzbudljivom kolažu fotografije, tekstovi, citati, članci, dokumenti... Sve što smo zaboravili, ponešto što nismo znali o njoj i telefon koji je koristila da komunicira sa čitavim svetom. Izložba je prva u projektu CZKD-a, nazvanom

„Žene i uspeh“, čija je namera da skrene pažnju na one koje su bile značajne za našu kulturu i ovu sredinu u kojoj, ipak, vladaju muškarci.

Izložba prati životno i poslovno sazrevanje ove uspešne žene. Od rođenja 1924. u Kraljevu, gde su njeni roditelji kao profesori francuskog jezika službovali u tamošnjoj gimnaziji, preko odrastanja u Beogradu, diplomiranja na Muzičkoj akademiji, dana provedenih na prvom poslu – spikera u Radio Beogradu. Sa tih talasa se u oslobođenom Beogradu 1945. godine najpre čuo njen glas, kao vesnik novog, slobodnog sveta. Tu počinje da se bavi režijom. Pratimo i put osnivanja Ateljea 212. Istine i mitove o njenim menadžerskim sposobnostima – šarmu, energiji, snalazljivosti i upornosti sa kojima je balansirala u smutnim komunističkim vremenima, a u korist dobrog pozorišta. Odmah po osnivanju Ateljea, Mira Beogradu predstavlja

komade dekadentnog Zapada; dela Sartra, Joneska, Mrožeka, Kamija, Harolda Pintera. Tako u našu sredinu uvodi najveće savremene pisce sveta i njihove prevratničke, nekonvencionalne teksto- ve. Čitamo o njenim režijama, hvaljenim i osporavanim, baš kao i sve drugo što je u pozorištu i za pozorište radila.

Mira Trailović je bila građanin sveta. Osećala se kao kod kuće u Parizu, ali i u svakoj drugoj metropoli, i svuda sa brojnim prijateljima. Bilo joj je ponekad tesno u Ateljeu, te je predstave tog pozorišta vodila i pokazivala po čitavom svetu. U Beogradu 1967. osniva značajan svetski festival, Bitef. Tih godina, u doba gvozdenih zavese, Bitef postaje mesto gde se sreću pozorišni Istok i Zapad. Beograd je u to vreme zaista bio svet, zemlja deo sveta, a Mira svetska žena. Na Bitefu

Evropi predstavljamo ono što dolazi iz Amerike. Pozorišni put u svet tada vodi preko Beograda, a njen i naš festival postaje središnja tačka pozorišne avangarde. Na poziv Žaka Langa 1983. staje na čelo Festivala nacija u Nansiju. Francuska štampa daje joj veliki publicitet, diveći se njenim sposobnostima i prirodnom dostojanstvu. Nekoliko godina posle toga, iz Ateljea, ne njenom voljom, odlazi u penziju. Već teško obolela otvara 1988. još jedno pozorište, Bitef teatar, koji je zamislila kao mesto gde će se ići korak dalje od populističkog i političkog pozorišta. Ne stiže da to i ostvari, umire 7. avgusta 1989. godine.

Mira je, jasno se vidi i na izložbi, znala aktivno da reaguje na izazove koje nudi društvo njenoga doba. U zemlji koja je 50-ih godina prošlog veka tražila alternativu kapitalizmu sa Zapada i sovjetskom socijalizmu, i koja se otvara ka svetu, ona pravi krupne korake. U vreme kada Hruščov dolazi u Beograd da se za Staljinov Informbiro izvine Titu, ona otvara pozorište Atelje 212. U doba studentskih pobuna 60-ih osniva Bitef koji je i danas jedan od najznačajnijih svetskih festivala novih pozorišnih tendencija. Ali, kako za katalog analizira Ivan Vejvoda, taj festival bio je i mnogo više od revije avangardnih pozorišnih predsta-

va. Postaje i alternativna politika, način osvajanja slobode kroz drugi medij.

Stručnost i profesionalni odnos sa javnošću, izrazita socijalna inteligencija, svest o svojoj poziciji i mogućnostima... rekonstrukcija strategije i metodologije Mirinog rada kao reditelja, umetničkog direktora i upravnika pozorišta i kreatora Bitefa. Na izložbi porodične fotografije, lična zaostavština, album sa novinskim tekstovima, pedantno njenom rukom složen, brojni pasofi, slika pradede Milana Simića koji je krajem 19. veka bio direktor Narodnog pozorišta, otvaranje Bitef teatra, knjiga Feliksa Pašića...

Kada sećanje postane nedovoljno da nadoknadi prazninu prošlih vremena i onih dragih ljudi kojih više nema, a sadašnjost nosi saznanje da prošlost nije moguće vratiti nastaje nostalgija. Izložba *Sve što smo zaboravili i ovaj telefon* je istovremeno nostalgična i puna životne i stvaralačke energije koju je nosila Mira Trailović. Kao zaokružena životna priča ali i svedočanstvo i interpretacija tog vremena. Lep, zanimljiv i uzbudljiv događaj koji mami uzdahe onih koji su je znali ali i nekih novih klinaca, mladih zanesenjaka, zagledanih u pozorište i veliki svet.

VIŠESTRUKA PROVOKACIJE

Ovogodišnji BITEF nam je, dakle, dao mnogo pitanja za razmišljanje, u kontekstu društvene i individualne problematike, kojom su se predstave konkretno bavile, kao i u domenu pozorišta samog, njegovog statusa, svrhe, značenja. Ukratko, festival je ispunio funkciju višestruke provokacije, na polju intelekta, ali i naše osećajnosti

Ana Tasić

U glavnom programu ovogodišnjeg BITEF-a, prikazano je deset predstava, uslovno objedinjenih sloganom „Tragikomedija – tragedija našeg vremena“. Festival je otvorila predstava *Manje-više beskonačno*, prema konceptu Oreliana Borija, u režiji Fila Soltanova, i izvođenju grupe „CIE 111“ iz Tuluza, koja je poslednji deo njihove trilogije o prostoru. Reč je o polizamorfskoj izvedbi koja uključuje elemente cirkusa, teatra, savremenog plesa. Zasnovana je na iluzionizmu, ambicijama da, pre svega, općini gledaoca svojom spektakularnošću, prikazivanjem različitih tehnika. Ta karakteristika je sa jedne strane impozantna, dok sa druge predstavlja i najveću manu ove predstave, jer ona retko prevazilazi tu formalnu samodovoljnost. Gotovo da uopšte ne referira na važne ljudske drame, otuđena je i istrgnuta iz života. A bez života i osećajnosti nema pozorišta. Bar ne onog koje nam znači.

Car Edip Narodnog pozorišta iz Beograda, u režiji Vide Ognjenović, izgrađen je na pohvalnoj ideji osavremenjavanja, odnosno uvođenja Sofoklovih aktera u kontekst današnjih otrovnih političkih borbi. Ipak, predstavi nedostaje suptilnosti u scenskim rešenjima, naročito u

tretmanu problema uticaja medija. Suviše je direktnih i očiglednih postupaka, tako da ona nije sasvim ispunila visoka očekivanja, utvrđena na početku predstave, kada smo se susreli sa inspirativnom scenografijom i savremenošću pristupa antičkoj tragediji.

Predstava *Manjak prostora* reditelja Krištofa Martalera izvedena je u zaista adekvatnom ambijentu broda „Kolos“ (ispod Brankovog mosta), čiji se izbor može i simbolički shvatiti, a u vezi sa naslovom predstave. Ona pokreće niz bitnih društvenih pitanja, npr. o korupciji i različitim društvenim manipulacijama, zatim o savremenoj opsesiji telom i telesnim aspektima egzistencije, ali i univerzalnije filozofske rasprave, o sreći, patnji, smrtosti. Tipično za Martalera, muzika formira strukturalnu, kao i idejnu osnovu predstave. Izvode se dela Baha, Malera, kao i sludunjavni pop hitovi iz osamdesetih godina prošlog veka.

Izveštačeno izvođenje pesme „You Can Win If You Want“ grupe Modern Talking je zabavan lajtmotiv, glumac Klemens Zinkneht je, u više navrata, peva teatralnim, karikiranim falsetom koji implicitno postavlja pitanja o njenom značenju. To ponavljanje motiva, zatim fragmentacija radnje, kao i česta simultanost

izvođenja, može se shvatiti kao ironična replika na forme popularne kulture, koja njene idiome dovodi do krajnjeg apsurda. Takođe, Martalerova poetika ceremonijalne i ritualne statičnosti karakteriše i ovu predstavu, pri čemu se ta sporost može razumeti kao odgovor na opšte ubrzanje stvarnosti. Predstava *Manjak prostora* je slojevita, iz nje se prelivaju značenja, a karakteriše je impresivnost i na izvođačkom planu, preciznost u nijansiranju psiholoških stanja itd. Zbog svega toga je, naravno, krajnje subjektivno, najbolja predstava na 42. BITEF-u.

Zatim smo videli *Možda zauvek*, eksperimentalni, minimalistički plesni komad kojim se nastoji pokazati složenost emotivnih odnosa, u koreografiji i izvođenju Meg Stjuart i Filipa Gemahera. Mnogo tzv. praznih hodova u predstavi, statičnosti, međuprostora u igri plesača, koji su prilično iziritirali dobar deo beogradske publike, idejno su sasvim opravdani i provokativni. Te deonice se mogu shvatiti kao metafora emotivnih odnosa, njihove složenosti, nerazumljivosti, većitog izmicanja njihovog značenja. Posebno bitan poetski sloj predstave oblikovale su muzičke sekvence, koje je uživo izveo Niko Hafkensajd (vokal, gitara), kao i fragmentarni monolozi Meg Stjuart. Njeno verbalno obraćanje je dirljivo iskreno, obeleženo melanholijom, a odnosi se na artikulaciju bola zbog rastanka, teškoća da se suoči sa prazninom i promenama u emotivnim vezama.

Operska predstava *Don Đovani*, nastala prema Mozartovoj operi (libreto Lorenzo da Ponte), prema konceptu i u režiji Bojana Cvejić, izvedena je u Hali 3 Beogradskog sajma. Ovaj projekat predstavlja, pre svega, dekonstrukciju ideje opere kao elitističkog, konzervativnog, sterilnog scensko-muzičkog žanra. Ski-

nuto sa italijanske scene, smešteno u ogroman, hladan i otuđen prostor, gde je publika, kao i izvođači, mobilna, ovo scensko tumačenje Don Žuana i donžuanizma, je, bez ikakve dileme, vrhunski izvedeno, u muzičkom (dirigent Premil Petrović), pevačkom, koreografskom, rediteljskom pogledu. No, zbog tehničkih mana prostora (loša akustika, teškoća praćenja titlova itd.), došlo je do rasipanja energije i izvođačkog talenta, a onda i do nedovoljno potpunog doživljaja predstave.

Sledeću smo pratili *Bejbi dramu* rediteljke Suzan Osten (produkcija Unga Klara, Švedska), komad namenjen bebama, uzrasta od šest do dvanaest meseci. Radikalnom promenom ciljne grupe kojoj se obraća, predstava je uzdrmla konvencionalna shvatanja o pozorištu, forsirajući preispitivanja naših znanja (predrasuda?) o estetici teatra. Predstava *Sonja*, nastala prema kratkoj priči Tatjane Tolstoj, u režiji Alvisa Hermanisa, nije donela ništa revolucionarno, ni na polju tematike, ni na polju forme, ali nas je zadivila svojom jednostavnošću, toplinom, emotivnošću, ljudskošću. Sonju, jedno bespomoćno, izigrano, tužno biće, igra muškarac (Gundars Abolins), čime se dobilo na njenoj tragikomičnosti, grotesknosti.

U predstavi *Brecht – The Hardcore Machine*, prema „Bukovskim elegijama“ Bertolta Brehta, u režiji Andraša Urbana, pozorišta „Kosztolanyi Dezso“ iz Subotice, videli smo izvrsne glumce koji oživljavaju postulate Brehtove teorije o epskom teatru, fokusirajući se na pitanja društvenopolitičkih manipulacija, psihologije mase, ratova i revolucija, njihovih ekonomskih posledica. Autori su se, takođe, bavili problemom telesnosti, dosledno prikazujući fizičku realnost čoveka, patnje materijalnosti, očajničke nagone da se zadovolji glad, erotska žudnja, da se prevaziđe biće, kroz ekstazu čulnog.

U *Štifterovim stvarima* Hajnera Gebelsa, nema izvođača, ostala je samo scenografija, muzika, glasovi iz neke druge, zaboravljene stvarnosti, emitovani

preko zvučnika. Predstava je predivna, iskrena, poetična, metaforična refleksija o lepoti i bolu usamljenosti. Slika sveta bez ljudi, omamljujuće čarobnosti prirode, u totalu.

Poslednja predstava u takmičarskom delu programa festivala bili su berlinski *Persijanci*. Eshilovu tragediju, prema viđenju reditelja Dimitra Gočeva, izvelo je četiri glumca. Dekor i mizanscen su krajnje redukovani, ubijena je svaka naznaka scenske iluzije i dinamike, tako da je predstava svedena na glumačke recitale, zadivljujuće precizne, ali zamarajuće. Na idejnom planu, ovakav koncept, totalnog ukidanja svake scenske atraktivnosti, nesporno ima opravdanja. Užasi moći, bezumnih ratnih razaranja prikazani su u svojoj strašnoj ogoljenosti. Ništa drugo nije ostalo, samo jeziva realnost smrti i odvratnih političkih ambicija. Ipak, pozorište ne može da bude samo brutalno ogoljena ideja. Pozorište, da bi bilo ono pravo, podsticajno, moćno, mora da donese emociju, dramu, tenziju, čitav jedan složen svet različitih, sukobljenih impulsa. Sve to je ovde izostalo, pa je Eshilova tragedija ostala zaglavljena u okvirima hladnog, scenski neatraktivnog formalizma.

Iako je sintagma *nove pozorišne tendencije*, koja definiše BITEF, danas, u eri raznorodnih post-post-izama, obeležena skepsom i cinizmom, na ovogodišnjem festivalu smo, ipak, videli bar tri predstave koje su rastele granice prostiranja pozorišnog izraza: *Štifterove stvari*, *Bejbi dramu*, *Možda zauvek*. Tako da je o njima moguće, bez dvoumljenja, uprkos pomenutoj skepsi, govoriti kao o *novim pozorišnim tendencijama*. Ovogodišnji BITEF nam je, dakle, dao mnogo pitanja za razmišljanje, u kontekstu društvene i individualne problematike, kojom su se predstave konkretno bavile, kao i u domenu pozorišta samog, njegovog statusa, svrhe, značenja. Ukratko, festival je ispunio funkciju višestruke provokacije, na polju intelekta, ali i naše osećajnosti.

KADA BEBE GLASAJU

Na šta sve ukazuje jedna od nagrada dodeljenih nakon 42. Bitefa

Aleksandar Milosavljević

Da li su nagrade koje su po završetku 42. Bitefa dodelili žiriji iznenađenje? Ni najmanje. Naprotiv.

Činjenica da je Gran pri „Mira Trailović“, priznanje koje je za *Štifterove stvari* kao najbolju predstavu dobio Hajner Gebels, ukazala je da žiri oseća potrebu da sačuva kontinuitet kada je u pitanju podrška „bitefovskim istraživanjima“ koje se još uvek, s vremena na vreme, pojavljuju na ovom festivalu „novih pozorišnih tendencija“. I „Politikina“ nagrada za režiju koja je pripala Krištofu Martaleru za *Manjak prostora* takođe je na tragu afirmacije istinskog teatarskog kvaliteta. Ne iznenađuje ni to što je žiri Specijalnu nagradu dodelio Meg Stjuart i Filipu Gemaheru za predstavu *Možda zauvek*, budući da je tradicija Bitefovih žirija da, između ostalog, donosi i teško objašnjive odluke.

Iznenađuje, međutim, to što je projekat *Bejbi drama* dobio nagradu publike budući da je ta predstava namenjena bebama uzrasta između šest meseci i

jedne godine. Dakle, ili su bebe-gledaoci na volšeban način predočile svoj kritički sud i saopštile organizatorima Bitefa svoje ocene, ili su umesto njih glasali njihovi roditelji. Nevolja je što roditelje koji su prisustvovali beogradskom izvođenju *Bejbi drame* pre možemo tretirati kao nužnu pratnju istinske ciljne grupe gledalaca kojoj je predstava namenjena. Podsećamo da se ulaznice za *Bejbi dramu* nisu našle u kompletima koje su redakcije kupile svojim novinarima i kritičarima, a da na predstavu, zbog strogo ograničenog broja mesta u publici, nisu puštani „prekobrojni“ gledaoci.

Tako se među publikom *Bejbi drame* nije našao ni potpisnik ovih redova pa ova razmišljanja moraju da budu bazirana na svedočenjima majke koja je s detetom gledala predstavu. Budući da je svedok i sama ozbiljan teatarski stvaralac – kostimograf i scenograf – može joj se verovati kada veli da je prisustvovala uistinu zanimljivoj predstavi bogatoj inteligentnim rešenjima koja su provocirala maksimalnu pažnju najma-

Bejbi drama

njih gledalaca uvlačeći ih u svet autentične pozorišne stvarnosti. Na predstavi kojoj je prisustvovao naš izvor nijedno dete nije pokazalo znake dosade. Naprotiv, oni baš mali su iskazali zavidan stepen mirnoće, dok su nešto stariji pažljivo gledali predstavu i u njoj radosno učestvovali.

Iako, barem na osnovu iskaza svedoka, sama po sebi ne predstavlja poseban iskorak na planu forme i upotrebljenih teatarskih sredstava, baratajući najpre atraktivnim vizuelnim elementima, upečatljivim scenskim prozorima i muzikom, te tako provocirajući kod svoje bebeće publike potencijalna sećanja na prenatalni period i sugestivno im ukazujući na sve što ih čeka dok ne navrše godinu dana, *Bejbi drama* je bitefavska predstava najpre zato što se bavi do sada potpuno zanemarenim segmentom potencijalne pozorišne publike, ukazujući na

Car Edip

dalje pravce u kojem je u budućnosti moguće razvijati pozorište namenjeno onima za koje nam najčešće nije ni palo na pamet da bi mogli da budu posetioci teatra.

Ne treba, pri tom, zanemariti ni edukativno dejstvo ove predstave na roditelje, budući da kod njih provocira svest o vlastitom podmlatku kao osobama koje su, iako bebe, dovoljno zrele da gledaju pa i da se uključe u performanse teatarske provenijencije. Uzmemo li u obzir da su u vaspitavanju sadašnjih klinaca sve ređi primeri primene klasičnog pripovedanja, pevanja uspavanki pred spavanje, a da nam deca najčešće stihijski odrastaju uz televizore, nema sumnje da *Bejbi drama* provocira mnoga zanimljiva pitanja, te da sugerise konstruktivne odgovore.

Pa ipak, postavlja se pitanje šta dobijamo fokusiranjem te predstave u kon-

Sonja

tekstu priznanja koje joj je, navodno, dodelila publika Bitefa.

Ako je namera bila da se domaćoj i svetskoj pozorišnoj javnosti s ovogodišnjeg Bitefa pošalje poruka da i bebe valja tretirati kao ozbiljnu teatarsku publiku, onda je, čini se, već i samo dovođenje *Bejbi drame* na Bitef dovoljno sugestivno i rečit potez.

No, ukoliko je po sredi duhovitost organizatora, zasnovana na bezrezervnom uvažavanju statističkih podataka koji uzimaju u obzir ekstremno mali broj glasova irelevantne (slučajne) publike, onda je smetnuto s uma da su takvom odlukom devalvirane nagrade koje su dodeljivane prethodnih godina, te da su ozbiljno dovedena u pitanje i sva priznanja publike na budućim izdanjima Bitefa.

A to već nije dobro. Ni za sam Bitef, a ni za njegovu buduću publiku.

STA IMA NOVO?

Refleksije o Bitefu, ili stara pitanja a novi odgovori

Aleksandar Milosavljević

Neke od mitskih tema koje su se nametnule kao opšta mesta pri razmatranju smisla, značaja i dometa Beogradskog internacionalnog teatarskog festivala bezmalo su od samog njegovog osnivanja vezane za veći preispitivanja dve njegove dimenzije. Prva je određena uticajem Bitefa na domaću pozorišnu stvarnost, dok je druga uslovljena analizom prisustva „novih pozorišnih tendencija“ na svakom pojedinom izdanju Bitefa.

Neprestano postavljanje jednog te istog pitanja koje glasi: na koga je sve ovde, i u kojoj meri, Bitef uticao, dovelo je, s jedne strane, do neumornog pravljenja raznih spiskova i tabela čiji je osnovni cilj da potvrde raznorazne teze, a najčešća je (u isti mah i sasvim pogrešna) da Bitef nije ostvario očekivani uticaj na ovdašnje teatarske stvaraoce, dok je, s druge, provocirao otrovno duhovitu opasku Svetislava Jovanova, koji postojeću dilemu relativizuje novim pitanjem: koliko je ovdašnja publika uticala na Bitef?

Na drugoj strani, opšti pesimistički svetonazor domaće teatarske javnosti uspešno zaokružuje teza koja se tiče Bitefa kao većito mladog promotera famoznih „novih pozorišnih tendencija“. Taman su i najkorelijni ovdašnji teatarski konzervativci, već nakon prvih pet-šest festivalskih izdanja, počeli relativno uspešno da komuniciraju s pozorišnom avangardom (kakva je postojala na prelazu između šeste i sedme decenije prošlog stoleća), kada je na velika vrata svetskog teatra nezadrživo nahrupio bauk postmoderne.

Već obnevideli od neumornog objašnjavanja da je avangarda relativan pojam koji valja uslovno i oprezno koristiti, tvorci koncepcije Bitefa i autori Festivala su odustali od prevelikih priča, prepuštajući pozorišnim predstavama da same svedoče o poetikama svojih autora.

Ako je početna kriza zadesila Bitef još prve godine njegovog postojanja, kada je bilo potrebno uveriti i publiku i stručnu javnost da sve to što se dešava na scenama tokom trajanja Festivala itekako ima smisla, te da po sredi nije izraz puke ekstravagancije selektora, druga kriza je nastala kada su s Bitefa počeli da izostaju goli izvođači koji urlaju, vrište i sumanuto naokolo jure gledaoce mlateći ih motkama. U tom času su, naime, pred bitefovsku publiku sve češće postavljani mnogo složeniji zahtevi od onih koje podrazumeva bežanje pred razjarenim glumcima. Tada je postalo evidentno da se od gledaoca Bitefa očekuje da uoči razliku između banalnog kopiranja predstava (poetika, estetika) već viđenih na festivalu, i složenih prosedeja koji citatitima i paracitatitima zapravo bitno proširuju polja značenja koja su prethodno uspostavljena dotadašnjim rediteljskim postupcima. Još je tada prvi put postavljeno krucijalno pitanje: ima li smisla insistirati na stalnom nadnaslovu Bitefa, koji glasi „Nove pozorišne tendencije“.

Uzalud su tada bile sve priče o večitom vraćanju istog, sada međutim obogaćenog novim iskustvima i smeštenog u novi, drugačiji kontekst; uzaman su bila sva objašnjenja da u umetnosti

zapravo nije uputno govoriti o apsolutno novim tendencijama. Pojam „novog“ na planu pozorišnih tendencija već je u mnogim ovdašnjim glavama bio strogo definisan na apsolutno pogrešan način, i tu pomoći više nije bilo.

Uzged, možda smo baš zato propustili da blagovremeno konstatujemo i prisustvo mnogih domaćih pozorišnih stvaralaca kao autentičnih nosilaca istinski novih teatarskih tendencija, te im nismo priznali zasluženno mesto u ovdašnjem pozorišnom životu, ali, boga mi, i u širem, evropskom kontekstu. Tomaž Pandur i Andraš Urban samo su neki od tih autora.

Istina, oskudna vremena u kojima smo živeli, dramatična društvena dešavanja, ratovi, a docnije izolacija i bombardovanje, neki su od faktora koji su doprineli da ova nesposobnost uočavanja dobije smisao „objektivnih okolnosti“, a slogan „Nove pozorišne tendencije“ počeo je tako da funkcioniše najpre kao svojevrsni zaštitni znak Bitefa na koji smo navikli do mere da ga više ne primećujemo.

Ove godine, međutim, nakon što smo mogli da konstatujemo da *Štifterove stvari* Hajnera Gebelsa teško možemo smestiti u ma koju od postojećih kriti-

čarsko-teatroloških „ladica“, pošto smo imali priliku da načinimo poređenje između onoga što je Krištof Martaler radio u doba nastanka predstave *Evropjci, crkli da bog da* i njegovog *Manjka prostora*, kada nas je zbunila selekcija u kojoj se našla i predstava namenjena bebama, ili kada je Mocartova muzika zagrmela u hali Beogradskog sajma scenski stavljena u neobičan kontekst, postalo je očigledno da „Nove pozorišne tendencije“ ponovo dobijaju smisao logičnog epiteta koji pripada Bitefu. To, uostalom, potvrđuju i tri bitefovske predstave nanovo otkrivenog Urbana, ili

Persijanci u režiji Gočeva.

Razume se, opet će se naći neko da konstatuje da ono što je novo za nas danas i ovde nije uistinu novo i u svetu. Možda je to tačna primedba, no ona se ne tiče ovog razmatranja (koje, između ostalog, valja razumeti i kao delimičnu reviziju stavova potpisnika), već se odnosi na probleme druge prirode, a pre svega na nedostatak para i nemogućnost pravovremenog planiranja. To, međutim, nema veze s Bitefom nego s državom.

DA LI ME ČUJETE U BEOGRADU?

Ovaj tekst je originalno objavljen u časopisu

Theatre Record, Vol. XXVIII, broj 20

Ian Herbert

Jedva sam imao vremena da prepakujem nove čarape posle moje ekskurzije u Rigu, pre nego što sam krenuo u Beograd da osmotrim ovogodišnji festival Bitef. Program ovog, 42. izdanja bio je upečatljiv, sa predstavama, između ostalih, Hajnera Gebelsa, Dimitra Gočeva, Alvisa Hermanisa i Suzane Osten koja je pozorišnom predstavom za bebe ustalasala duhove svuda po Evropi. Bilo je tu puno postdramskog teatra za predsednika žirija Hans-Tiesa Lemana. Za Bitefov glavnu nagradu, Gran pri, on i njegove kolege odabrali su Gebelsovu predstavu bez glumaca *Štifterove stvari*, koju smo mogli da vidimo ranije tokom godine u Londonu. Druga, specijalna nagrada žirija dodeljena je američkoj koreografkinji koja živi u Briselu, Meg Stjuart, i Filipu Gemaheru za njihovu intimnu plesnu predstavu *Možda zauvek*.

Sentimentalnost

Nedostatak vremena sprečio me je da vidim druge predstave, ali uspeo sam da pogledam onu koju je odabrao domaći žiri – žiri „Politike“, dodelivši nagradu za najboljeg reditelja Krištofu Martaleru za njegovu najnoviju produkciju *Manjka prostora*. Smeštena u terminal žičare (pažljivo ga je dizajnirala Frida Šnajder) koji se pretvara u banjisko lečilište, radnja prati suđenja grupi bogatih Teutonaca koji su tu došli na tretman. Neki od tih tretmana su prilično pakleni, i kada otkrijemo da je odrpani gospon u kišnom mantilu koji sedi u kiosku-ispovedaonici zapravo Arhandel Gavrilu, nije teško uočiti metaforu. Ali stvar se otvara zaključkom u formi predivno sladunjave balade „Nadamo se da ste uživali u našoj predstavi“ – varijete numerom u izvođenju svih glumaca koje je u tom trenutku moguće greškom zameniti za švajcarsku verziju trupe Hi-De-Hi. Kako komad napreduje, ležernim tempom koji može da prođe kod malo kog reditelja osim Martalera, pevački talenti glumaca se obilato koriste za repertoar koji

uključuje još limunadica, plus Baha i Malera. Nema zapleta – to je postdramski komad, kapirote? – već vrlo zanimljiva serija skečeva i fragmenata podzapleta, uključujući i pupoljak romanse zauvek uklete da je prekida pojava drugih likova. Svi banjiski gosti dobijaju priliku da se povere Gavrilu u njegovom kiosku, i ako postoji neka poenta predstave, to je jvrlo delikatna poruga njihovom sebičnom materijalizmu. Nema ovde dakle zlobne satire, samo nekoliko lucidnih trenutaka bola kao i uživanja, i mnogo apsolutne scenske lepote u zvuku i pojavi.

Odustajanje

Glavni razlog moje kratke posete Beogradu bio je da bacim pogled na stanje srpskog teatra. Bitef je danas mnogo više od međunarodnog festivala na koji su pozvane super-zvezde. Festival sadrži i vikend posvećen programu domaće produkcije, *Showcase*, kao i program mladih i za mlade, Bitef Polifoniju, čiji je najveći deo ove godine izgleda bio posvećen pitanjima seksualnog zdravlja mlade populacije. Bilo je i nekoliko domaćih produkcija u glavnom programu, od kojih sam uspeo da uhvatim generalnu probu *Don Đovanija* Bojane Cvejić. Operu je u modernom svakodnevnom kostimu izvela kompetentna grupa pevača i jako dobar orkestar pod vođstvom mladog dirigenta Premila Petrovića. Koncept takođe mlade rediteljke bio je postavka promenadne predstave u ogromnoj izložbenoj dvorani (Hala 3 Beogradskog sajma), gde se pevači pojavljuju u različitim zakutcima ili žurno koračaju od jednog do drugog kraja hale. I maloj publici na generalnoj probi bilo je prilično teško da prati predstavu; verovatno je višebrojnijoj publici na premijeri bilo još teže. Završna scena, kada Đovani prima svog kamenog gosta na večeru i prati ga u donji svet na revanš, snimljena je kao filmska scena i prilično nejasno projektovana na tavanicu hale, što se moglo dobro pratiti jedi-

no ležeći na leđima. Moje je mišljenje da je trebalo odustati od celog projekta kada je postalo jasno da on ne doprinosi našem novom razumevanju Don Đovanija, a da oduzima mnogo od uživanja u Mocartovoj uzvišenoj muzici; ali rečeno mi je da se beogradskoj publici na premijeri komad veoma dopao.

Na programu Polifonije uspeo sam da pogledam studentsku predstavu *Hamlet* rađenu po zanimljivoj ideji da se igra kao kabuki. Egzotično kostimirana grupa glumaca pod teškom šminkom prikazala nam je uglavnom celovitu verziju priče, iako skraćenu na 90 minuta. Konvencije kabukija postepeno su otpadale kako je odličan ženski Hamlet jurišao prema ispunjenju svoje sudbina; ipak, ove konvencije omogućile su neke zanimljive zamene pola: kao i gđicu Hamlet, dobili smo statusesku mušku Gertrudu. Mladi glumci, studenti svega osim glume, veoma dobro su opravdali svoje uloge (moram da priznam, čak bolje nego njihove profesionalne kolege koje sam nešto ranije gledao u Omsku) a reditelj Vladimir Cvejić je pokazao veliku i relevantnu inventivnost u postavljanju istovremeno prateći komad kao perkusionista.

Ispitivanje

U *Showcase* programu srpskog teatra video sam *Urbi Et Orbi* u režiji Andraša Urbana. Ovaj reditelj koji radi u Subotici, i otud na mađarskom, velikim koracima ulazi u srpsko pozorište: još jedna njegova predstava prikazana je u *Showcase*-u, i jedna u glavnoj selekciji Bitefa. Video sam komad za četiri glumca kojima je data sloboda da improvizuju dok jedan po jedan zauzimaju centralnu poziciju na sceni da govore o svojim životima koji se – pod intenzivnim ispitivanjem njihovih bližnjih – otkrivaju kao prilično odbojni. Mlada žena koja ponosno tvrdi da je devica prvo priznaje kako rado masturbira, a najzad i da je abortirala kao tinejdžerka. Muškarac koji se žali na svog šefa razotkriva se kao loš i nemaran otac. Preostalih dvoje su nimfomanka i pedofil. Njihove ispovesti prati rastuća histerična želja za pokorom, dok monolozu za mikrofonom ustupaju mesto krvavom ritualu. Ovo je duboko uznemirujuća predstava, koju odlikuje visoko eksplozivna gluma i snažan osećaj rediteljskog stila.

Pavana

Stil je odlikovao i drugu predstavu iz *Showcase*-a, adaptaciju drame plodnog pisca Žan-Lik Lagarsa preminulog 1995, koji od svoje rane smrti stiče sve više uticaja u Francuskoj. Komad *Pavila dobrog ponašanja u modernom društvu* počinje kao monolog – niz prilično banalnih uputstava kako postupati u ključnim životnim trenucima – rođenje, udvaranje, venčanje, smrt; u predstavi prevodioca i reditelja Anđelke Nikolić komad je transformisan u pavanu, gde glavnog naratora –figuru Kler Rejner' koja smireno sedi tokom čitavog komada, osim u jednom momentu kada poteže revolver iz svoje damske tašnice – prati prefinjeni par koji nudi (i povremeno peva) cinične komentare, i drugi par odeven u benkice, koji odigrava životne izazove kroz stilizovan pokret. Povremeno smešno, a povremeno iznenađujuće dirljivo, predstava Anđelke Nikolić izvlači mnogo iz teksta koji naizgled malo obećava.

Ako želite da dalje istražujete savremenu srpsku dramu, Bitefov duh vodilja, Jovan Cirilov, priredio je dobru antologiju za srpski PEN (www.pencent@bits-yu.net), *Beskraj na 10 kvadrata*, koja predstavlja sedam uspešnih tekstova nastalih poslednjih godina, od pisaca već poznatih i izvan Srbije (Dušan Kovačević: *Profesionalac*, Biljana Srbljanović: *Barbelo*, Uglješa Šajtinac: *Hadersfeld*) ali i drugih koji zaslužuju da budu šire poznati – Ljubomir Simović (*Putujuće pozorište Šopalovic*), Vida Ognjenović (*Mileva Ajanštajn*), Nebojša Romčević (*Karolina Nojber*) i Milena Marković (*Šine*).

(Prevela Sunčica Milosavljević)

¹ Engleska novinarka, rođena 1931. Najšire je poznata ka Draga Saveta po savetima čitaocima. Istaknuta humaniskinja i aktivistkinja. Odlikovana ordenom reda Oficir britanske imperije. (Prim. prev.)

Ljiljana Đurić, predsednik Saveza dramskih umetnika Srbije

ZA MESTO U DRUŠTVU MORAMO SE IZBORITI SAMI

Umetnici treba da shvate da ako se drže zajedno bolje će štititi interes staleža, a tako će i njihova budućnost biti izvesnija. I ja sam to naučila tek u kontaktu sa kolegama koji su mogli i, što je još važnije, koji su hteli nešto da urade za esnaf

Od nedavno na mestu predsednika Saveza dramskih umetnika Srbije je Ljiljana Đurić, glumica, u statusu istaknutog samostalnog umetnika. Odlikuju je, između ostalog, energičnost i istrajnost a pomenimo da takode obavlja i funkciju predsedavajućeg Koordinacionog odbora svih, odnosno 14 umetničkih udruženja.

Koji su glavni momenti vaše koncepcije u dvogodišnjem mandatu na čelu SDUS-a?

Jedna od primarnih stvari mi je bilo ponovno pokretanje *Ludusa*. Iskreno, mislila sam da je strašno što je posle toliko godina obustavljeno izlaženje. Zatim, i želja i prioritet mi je da udruženju vratim članstvo, naravno ne mislim bukvalno, već da kolege probudim iz učmalosti. Mali broj njih se odaziva pozivima na saradnju, a bez tog, društveno-korisnog rada, ne mogu se ostvariti staleški ciljevi niti rešiti nastali problemi, a ima ih mnogo. Tu je i nezaobilazan problem samostalnih umetnika, potom, potrebno je pratiti događaje vezane za povraćaj imovine Saveza, pojačati saradnju sa kolegama i pozorištima u Srbiji, nastojati da učestvujemo u donošenju zakona koji su od vitalnog značaja za umetnike i razvoj umetnosti uopšte...

Da li su strukovna udruženja potrebna danas?

Njihovo mesto u 21. veku je veoma važno, jer se samo jačanjem pozicija

Aleksandra Jakšić

Ljiljana Đurić (Foto: Đ. Tomić)

staleža kao celine obezbeđuju bolji individualni uslovi za rad i stvaralaštvo. Zato pokušavamo, mislim na članove Predsedništva i stručnu službu, da ponudimo članstvu realan program i mogućnost da se nešto ostvari. Uverena sam da će naš poziv na saradnju nadvladati nezainteresovanost, letargiju, lični interes... Potrebno je vratiti poverenje članova u udruženje kao esnafsku

instituciju koja može da pomogne u periodu tranzicije, kada je kultura na vetrometini, kada država nema nacionalni kulturni plan, kada ne postoje sistemski zakoni, kada nema zakona o pozorištu i kinematografiji, kada se u pozorištima radi ad hoc, bez dugoročnog plana, pogotovo u unutrašnjosti.

Naš Savez nema samo socijalni/sindikalni karakter kao što je slučaj

na Zapadu, već ima i značajnu umetničku orijentaciju. On samo donekle pruža socijalnu zaštitu (npr. regulisanje autorskih prava, fond solidarnosti). Prvenstveno deluje kroz programe, recimo dodeljuje nagrade, bavi se izdavaštvom... Dakle, usmeren je na praćenje umetničkih dostignuća.

Pomenuli ste nagrade. Zbog nezainteresovanosti članstva i institucija kulture dešavalo se da se priznanja ne dodele jer nema dovoljno predloženih kandidata.

Prosto je neverovatno da pozorišta ne predlažu svoje predstave i svoje umetnike. Dešava se da promaknu sjajna ostvarenja, i to zbog indolentnosti institucija, a to (blago rečeno) zaista nije korektno. Savez na vreme obavestava, podseća i nažalost, opet u nekim pozorištima nema reakcija. Nadam se da će se to promeniti. Upravo su raspisani konkursi za nagrade *Bojan Stupica* i *Ljubinka Bobić*.

Jedan od ciljeva Saveza je i jačanje veza sa unutrašnjošću?

Trudimo se da uspostavimo jaču saradnju i članovi Predsedništva će obići sva pozorišta u Srbiji. Susrećemo se sa velikim problemima. Upečatljiv primer je ono što se dešavalo i što se dešava u Zaječaru. A nije nemoguće da se to dogodi i u drugim teatrima. Činjenica je da postoje materijalni problemi, da je u nekim pozorišnim mestima privreda nerazvijena. Zato se teatrima u Srbiji mora posvetiti i problemima se mora prići na ozbiljan i studiozan način.

Kakva je saradnja sa državnim institucijama, koliko SDUS ima uticaja na političke odluke vezane za umetnike?

Kada sam se prihvatila ovog posla bila sam svesna da se mora naći način da se uspostavi komunikacija sa Ministarstvom kulture i da Savez, zajedno sa ostalim udruženjima, treba da da doprinos u budućoj izradi Zakona o udruženjima i izvrši pritisak na vladajuće institucije za što hitnije donošenje Zakona o kulturi. KOO umetničkih udruženja je učestvovao u nacrtu pojedinih tačaka koje su se odnosile na položaj samostalnih umetnika. Iz iskustva znam da kada sva udruženja nastupaju zajedno, brže se izlazi u susret našim zahtevima. Kada delujemo pojedinačno, često nema ni odgovora. Imajmo u vidu da zahtevi 11000 umetnika imaju specifičnu težinu.

Dakle, država nekada hoće da izađe u susret a nekada, kao kada su prava umetnika u pitanju, ne. Samostalace, koji čine desetinu našeg članstva, vlast tretira kao građane drugog reda. Činjenica je da Grad nema zakonsku obavezu da preuzme plaćanje doprinosa za njih, ali mi tražimo revidiranje zakona po kome se svim kategorijama plaćaju doprinosi osim samostalcima. Pri tom, poslodavci nemaju obavezu da samostalnom umetniku uvećaju honorare za onoliki procenat koliko iznose doprinosi. Tako je njihova zarada uvek niža od zarade zaposlenih ili nezaposlenih kolega. I ovo nije sindikalno pitanje, već pitanje statusa.

Savez je stao i iza inicijative za rehabilitaciju umetnika?

Zahvaljujući gospodinu Bori Majdancu, došli smo do informacije da je reč o 20 streljanih glumaca, od kojih su neki stradali i bez presude. Radimo na prikupljanju dokumentacije, a uskoro bi trebalo i da uspostavimo kontakte sa porodicama. To će biti dug i naporan posao. Pre više od dve godine, „Večernje novosti“ su pokrenule akciju rehabilitacije Žanke Stokić, koja je ušla u sudsku proceduru.

Vrlo je važno da SDUS posveti više pažnje afirmaciji svojih članova. Ne smemo da dozvolimo da se zaborave velikani, treba da negujemo sećanje na njih, pa će ih se i društvo setiti. S tim u vezi pravimo izložbu posvećenu njima, koja bi trebalo da obiđe sva pozorišta. Takođe, sledeće godine pripremamo proslavu 90 godina od osnivanja Udruženja glumaca Kraljevine Jugoslavije (koje je 1950. preraslo u SDUS). Malo je udruženja koja imaju takvu tradiciju.

Za kraj, čini mi se da su mnoge aktivnosti posvećene starijim kolegama, šta Savez može da ponudi mladima?

Pre bih rekla šta mladi mogu da ponude Savezu. Oni moraju da shvate da treba da se drže zajedno, da štite interes staleža, jer će tako i njihova budućnost biti izvesnija. I ja sam to naučila tek u kontaktu sa kolegama koji su mogli i, što je još važnije, koji su hteli nešto da urade za esnaf. Shvatila sam da nam niko neće pokloniti status u nastupajućem vremenu. Nećemo naći mesto u društvu ukoliko se sami ne izborimo za njega.

„LAŽEŠ MELITA“ I DRUGI ADUTI „DUŠKA RADOVIĆA“

Fokus interesovanja ove Kuće u jubilarnoj, šezdesetoj godini postojanja, biće dramska klasika. Tako ćemo u 2009-oj videti *Ričarda III*, *Šest lica traži pisca*, *Buđenje proleća*, *Olivera Tvista*...

Aleksandra Jakšić

Malo pozorište „Duško Radović“ obeležilo je 59. rođendan jubilejom i premijerom. „Okamenjeni princ“, zaštitni znak ovog teatra odnosno Scene za mladu publiku, izveden je 50. put, i to nakon još jednog uspešnog gostovanja, ovoga puta u Japanu! Za tri godine postojanja i igranja, ova neobična predstava putovala je na značajne inostrane festivale, osvajala

nagrade, i najvažnije, uvek ostavljala snažan utisak na publiku, bez obzira na to da li je igrana u Beogradu, Solunu, Sankt Peterburgu ili Kopenhagenu. U Japanu, na smotri „Kijimuna Festa“, *Princ* je izveden tri puta na Okinavi, uz pomoć glumca-prevodioca koji je davao objašnjenja i čitao sinopsis publici u posebno kreiranim pauzama predstave. Na dalekom Istoku je još jednom

potvrđena moć ove predstave da, zahvaljujući izvršnoj glumi Ivana Tomića i Gorana Jevtića, prevaziđe jezičke barijere i komunicira sa publikom, ma u kojoj zemlji.

„Lažeš Melita“ hrvatskog pisca Ivana Kušana, u dramatisaciji Sene Đorović i režiji Bojana Đorđeva, nova je predstava na Dečjoj sceni. Komad se bavi potrebom najmlađih da lažu odnosno pokušajem pravljenja razlike između bujne mašte i laži. Melita je opsednuta izmišljanjem priča, čini se da njeno laganje nema nikakvu svrhu, što počinje da zabrinjava članove njene porodice. Radnju pokreće majčin odlazak na put, kada brat i otac (koji i sami imaju poroke, hranu odnosno cigarete) smišljaju plan kako da 'poprave' Melitu – čineći da njene priče postanu stvarne. Ona će tada postati svesna moći koju reči imaju u oblikovanju stvarnosti... „Lažeš Melita“ je vesela, duhovita predstava

Lažeš Melita (Foto: Đ. Tomić)

šarmantne glume. Njenoj dinamici doprinosi brza smena scena, kao i muzika Marka Grubića. Svedena scenografija (stepenaste pregrade više sa cugova) i kostim su vizuelno obogaćeni upotrebom jarkih boja. Naslovnu ulogu tumači odlična Vladislava Đorđević.

Fokus interesovanja ove Kuće u jubilarnoj, šezdesetoj godini postojanja, biće dramska klasika. Tako ćemo u 2009-oj videti *Ričarda III*, *Šest lica traži pisca*, *Buđenje proleća*, *Olivera Tvista*, *Dečake Pavlove ulice*, prizvedbu opere za decu *Veštica iz Venecije*, ali i nekoliko savremenih komada.

„MARATONCI“ KAO PREDSTAVA, FILM, MJUZIKL, OPERA...

„Čarobna opera koja nas uči slušanju, gledanju i smejanju...“, „muzika u najboljoj operskoj tradiciji, plastičnih zvučnih slika, snažna, duhovita i u sadejstvu sa radnjom“, neke su od ocena inostranih kritičara za operu „Maratonci“

Zorica Dimitrijević

Fenomen komada „Maratonci trče počasni krug“ Dušana Kovačevića jedinstven je verovatno i u svetskim okvirima. Dug je niz domaćih i stranih pozorišnih predstava koje su dobile verziju i na velikom platnu, kao i filmskih hitova adaptiranih za scenu. Ne znamo, međutim, ni za jednu dramu koja je posle pozorišne, filmske i mjuzikl verzije postala čak i opera i to u inostranoj produkciji.

Domaća publika videla je te najnovije, operse *Maratonce* prošlog meseca na BEMUS-u.

Komad koji je Kovačević napisao još kao student dramaturgije, imao je paizvedbu 1972. godine u Aتلjeu 212. Deset godina kasnije inspirisao je reditelja Slobodana Šijana za istomeni film koji je postao, malo je reći, kulturni. Naravno, nemerljiva zasluga za to pripada i antologijskoj glumačkoj ekipi, u kojoj su bili Mija Aleksić, Mića Tomić, Pavle Vujisić, Danilo Bata Stojković, Bogdan Diklić, Bora Todorović, Seka Sablić, Zoran Radmilović.

Ne samo da su *Maratonci* uspešno izdržali prelazak iz teatra na veliki ekran, već su se replike iz drame i scenarija prelile i u život kroz svakodnevni govor mnogih generacija. Kada se pojavila Internet mreža, džinglovi i inserti preplavili su veb stranice pa tako pretraživač *Google* na upit sa naslovom drame izbacuje više od 30.000 odrednica.

U proleće ove godine *Maratonci* su osvojili još jednu formu – mjuzikl, koji su realizovali reditelj Kokan Mladenović, troje kompozitora – Marko Grubić, Irena Popović, Zoran Simjanović i koreograf Mojca Horvat. Mada je u početku bilo skepse kako će delovati kad Laki počne da peva, a Bili Piton da igra, komad je i u ovom „pakovanju“ osvojio publiku i Pozorište na Terazijama dobilo je hit za

koji se karte rasprodaju čim izade mesečni repertoar.

Pravo iznenađenje, međutim, izazvala je vest da će *Maratonci* postati i opera. Neobičnog zadatka prihvatila se kompozitorica Isidora Žebeljan, najmlađa članica Srpske akademije nauka i umetnosti. Projekat je započeo kada je engleski operski reditelj i umetnički direktor festivala u Bregencu (Austrija) Dejvid Pauntni, koji je režirao njenu prvu operu *Zora D.* (2003), naručio novo delo i tražio da to bude crna komedija tematski vezana za naše prostore. Libreto za operu u jednom činu i 14 scena napisali su kompozitorica, njena sestra, dramaturg Milica Žebeljan i suprug, oboista i pisac Borislav Čičovački.

„Kada je stigla porudžbina Festivala u Bregencu i Genezis fondacije iz Londona, nas troje smo se vrlo brzo opredelili za *Maratonce*“, kaže Isidora Žebeljan. Za nju je to „komad o porodici, nepobedivosti njenih zakona, konzervativizmu, mentalitetu, o političko-porodičnoj korektnosti zajednice koja uvek vodi u totalitarizam.“ *Maratonci* su i priča o kapitalizmu, komercijalizaciji, zaradivanju i jednoj krajnjoj konsekvenci koja iz toga u današnjem svetu proističe, a to je da je „smrt jedini siguran pos’o“, zapisala je Isidora Žebeljan u programu predstave.

Originalni tekst drame kombinovan je sa filmskim scenarijem, izbačene su scene sa krematorijumom zbog različite prirode medija, ansambl je sveden na osam članova, a jedan lik je promenio pol. Kristina je umesto oca Bilija dobila robusnu tetku Ružicu. Opera je komponovana na srpskom, a zatim ju je rediteljka Nikola Rab, u saradnji sa kompozitorkom, prepevala na nemački jezik. Svetska premijera izvedena je 20. avgusta u Bregencu, na Bodenskom jezeru. Orkestar Isidore Žebeljan – 17 članova s

dirigentom Premilom Petrovićem i internacionalna ekipa pevača – sopran, alt, dva tenora, dva baritona i bas-bariton postigli su veliki uspeh i kod široke publike i kod muzičkih stručnjaka.

„Čarobna opera koja nas uči slušanju, gledanju i smejanju...“, „muzika u najboljoj operskoj tradiciji, plastičnih zvučnih slika, snažna, duhovita i u sadejstvu sa radnjom“, neke su od ocena inostranih kritičara.

Domaća premijera, u okviru BEMUS-a, 14. oktobra u Jugoslovenskom dramskom pozorištu dočekana je sa velikim interesovanjem, a ispraćena ovacijama. Dva dana kasnije održana je repriza, ponovo pred rasprodatom salom.

Stilski ovo delo, prema tumačenju same autorke, pripada najboljoj tradiciji buffo opere i zato bi joj, posle izvođenja na srpskom, najbolje odgovarao prepev na italijanski jezik. Publika je, međutim, i na nemačkom (uz prevod na lumi-tilu), sasvim dobro razumela crnohumornu priču predstavljenu na efektan teatarski način. Uz muziku sa elementima balkanskog zvuka, u izuzetno maštovitoj scenografiji Dankana Hejlera, pevači su demonstrirali ne samo visok kvalitet glasovnih mogućnosti već i spremnost na puno atraktivne fizičke radnje (koreograf scena borbe bio je Ran. A. Braun). Opera u trajanju od 90 minuta zadržala je najpopularnije replike i gegove i specifičnim humorom, šarmom, lakom raspevanostu, u isto vreme sa gorkim i mudrim ukazivanjem na velike životne istine, u potpunosti očuvala duh originalnog komada. Kovačević je posle premijere izjavio da je zadovoljan i muzikom i predstavom. S obzirom da *Maratonci* tako uspešno izdržavaju transformacije kroz različite medije, njegovi fanovi počeli su da se raspituju kada će Topalović postati i likovi u video igrici.

GLUMCE TREBA VOLETI

Izložba fotografija Vukice Mikače na festivalu „Dani Zorana Radmilovića“

Na početku prestižnog teatarskog festivala „Dani Zorana Radmilovića“ u Zaječaru, u foajeu teatra koji nosi ime legendarnog glumca, otvorena je izložba radova Vukice Mikače „Bez maske“ na kojoj je predstavljeno četrdesetak vrsnih portreta doajena ovdašnjeg glumišta.

Mogli su se čuti mnogi komentari hvale od zaista brojnih posetilaca, a

Vukica, ako je pitate, i rečju i objektivom kaže da je za nju fotografija – način života. To da je način gledanja na stvari i način mišljenja se, veli, podrazumeva.

Kolekcija fotografija „Bez maske“, koja obuhvata portrete doajena našeg glumišta, čuva se u Muzeju pozorišne umetnosti Srbije, a Mikači je ovo čak četvrta izložba ove godine. Na Bijenalu umetnosti u Pančevu je imala samostal-

nu izložbu „Sonja – Cirkus istorija“, posvećenu Sonji Vukićević i njenim predstavama, u maju je u beogradskoj galeriji „Ozon“ imala izložbu posvećenu Kseniji Zečević, a u aprilu u Galeriji „Mina Karadžić“ u Loznici izložbu „Na visokim potpeticama“.

„Zadovoljna sam“, kaže Vukica komentarišući ovakav saldo i dodaje: „prebacila sam sve norme.“ O tome kako hvata glumački lik i trenutak napominje:

„Glumce treba razumeti, voleti, čuti... biti im posvećen. Pretpostavljam da je to dobar recept čim sam za portret Ljube Tadića dobila zlatnu plaketu Foto-saveza Srbije i Skupštine grada.“

U tajnu pozorišne fotografije, po Vukićinim rečima, „zaviruje se kao i u mnoge druge tajne, ljubavljvu. U svakom slučaju, kad se spusti zavesa, uvek ili, ako hoćete – ipak, ostaje fotografija, dokument, monografija... Ako ste ih

pravili iz duše, iskreno, one umeju i same sebi da krče put i obezbede život. Priznajem, ne fotografisem samo pozorište, glumce, portrete. Privlači me i mrtva priroda. Na svim svojim putovanjima lovim baš nju, mrtvu prirodu. Imam poziv iz Bara da sledeće leto izlažem te fotografije. Inače, planova nemam. A nije ih ni lako ni preporučljivo imati u ovoj zemlji.“

KULTURA JE JEDINO ŠTO NAM PREOSTAJE

Ponekad je potrebno stvari prelomiti na način na koji to čini teatar da bi se došlo do istine. Naročito kada je direktni put ka njoj nemoguć

Tatjana Nježić

Ceo svoj život proveo sam s glumcima, ceo svoj život posvećen sam njima – rekao je na početku razgovora za *Ludus* Goran Marković, filmski i pozorišni reditelj, scenarista i dramski pisac, pedagog... ukratko, stvaralac bogatog opusa ovenčan visokim priznanjima. Trenutak u kome razgovaramo obeležen je, između ostalog, uspesima njegovog filma *Turneja* za koji kaže i da je „ljubavno pismo glumcima“ što se sa scene preselilo na filmsko platno...

– *Turneja* je napisana kao filmski scenario, s tim što nisam imao iluzija da će jednoga dana biti snimljena. Pisanje sam započeo 1995. a završio sledeće godine. Ko se seća tih vremena razumeće zašto nisam verovao da je moguće u Miloševićovoj diktaturi napraviti jedan takav siže. Uradio sam to za svoju dušu. Nešto kao: ovakav film bih snimio da ne živim ovaj nego neki drugi život. Ili: da je sada sloboda onda bih probao da uradim baš ovo. Kako su okolnosti bile sasvim suprotne a ja u prilično beznadežnoj situaciji, otišao sam kod Ivane Dimić, moje prijateljice i tadašnjeg dramaturga Ateleja 212, i prilično bojažljivo joj stavio pozorišnu adaptaciju *Turneje* na sto. Imao sam već skoro 50 i pokušavao sam da započnem sasvim novu karijeru pozorišnog pisca??? Pomalo sam sebi ličio na one penzionisane glumce koji, od viška vremena i manjka angažmana, naprasno počinju da slikaju vaze sa

cvećem i da to izlažu po holovima provincijskih domova kulture... No, Cici je imala sasvim povoljno mišljenje o mom „pozorišnom komadu“ i predložila ga novom upravniku Nebojši Bradiću da to stave na repertoar. On je imao petlju da nešto tako učini te strašne 1996. godine. Komad je dobio pregršt nagrada na Sterijinom pozorju a predstava imala skoro 100 izvođenja pred punim gledalištem. Tako sam postao pozorišni pisac a *Turneja* pozorišni komad. Dvanaest godina kasnije pokušao sam da snimim, režiram film. Izgleda da sam uspeo.

Turneja je, dakle, „ljubavno pismo glumcima“?

Još kada se pojavio komad, a i kasnije, kada sam scenario za film ponudio jednoj glumici, pojavljivala se neka vrsta sumnje u moje namere prema glumcima. Nekoliko ljudi je smatralo da sam isuviše surov prema toj branši. Ja sam znao da su to gluposti. Moji roditelji su glumci, svi moji prijatelji su glumci, odrastao sam sa njima i ostao vezan za njihovu sudbinu više nego bilo ko. Zar bih mogao da napišem bilo šta što bi im naudilo, dovelo u sumnju njihov integritet? Bolje od svih sam znao koliko može biti zlehuda glumčeva sudbina, koliko mnogo patnje a malo radosti i nagrade oni dobijaju tokom svog mukotrpnog života. I da sam hteo, nisam mogao ostati neosetljiv na sve to.

Ko su zapravo dramski umetnici?

O tome se direktno govori, izgovara u

Turneji. Zato ne bih da se ponavljam. Reći ću samo jedno: za razliku od svih ostalih umetnika, glumci su sami, svojim telom i ličnošću umetničko delo. Oni su jedini umetnici koji se izražavaju posredno. To je njihova magija i strašni usud. Danas su slavljani i obožavani, sutra više niko ne zna da postoje. Možete li zamisliti pakleniju situaciju?

Šta je, po vama, suštinsko u teatru, najvažnija odrednica pozorišta?

Za mene je najvažnije to što je teatar večit. Bio sam letos na Kritu i koračao pozornicom u Knososu, staroj 4000 godina. Mislite da se to pozorište bitnije razlikuje od današnjeg? Sigurno ne. Kada smo snimali uvodne scene za *Sabirni centar* slučajno smo, usred Sahare, naišli na antičko pozorište u nestalom rimskom gradu Duga. Seli smo

u amfiteatar i rekao sam mome ocu: „Glumac, odglumi nam nešto“. On je izašao na scenu i rekao nekoliko rečenica, onako, šale radi. Ali, bilo je to pravo pozorište. Kao Narodno, ili ono na otvorenom prostoru u Avinjonu. Teatar je neuništiv. Zato što je tako jednostavan. Ništa nije potrebno da bi postojalo pozorište. Samo glumci i publika.

Odnos pozorišta i realnosti? U čemu se dodiruju, preklapaju, gde se razilaze ili mimoilaze?

Mislim da je pozorište ogledalo stvarnosti. Sve što se oko nas događa u njemu se prelama i deluje nekako promenjeno, izvrnuto ali ne manje istinito od stvarnosti. Ponekad je potrebno stvari prelomiti na način na koji to čini teatar da bi se došlo do istine. Naročito kada je direktni put ka njoj nemoguć.

U drami *Govorna mana* suočavate pozorište i politiku; šta je najmarkantnija odrednica tog susreta (ili sudara) i kako uopšte pulsira taj spoj?

Da, a u *Turneji* se sudaraju pozorište i rat. Meni pozicija glumca, njegova tačka gledišta, koja je apsolutno drugačija od bilo čije, služi da analiziram fenomene. Nisam ni sociolog, ni istoričar, niti čovek koji razume politiku. Meni je potrebna ta tačka posmatranja da bih sam shvatio šta se oko mene dešava. A zatim to prosledio gledaocima mojih filmova i pozorišnih komada. Na početku, nisam siguran dokle će me ta vizura dovesti. Ali verujem svetu glumca. Zato što je nevin i čedan. Zato što se igra i sa najozbiljnijim stvarima. Uostalom, tako se zove vaš časopis, zar ne?

U komadu *Pandorina kutija*, između ostalog, otvarate pitanje društvene (političke) (ne)odgovornosti umetnika pogotovo u tzv. burnim vremenima? Kako gledate na to pitanje? Mislite li da su umetnici „savest“ društva? Umetnici (glumci) su, s jedne strane, osetljivija bića a, sa druge, shodno prirodi svoje delatnosti, svojevrsni idoli mnogima. Koliko, kao takvi (ne)imaju prava na slabosti, greške?...

U životu sam naučio da ličnost umetnika treba odvojiti od njegovog dela. Da, da... Ima toliko velikih umetnika koji su privatno bili teška đubrad i toliko divnih ljudi bez talenta. Život često nije nimalo pravedan.

Uloga reditelja (u pozorištu)? Svojevremeno ste rekli da je vaš ideal, kada je režija u pitanju, da je ima što manje, odnosno da je što manje vidljiva?

Pa, da. Reditelji koriste tuđe talente i uobličuju ih u celinu. Što više dobiti od protagonista i saradnika a što manje se primećivati, za mene je ideal režije.

Nameće se pitanje pozicije, snage, (ne)moći umetnosti? U jednom od intervjuva ste rekli da film ili drama „ne može menjati stvarnost, ne može menjati ništa sem ljudske duše.“

Da. Sto puta sam se uverio da umetnost ne može poslužiti ni za šta praktično. Čak ni kada su stvari tako očigledne kakve su bile, na primer, poslednjih dvadeset godina. Ali setite se koliko ljudi je našlo tada utehu u pozorištu. Duhovni balans je često mnogo

THE LOCKED ROOM, THE NEW YORK TRILOGY

važniji od odnosa političkih snaga. Poljaci su najteže godine preživeli po katedralama u religioznom transu, naši ljudi su išli u pozorište. Imate li bolju pohvalu za tu instituciju?

A pozicija kulture, danas i ovdje?

Kultura je jedino što nam preostaje. I što nemamo. Što pre odlučimo da živimo kao kulturni, civilizovani narod tim pre ćemo se smiriti. Nama je, po meni, sada najpotrebnije baš to – mir.

Širom Evrope sledeće godine će kulturnim projektima biti obeležena 20-godišnjica pada Berlinskog zida, događaja koji je nepovratno promenio profil kontinenta. Tako je nastala i ideja o projektu „Posle pada“, u okviru kojeg će 14 evropskih pozorišta u narednoj sezoni postaviti po jedan komad na temu pada zida. U Srbiji se tog posla prihvatilo Beogradsko dramsko pozorište, koje je pak zadatak da komad napiše i režira poverilo vama. Šta za vas znači pad Berlinskog zida?

U trenutku kada se odigravao, pad Berlinskog zida je predstavljao planetarni događaj, dotad nevidenu atrakciju. Vremenom je ovaj istorijski trenutak dobio mitsko i, konačno, simboličko značenje. Ne treba biti mnogo pametan pa ga povezati sa padom komunizma. Ali, ono što znamo sada jeste da je taj pad počeo mnogo pre rušenja Berlinskog zida i da još uvek nije završen. Često sam razmišljao u kom trenutku je iz zida izvađena prva cigla. Ono što mogu da tvrdim jeste da sam ih i ja izvukao nekoliko praveći svoje filmove u SFRJ.

U polazištu projekta navedena su tri značenja: pad čoveka, rušenje Berlinskog zida i istoimena drama Artura Milera. Šta vam je najbliže?

Mene najviše interesuje trenutak pada čoveka. To u našim životima predstavlja najdramatičniji trenutak i po pravilu je odličan materijal za priču. Kako ko doživljava i preživljava sopstveni pad je u najmanju ruku interesantno, a za mene i fascinantno. Trenutak istine, čas kada se suočavamo sa onim šta je naš život bio i kakav će od sada biti. Taj strašni preokret koji nas postavlja na mesto kome pripadamo i

oduvek smo pripadali, jedino što to nismo znali...

Mislite li da su viđenja značenja i konsekvenci pada Berlinskog zida u momentu kada se to dešavalo bila drugačija od današnje percepcije?

Mogu da govorim samo u svoje ime. Od najranije mladosti, još kao student u Pragu, bio sam suočen sa mračnom silom. Za mene je ona bila oličena u realnom socijalizmu i takozvanom Sovjetskom bloku. U trenutku kada su 1968. tenkovi preplavili zemlju u kojoj sam studirao, a jedan se uparkirao ispred mog fakulteta i uperio svoju cev prema ulaznim vratima, shvatio sam da moram sve svoje potencijale usmeriti u borbu protiv mračne sile. Prvi i poslednji put zid sam video 1988. kada se moj film *Već viđeno* vrteo na festivalu u tadašnjem Zapadnom Berlinu. Jednoga dana sam se odšetao do osmatračnice na Ček Point Čarliju, da bih odande, preko vrha te monstruoze, apsurdne građevine, posmatrao mog životnog neprijatelja – komunizam. Mislio sam da je moj san o njegovom nestanku jako daleko od ostvarenja, a već iduće godine zid je pao kao da ga nikada nije ni bilo, kao nekakva kula od karata. Bio sam zatečen, preneražen. Nisam znao kako da se ponašam sada kada sam bio lišen glavnog usmerenja svih svojih napora.

Možemo li govoriti o sižeju vašeg budućeg dramskog teksta o padu Berlinskog zida?

To još uvek ne znam tačno. Imam u glavi nekoliko prilično nejasnih ideja i motiva kojima bih se eventualno bavio. Moram da sačekam izvesno vreme da stvari u mojoj glavi sazru. Samo pisanje je lakši deo posla. Što sam stariji, sve više shvatam značenje pojma odgovornost.

Prerano je za pitanje o žanru komada, ali ipak...

Da, rano je. Ipak, voleo bih da napišem komediju. Ukoliko je to moguće na ovu temu. Ali, zašto ne? Nema te stvari sa kojom se ne možete našaliti...

Vaša nedavno objavljena knjiga „Male tajne“ (Clio) takođe je, moglo bi se reći, „ljubavno pismo“ pozorištu. Na promociji ste rekli da ste je pisali i da

biste neke stvari „otrgli od zaborava“. **Kako se moglo čuti na toj promociji „junaci te knjige vraćaju veru u ljude i u umetnost“?**

Teško mi je reći kako moja knjiga deluje. Zapisao sam i slobodno uobličio hroniku jedne pozorišne trupe koja je delovala između 1939. i 1958. godine i bila srž Beogradskog dramskog dozorista u njegovim najslavnijim danima.

Knjiga *Male tajne* satkana je i od fotografije i od fikcije... Kao sin Radeta i Olivere Marković i kasnije kroz svoj rad, ceo život, hteo ne hteo, upućen sam na glumce. U knjizi je, dakle, reč o autentičnoj glumačkoj trupi koja je ostavila ozbiljnog traga u kulturi i bila vrlo aktivna pre i posle Drugog svetskog rata, pa čak se nekako održavala i u vreme rata. Mnogi od njih više nisu među živima, a smatrao sam da priču treba otići od zaborava. Razgovarao sam sa svojim ocem i s još nekima, sakupio građu. No, uvek imam potrebu da domaštam, na svoj način doradim priču.

U knjizi, između ostalog, pominjete Petra Radovanovića, čoveka iza koga nije ostalo mnogo faktografske građe. Što je, po vama, najbitnije kada je o njemu reč?

Ne znam mnogo o tom čoveku. Samo poneki detalj: da je bio mecena pomenute trupe, bogat čovek, poginuo pod bombama u Drugom svetskom ratu... Bilo je potrebno izmisliti mu biografiju i to sam učinio.

Govoreći svojevremeno o tome da ste bili svedok mnogih stvari u životu glumaca, pomenuli ste i prvu platu doajena ovdašnjeg glumišta Ljube Tadića?

Eto, kako rekoh, toliko sam star da i to pamtim. Bio sam dete kad je primio prvu platu u pozorištu, a sticajem okolnosti zatekao se tu u datom trenutku. Upitao me šta hoću da mi kupi. A ja onako, detinje, zaista kao vrhunac luksuza u to vreme, zatražim – gumene čizme. Pomazio me, uzeo za ruku, odveo u ondašnju „Borovo“ prodavnicu i – kupio mi gumene čizme!

Kad pogledate svoj rediteljsko-spisateljski opus šta je to što vas najviše određuje, što vas motiviše da radite to što radite i na način na koji to činite?

Vorkoholizam, skribomanija i pomalo... Ne bih o tome.

Glumac je nešto kao biljka

Danilo: Šta misliš, govno jedno, da si nešto zato što...što se tamo negdje, za tri dinara kreveljiš?!

Žaki: Ja se kreveljim??? O čemu ti pričaš, čoveče?

(Danilo uhvati Žakija za vrat i jednim potezom mu zabije glavu u površinu stola. Žaki leži u čudnom položaju i krklja boreći se za vazduh.)

Danilo: Uobrazio si, jebem li ti krv prosjačku, da si nešto samo zato što te prepoznaju na ulici!

Žaki: Pusti me...

Danilo: Je l' znaš da ja takve, kao što si ti, mogu da kupim na stotine?! Svakog od vas mogu da iznajmim! Da mi igrate u kući, da mi glumite u klozetu, dok serem!

Žaki: Upo...moć...

Miško: Danilo!... Čoveče!

Danilo: Što je?!

Miško: Pa, to je samo glumac!

Danilo: I – što onda?!

Miško: Znaš li ti šta je to, kakva je to stvar?

(Danilo zastane ne shvatajući pitanje.)

Miško: Glumac je nešto...kao biljka, to...je bubica, manja od nečijeg nokta. On je biće koje svako može da zgazi, da ga, nekažnjen, ukoni sa ovoga sveta...

(Danilo pusti Žakijev vrat i počne pažljivo da sluša Miška. Žaki, dokopavši se vazduha, strašno kašlje.)

Miško: Glumac je najkrhkiji, najranjiviji od svih ljudi koji hodaju ovom planetom. Ne treba da mu pretiš; kamoli da ga biješ. Dovoljno je da mu kažeš: „Ej, ti tamo! Veze ti nemaš“, pa da se on sruši kao kula od karata... Znaš li šta radi glumac posle završetka svake predstave? Ma kako njegov uspeh bio blistav, neosporan, ma koliko silne aplauze i ovacije požnjeo, on se iskrapa iz garderobe i počinje da se šunja holom, da cunja bifeom, da se smuca ulicom ispred pozorišta, sve u potrazi za bilo kakvom sumnjom u svoje delo. Da, da... Kao kakav policijski doušnik, on osluškuje reakcije gledalaca, njuši tajni smisao koji one sadrže. I kada najzad pronade ono što je tražio (nedopadanje, ravnodušnost, odbijanje), potpuno obeshrabren odlazi svojoj kući da bi se tamo pekao na tihoj vatri: „To što radim nema nikakvog smisla... Niko ne voli moju glumu... Nemam trunke talenta...“ – mota se po njegovoj ludoj glavi po celu noć. Sutradan se budi svestan da ga očekuje još jedan uzaludan pokušaj. Celog dana prikuplja snagu da bi uveče, nag kao od majke rođen, ponovo stao pred neartikulisanu masu u mraku i izložio se njenim nemilosrdnim pogledima. Pred njima otvara svoju utrobu, denuncira svoju najdublju intimu, priznaje sve svoje tajne. Zašto? Samo zbog minuta ili dva koliko traje aplauz kojim ga na kraju njegova verna publika nagrađuje za njegov nadljudski (ili neljudski) napor. Samo tih nekoliko časaka glumac je spokojan, nesvestan sveopšteg besmisla. Čim zavesa padne, sve počinje iznova. Ponovo je tu njegova sumnja, najstrašnija od svih muka koje je čovek sebi izmislio.

(Iz drame „Turneja“, knjiga „Osma sednica i druge drame“ Gorana Markovića. Izdavač: „Dnevnik“ Novi Sad)

LUDUS

**Ludus ne može bez
Ministarstva za kulturu
Republike Srbije, a
verujemo da ni
Ministarstvo ne može
bez Ludusa**

Nagrada „Dimitrije Parlić“ Ister teatru

ČEHOV PRETOČEN U PLES

„Protekle godine Čehov se dosta igrao po pozorištima u regionu, a pogotovo *Tri sestre*, verovatno što tema tog komada reflektuje stanje u kom i sami živimo; to osećanje izolovanosti i neostvarenosti života van duhovne otadžbine, u dubokoj provinciji, i naša je priča, priča o izbeglištvu, raseljenima po svetu... Ima i još nešto u toj drami što se može uporediti sa trenutnom situacijom u Srbiji, a to je nada u neko bolje vreme koje dolazi“, kaže Anđelija Todorović

Tijana Spasić

Prestizna nagrada „Dimitrije Parlić“ koju Udruženje baletskih umetnika Srbije od 1997. godine dodeljuje za najbolju koreografiju, celokupni koreografski opus ili izuzetnu umetničko-tehničku interpretaciju, ove godine pripala je ansamblu „Ister teatar“ za predstavu „Tri sestre, ili okolo-naokolo Čehova“. Komad je premijerno izveden krajem prošle godine u „Magacinu“, u okviru programa Stanice – servisa za savremeni ples, a kasnije je izvođen i u prostorijama Dah teatra. Polazeći od čuvene Čehovljeve drame, članovi „Ister teatar“ napravili su „pesimističku plesno-dramsku komediju“ na temu bezizlaznosti i klaustrofobije, koja je organizovana po principima muzičke kompozicije, odnosno smenjivanjem emotivno

različito obojenih scena i prizora.

„Nismo očekivali nagradu i strašno nam je drago što smo je dobili jer smo imali velikih problema u radu na predstavi. Dugo smo razmišljali kako da Čehova pretočimo u ples a da mu ostanemo verni – priznanje je potvrda da smo u tome uspeli, da smo dočarali atmosferu Čehovljevih žena koje su zarobljene u provinciji iz koje ne znaju kako da pobjegnu“, kaže koreografkinja i plesačica Anđelija Todorović.

Čehovom se nedavno bavio i Dah teatar u svojoj „Priči o čaju“, a po mišljenju Todorovićeve, to nije slučajno: „Protekle godine Čehov se dosta igrao po pozorištima u regionu, a pogotovo *Tri sestre*, verovatno što tema tog komada reflektuje stanje u kom i sami živimo; to

osećanje izolovanosti i neostvarenosti života van duhovne otadžbine, u dubokoj provinciji, i naša je priča, priča o izbeglištvu, raseljenima po svetu... Ima i još nešto u toj drami što se može uporediti sa trenutnom situacijom u Srbiji, a to je nada u neko bolje vreme koje dolazi“, kaže Anđelija Todorović, koja u predstavi tumači ulogu Olge. Tu su i Danica Arapović (Maša), Jelena Jović (Natalija), Isidora Stanišić (Irina) i Čarni Đerić (Andrej). Koreografija je grupni autorski projekat „Ister teatar“, kompozitor je Nenad Jelić, scenograf Vladimir Todorović, a dramaturg Damir Vijuk.

Među zapaženijim predstavama ovog pozorišta su i *Lista sumnjivih ili ko je pojeo puding*, *Naša gospa od sveća* i *Bum tras – deda pas*, sve tri na sceni Bitef teatra, a gotovo svakog leta „Ister teatar“ izveo je i neku uličnu predstavu ili performans, kao što su *Svadba u Srba*, *Plaža*, *Karta za više vožnji*... Neiskorišćeni i neistraženi pozorišni prostori su zanimljiviji za publiku jer joj nude interaktivni pozorišni doživljaj, ali problem adekvatnih prostora za rad tokom cele godine ostaje: „Nedavno je renovirana sala *Vuk Karadžić*, koja će biti okrenuta savremenom plesu, ali osim nje postoje samo još *Magacin* i *Reks*. Nezavisna scena raste – pored Dah teatra, Plavog pozorišta, Mimarta i drugih trupa koje postoje od sredine devedesetih, poslednjih šest-sedam godina se pojavila i nova scena savremenog plesa predvođena Dalijom Aćin. Mislim da Beograd polako dobija jednu značajnu paralelu institucionalnom pozorištu, a to znači da će morati da se otvore još neki specijalizovani prostori gde će ljudi znati šta idu da gledaju“, objašnjava Todorovićeve.

Ister teatar je, inače, jedan od osnivača ANET-a (Asocijacije nezavisnih teatarata) i član Internacionalnog plesnog saveta (International Dance Council). Među poznatim svetskim pozorištima sa kojima su saradivali su „Volksbuhne“ iz Berlina, „Teatro della Contraddizione“ iz Milana i Centar za savremenu umetnost iz Bukurešta.

Nagrada „Dimitrije Parlić“, koja im je uručena na svečanosti u Narodnom pozorištu, sastoji se od plakete sa likom Dimitrija Parlića (rad akademskog vajara Rista Mihića), diplome UBUS-a i novčanog iznosa od 80.000 dinara. Žiri u sastavu: Jelena Kajgo (predsednik), Paša Musić, Marija Janković, Sonja Lapatanov i Isidora Stanišić, tom prilikom je dodelio i nagrade za životno delo, koje su ove godine dobili Mira Sanjina-Šiljegović, prvakinja Baleta Narodnog pozorišta u Beogradu, i Vera Fele, baletski pedagog iz Novog Sada.

Podsećanja radi, recimo da je nezavisnu pozorišnu trupu „Ister teatar“ osnovala 1994. godine grupa profesionalnih pozorišnih umetnika koja je želela da istražuje mogućnosti fizičkog teatra i njegovog kombinovanja sa klasičnim, dramskim teatrom. Ime su pozajmili od antičkog naziva Dunava, reke koja ima simboličan značaj jer spaja više od 80 miliona ljudi koji govore raznim jezicima, imaju drugačiju religiju i kulturu. Od sredine devedesetih do danas ova trupa je profilisala svoj izraz i postala prepoznatljiva na domaćoj plesnoj sceni, a osim po raznim prostorima u Beogradu nastupali su i na Festivalu eksperimentalnog teatra u Kairu, „Alte-stu“ u Bistrici (Rumunija), Festivalu „360“ u Bielefeldu (Nemačka), Festivalu mladih pozorišta u Sofiji, Edinburghskom Fringe festivalu, kao i na Infantu i Sterijinom pozorju u Novom Sadu, Festivalu „Fiat“ u Podgorici, beogradskom „Bitefu“...

„KLANICA PET“ U DIGITALNOM POZORIŠTU

Totalni tehno teatar

Ana Tasić

Predstava „Klanica pet“, reditelja Fahrudina Nuna Salihbegovića (koprodukcija Open Arc Theatre Beograd i Amsterdam Cyber Theatre), nastala je na osnovu naučno-fantastičnog, antiratnog, filozofskog, metafizičkog romana Kurta Vonegata (1969). Reč je o obliku totalnog, digitalnog, tehno ili sajber teatra, u kojem glumci na sceni, složeno i interaktivno, koegzistiraju sa novim tehnologijama. Ideja totalnog tehno teatra, u različitim varijantama, ima zavidan istorijski kontinuitet, u razmišljanjima Riharda Wagnera, Oskara Šlemera, Ervina Piskatora, Roberta Edmonda Džonsa, Roberta Vilsona, Roberta Lepaža, Hajnera Gebelsa i drugih.

Na scenografski ogoljenom prostoru predstave „Klanica pet“, pet glumaca, sa tri strane opkoljenih velikim ekranima, predstavljaju događaje iz života protagoniste Bilija Pilgrima, koji je preživeo bombardovanje Drezdena krajem Drugog svetskog rata. Fragmenti se prikazuju alinearno, vremenski i prostorno isprekidano, pomalo i šizoidno, pri čemu takva forma naracije odgovara sadržaju – prikazu odsustva logike i smisla, u kontekstu zastrašujućih ratnih zločina, koji se čine u ime raznoraznih, politički nametnutih, krajnje sebičnih ciljeva. Svi glumci nastupaju vrlo predano i uzbuđljivo, menjajući likove koje predstavljaju: Vahidin Prelić (Lazaro, Eliot), Imer

Muškolaj (Nemac, Viri), Andrijana Lubina (Majka), Jovana Rakić (Valensija). Njihovi izrazi su najčešće svedeni na bolne grimase koje slikovito izražavaju beznadežnost potrage za smislom u opštem besmislu ratova.

Najznačajniji aspekt te izvedbe jeste inovativna upotreba novih tehnologija, odnosno složene, interaktivne promene digitalne scenografije. U tom pogledu je o predstavi moguće govoriti kao o metamedijskom delu, gde softverski pristup starijim medijima formira novu avangardu metamedijskog društva (teze Leva Manovića). Ta vrsta digitalnog pozorišta predstavlja i oblik kritičke refleksije savremene interfejs kulture, fuzije tehnologije i kulture, koja značajno definiše globalnu svakodnevicu. Pri tome, izuzetno je važno napomenuti da ova ambiciozna, zahtevna, monumentalna i, za naš kontekst, zaista avangardna forma, uopšte nije sama sebi svrha. To je, inače, čest slučaj, kada je reč o ovoj vrsti formalne spektakularnosti. Struktura predstave je, dakle, u celini, odgovarajuća manifestacija sadržaja – zbnjujućeg lutanja po mračnim podrumima individualne i društvene podsvesti, traženja objašnjenja za ludilo ratnih pustošenja, kao i neposustajućih pokušaja da se održi život, iako se sve oko raspada.

Sa Minjom Bogavac, dobitnicom nagrade „Borislav Mihajlović – Mihiz“

HIP-HOP PRINCEZA BEOGRADSKOG ASFALTA

„Njene drame emaniraju autentičnu gamu emocija, razornu ironiju, eruditski kritički duh i nesputanu težnju za dramskim iskazom kao totalnim govorom. (...) Ona je naša najapstraktnija i najdirektnija, ponajviše elitistička, ali i najangažovanija dramska spisateljica“, piše, između ostalog, u obrazloženju žirija za dodelu nagrade „Borislav Mihajlović – Mihiz“.

„U budućnosti vidim sebe kako klecavim kolenima kucam na vratima pozorišta i staračkim glasom govorim *Ja sam najmlađi pisac, molim vas uzmite moju novu dramu!*“ – kaže Milena Bogavac

Olivera Milošević

Ovogodišnja nagrada za dramsko stvaralaštvo „Borislav Mihajlović – Mihiz“, jednoglasnom odlukom žirija, dodeljena je dramskoj spisateljici iz Beograda Mileni – Minji Bogavac (26). Nagrada, koja se sastoji od novčanog iznosa, umetničkog predmeta, svečane povelje i štampanja knjige izabranih drama, dobitnici je svečano uručena u Mihizovom rodnom mestu Irigu 17. oktobra.

O dobitniku Mihizove nagrade, koju od 2005. godine dodeljuju istoimeni fond i Srpska čitaonica u Irigu, a pod pokroviteljstvom Izvršnog veća Vojvodine i Ministarstva kulture Srbije, odlučivali su književnik Ferenc Deak, reditelj Kokan Mladenović i teatrolog Svetislav Jovanov.

„Njene drame oličavaju faze jedne, istina tek profilisane, ali nadasve ubedljive potrage, kako za istinom savremenog sveta tako i za iluzionističkom istinom scene. One emaniraju autentičnu gamu emocija, razornu ironiju, eruditski kritički duh i nesputanu težnju za dramskim iskazom kao totalnim govorom“, stoji u obrazloženju žirija. Između ostalog napomenuto je i da je ta mlada dramska spisateljica u svojim delima uspela da se predstavi „istovremeno kao naša najapstraktnija i najdirektnija, ponajviše elitistička, ali i najangažovanija dramatičarka.“

Milena – Minja Bogavac je rođena u Beogradu. Diplomirala je na katedri za dramaturgiju Fakulteta dramskih umetnosti. Od 1999. radi kao dramaturg, scenarista, performer i asistent režije na više od dvadeset umetničkih projekata u okviru pozorišne trupe DMS (Drama Mental Studio), čiji je jedan od osnivača. *Nort Fors, TDŽ, Dragi tata, Gama kas...* to su naslovi nekih od njenih dela u

kojima ispisuje dramu svojih vršnjaka i poetiku svoje generacije.

„Napisala sam najpre *Trilogiju u crnom (North force, Crvena i TDŽ)* i još neke drame koje su, moglo bi se reći, generacijske“, kaže Milena i dodaje: „Poslednje dve koje sam napisala odlaze u neke eksperimente. U formi i po sadržaju su ambicioznije, bave se širim temama koje nisu možda tako aktuelne, ali su svesremenije. Po godinama sam još uvek mlad pisac i te generacijske drame, s početka, bile su nekako iskrene i dobre zato što su nastale kada u životu nisam imala bilo kakvo drugo iskustvo do odrastanja. I o tome sam pisala. Mislim da je ono za šta sam dobila nagradu i što je zaokružilo moj dosadašnji dramski opus komad *Balerina ili Gama kas* koji još nije izveden. Odnosno izvela sam ga letos sama kao monodramu na jednom simpozijumu u Austriji. Ali se nadam se da će posle ovog priznanja ugledati i svoj život na nekoj sceni.“

Minja piše i poeziju. Zovu je hip-hop princezom beogradskog asfalta. Voli da glumi, režira, da javno nastupa. Njeni dramski tekstovi prevedeni na više jezika, predstavljeni su na festivalima u Avinjonu, Njujorku, Londonu... Piše i izvodi slem poeziju. „Sve što radim je nekako vezano za pisanje, za reči i pozorište“, priča nam. „Dramsko pisanje je prostor gde se ta dva moja najveća interesovanja i najveće ljubavi – pisanje i pozorište – spajaju. Van teatra sebi dozvoljavam luksuz da se povremeno bavim performansom, glumom i drugim zanimljivim stvarima. Poezija koju pišem je urbana performans poezija koja na neki način korespondira sa pozorištem. Volim da glumim, mada mislim da je to što radim više izvođenje. Ne znam koliko sam svestrana, više sam posvećena pozorištu i tome čime se bavim. Ali mi zato neke druge stvari jako teško idu, kao matematika, ekonomija i tome slično.“

Minja Bogavac je najmlađi dobitnik nagrade „Borislav Mihajlović – Mihiz“. U već pominjanom obrazloženju se ističe i da se „Minjin dramski opus markantno izdvaja bogatim senzibilitetom koji odražava duh vremena, ali i izvornom težnjom ka radikalnom izrazu koji odražava duh modernog teatra...“

Na pitanje da li ima nameru da radikalno menja naše pozorište i šta to zapravo znači odgovara: „Imam tu nameru. Moji prijatelji i saradnici kažu da imam fobiju od arhaizama. I stvarno, svaku staru reč i svaki stari glagolski oblik čujem kao da me ubode u uvo, imam neverovatnu potrebu za savremenim izrazom. Sa druge strane mislim da svako ko se bavi teatrom želi da ga menja. S obzirom na to da radim u ovoj sredini u kojoj je pozorište veoma zastarelo za neke evropske i svetske uslove, utoliko je moja želja jača, u smislu da budem veoma radikalna u svemu što pišem i radim.“

A o tome kako vidi svoju profesionalnu budućnost kaže: „Imala sam 18 godina kada sam napisala svoju prvu dramu i 19 kada je postavljena u Bitef teatru i tada se za mene zalepila ta etiketa *najmlađa dramska spisateljica*. Nadam se da to više neće biti posle ove nagrade. Jer

kad vam stalno govore da ste mlad pisac to je kao da vam kažu da još niste pisac, tako da bih volela da nakon izvedenih osam komada napokon dobijem tretman ozbiljnog pisca. U budućnosti vidim sebe

kako klecavim kolenima kucam na vratima pozorišta i staračkim glasom govorim *Ja sam najmlađi pisac, molim vas uzmite moju novu dramu!*

14. ФЕСТИВАЛ ПОЗОРИШНИХ ПРЕДСТАВА ЗА ДЕЦУ - ФЕСТИФ

14. ФЕСТИФ

ОД 27.11. ДО 04.12.2008, У ПОЗОРИШТУ „БОШКО БУХА“

Покровитељ | Министарство културе Републике Србије | Скупштина града Београда

„Ludus“ broj 1, novembar 1993, deo intervjua Jovana Hristića, pozorišnog kritičara

ĐAVO ODNEO MOJU GENERACIJU!

„Pokažimo da se kultura jedne nacije ne može ubiti apsurdima u politici“, rekao je, između ostalog, Jovan Hristić.

Razgovarao Feliks Pašić

Jovan Hristić – pesnik, dramski pisac, profesor dramaturgije, esejista. Povod za razgovor su *Pozorišni referati* u kojima su (kao i u dvema prethodnim knjigama, *Pozorište, pozorište* i *Pozorište, pozorište II*) sabrani osvrti na pozorišne predstave, koje Hristić objavljuje u časopisu *Književnost* od 1972. godine.

Razgovaram sa pozorišnim kritičarom koji je ostao bez posla. Pozorišta nisu zatvorena, predstave se igraju, ali ti ne objavljuješ kritiku. To nije paradoks, već činjenica.

Činjenica je ovo. Moja poslednja pozorišna kritika u časopisu *Književnost* izaći će u broju 11/12 za ovu godinu. To je, za sad, poslednji broj *Književnosti* koji će izaći. A kako sam bio i ostao veran *Književnosti* moja karijera pozorišnog kritičara je posle dvadeset jedne godine – dvadeset jedan je zgodan broj, triput sedam – gotova.

Ako bih te parafrazirao, kritičar radi posao u kome ima priliku da čini savršen zločin, budući da je „pozorište jedina umetnost koja ne može da se trajanjem suprotstavi kritici“. Nije li taj zločin postao manje savršen otkako se predstave snimaju i čuvaju na filmskoj ili magnetoskopskoj traci?

Ne. Evo zašto. Gledao sam predstave u pozorištu i te iste predstave na televiziji. Pre nekoliko večeri mogli smo na televiziji da vidimo predstavu *Mara Sad*

Pitera Bruka, a ja sam tu predstavu gledao pre skoro trideset godina, u Njujorku, kad je ona bila hit sezone i u Engleskoj i u Americi. To su potpuno različite stvari. Na televiziji ili na filmu režiser snimi jedan detalj koji je u tom trenutku, u toj sceni važan. On na to ima potpuno pravo. Međutim, pozorište – to je cela pozornica. U pozorištu je važno koliko ono što se dešava u junaku i što nam junak pokazuje toliko i ono kako drugi reaguju na to što se dešava u junaku. Zamisli, recimo, „Mišolovku“ u *Hamletu* da režiser snima samo glumce koji igraju komad kome je Hamlet dopisao dvadesetak stihova, da mi ne vidimo kako sve vreme kralj i kraljica reaguju na to. Jer, to je suština „Mišolovke“: ne igra putujućih glumaca, nego reakcija kralja i kraljice, reakcija Hamleta, reakcija Horacijeva. Dakle, pozornica je jedan ogroman prostor u kome je svako zbivanje važno. Televizijska ili filmska kamera izdvaja ono što je njoj važno, i gubi se ta slika celine.

Jednom si rekao da je pozorišni kritičar neostvareni reditelj.

Ja to mislim i danas. Za književne kritičare kažu da su neostvareni pesnici. Skerlić je bio veliki književni kritičar, a pisao je bedne lirske pesme. Ja mislim da je pozorišni kritičar neostvareni reditelj. Kad piše kritiku, on piše iz perspektive svoje režije tog komada, kako bi on to

(Foto: B. Ignjatović)

režirao.

Pre dvadeset godina igrana je tvoja *Terasa*. Tada si rekao da si hteo da napraviš komad o svojoj generaciji koja je već bila prešla Danteovu „polovinu životnog puta“...

Evo smo na pragu šezdesete godine... Možeš li da zamisliš komad o generaciji na ovoj trećini puta?

Ne znam više. Ja sam napisao *Terasu*... Ne mislim da je to dobar komad, nešto tu nije išlo, mada su neki kritičari vrlo lepo pisali o tome. Ali, nešto nije išlo. Ne znam šta. I posle *Terase* ja više ništa za pozorište nisam napisao. Ne pravim ja od toga ni dramu, ni misteriju, jednostavno – slavina je presahla.

Završio si, ako ćemo kod simbolike, sa komadom koji je za temu imao smrt.

Nešto sam tu probao, sa tom ženom koja umire...

Čudno se sudbina poigrala sa glumicom. Glumica koja je u tvojoj drami tumačila lik mlade – one koja je obolela od teške bolesti, ta glumica je posle nekoliko godina...

...umrla od te iste bolesti. To je strašno! A meni je užasno milo što je za tu ulogu Neda Spasojević dobila Sterijinu nagradu. Ona je to igrala sjajno. I ostaje mi jedno malo zadovoljstvo da sam uspeo da napišem dobru žensku ulogu, što je podvig u našoj dramskoj književnosti. Na prste se mogu izbrojati dobre ženske uloge u našoj drami dvadesetog veka.

Glumica koja će tek oboleti tako je dobro odigrala tu ulogu da se čovek, s naknadnim sećanjem, prenerazi.

Možemo da kažemo dve stvari. Prvo, da tu postoji neka misterija, da je Neda Spasojević osetila da u njoj tinja bolest. Drugo, da je Neda Spasojević bila velika glumica koja je umela da se uživi u svaku ljudsku situaciju koju je igrala, i to potpuno da se uživi. Ne znam šta ti se od ovoga dvoga više sviđa? Znam da bi Jung bio za onu prvu varijantu: da je ona predosetila nešto u svom telu. Ali, to su

već spekulacije. Mi moramo umreti, to je jasno.

Neda je, drugim rečima, igrala istinito. Neki uveravaju da je istina u pozorištu često zapravo jedno loše oponašanje života.

Mislim da istinito u pozorištu uopšte nije podražavanje života. Podražavanje života bi bilo, recimo, kad bi... Hajde da se vratimo na *Hamleta*. Hamlet umire od otrova. Kad bi on podražavao pokrete čoveka koji umire od otrova na nekoj klinici, to bi na pozornici bilo koješta. Ali, ono što je istinito na pozornici, to je kad nam glumac pokazuje značenje onoga što se zbiva sa tim čovekom, šta to znači.

Ako je to istina, šta je onda laž na pozornici?

Laž na pozornici je, kako kaže Hamlet, kada glumac testerise vazduh i pravi pokrete koji ne znače ništa, koji nas ne uvode u doživljaj, u stav, u emociju lika koji glumac igra... Sećam se, gledao sam u Londonu davno, glumac je i umro, dramu Artura Milera *Svi moji sinovi*. Svi znamo tu dramu. To je drama o fabrikantu aviona koji je podmetao loše fabrikovane delove, pa su se avioni rušili i njegov sin je poginuo u takvom avionu. Kad on to shvati, odlazi da se ubije. Taj glumac koji igra fabrikanta aviona znaš kako odlazi? Nema nijednog patetičnog gesta. On napravi gest koji kao da kaže: Ček, moram da odem gore u sobu da uzmem nešto što sam zaboravio! I u tom trenutku mi vidimo tog čoveka. Taj pokret, jednostavan, koji svi mi pravimo kad izlazimo iz kuće, pa kažemo: Ček da se vratim, zaboravio sam ključeve od auta, ili novčanik, ili ne znam šta... Odjednom sam bio iznenađen, ne patetikom tog gesta, nego pravom ljudskom reakcijom... Da je on nama stavio do znanja da ide da izvrši samoubitstvo, to bi bilo koješta.

Išao si na probe *Terase*?

Kad god bi me Predrag Bajčetić

pustio... Bio sam zahvalan i Nedi Spasojević, i Milošu Žutiću, i Radetu Markoviću i svim glumcima koji su igrali u mojim komadima – što uopšte to rade, što uopšte igraju te moje literarne fantazije. A onda sam pokušavao da, zajedno sa Bajčetićem, pronalazim neke istinite reakcije. Nekada sam pitao, što nije uvek sa odobravanjem bilo dočekivano: zašto ovako, a zašto ne onako? Sad kad mislim, ja sam na tim probama zapravo tražio isto što tražim u svojim pozorišnim kritikama: tu istinitost, taj pokret, taj odnos koji u jednom trenutku otkriva nešto, a nije samo čista pozorišna retorika.

Govorimo o glumcima. Ti si život proveo sa osobom koja je glumica. Kažeš da te glumci iznenade na sceni. Iznenađi li te i Tanja Lukjanova, mada si na neki način svedok u stvaranju jedne uloge?

Pa, iznenadi me, kako da me ne iznenadi! A da učestvujem u procesu stvaranja njenog lika, ne učestvujem. Pokušavam da ne smetam.

Ne znam da li ćeš se složiti sa Džonom Sajmonom, našim zemljakom, koji kaže: „Pisac je za mene bio i ostao Bog, a reditelj je, u najboljem slučaju, pop toga Boga, mada znam da su popovi često opasni ljudi koji ne služe ni Bogu ni čovečanstvu.“ Koliko je pisac važan u pozorištu? Pitanje je možda banalno, ali ako se setimo onoga što se dešavalo u svetskom pa i u našem pozorištu, čini se da ima smisla.

Kada je jednom ušao u pozorište, pisac je postao užasno važan. Ono što vidimo u mnogim današnjim predstavama koje se nazivaju „rediteljskim“, to je da su one stvarane apsolutno mimo pisca i njegovog teksta. Zašto ti reditelji koji nemilosrdno čerupaju i sakate tekst, ne napišu sami dramu koju bi hteli da režiraju? Božidar Viočić ima, za mene, jednu od najboljih definicija režije. On kaže da se u režiji ponovo prelazi put stvaranja jedne drame. Znaš, postoji misao pisca koji je seo da piše dramu, i postoji misao drame koju je on napisao. To su dve stvari. Reditelj mora da misli zajedno sa dramom. Onda dođu mudraci pa kažu: reditelj i glumci su reproduktivci. Koješta. U svojim istorijskim dramama Šekspir je mislio zajedno sa engleskom istorijom, pa ko sme da kaže da je on reproduktivac?

„Naša nostalgija za tragedijom“ – pisao si pre dvadesetak godina – „to je nostalgija za sudbinom, za logosom koji negde postoji, čije postojanje osećamo u svakom svom postupku. Osećamo da negde idemo, a hteli bismo da znamo: kuda i kako?“

Ja mislim da u ovom veku postoji tragični pesnik: Čehov, mada njegove drame zahtevaju da se i komedija i tragedija ponovo definišu. Mi govorimo o tragedijama misleći na teorije tragedije koje su vladale u petnaestom, šesnaestom, sedamnaestom, osamnaestom i devetnaestom veku. Potrebno je ponovo razmotriti šta je to tragedija, odnosno šta je to u dramama koje zovemo tragedijama što nas danas uzbuđuje isto onako kao što je Grke u Atini uzbuđivala *Orestija*? Jer, očigledno je da nas uzbuđuju druge stvari. Postoje drame koje nas uzbuđuju i potresaју, a teoretičari kažu da one nisu tragedije. Zašto? Zato što ne odgovaraju davno zastarelim teorijama o tragediji.

Prizeljkujemo tragediju u tragičnim vremenima...

(Foto: B. Ignjatović)

Grci su živeli sa svojim mitovima. Njima su priče o porodici Atrida ili o Edipovoj porodici bile tu, na dohvat ruke. Nama se zbivaju strahovite stvari koje mi zovemo tragedijom. Reč tragedija je ušla u običnu upotrebu, i sad se odnosi na sve što je užasno, sve što je strašno, sve što se završava nekom smrću, nekim ubijanjem. Moj primer je uvek *Orestija*. Cela priča *Orestije* je sažeta u dva stiha kod Homera, kad u *Odiseji* Nestor priča Telemahu šta se dogodilo sa trojanskim vojskovođama kad su se vratili kući. U dva stiha Homer kaže, ja to grubo parafraziram: Agamemnon je, znaš, došao kući, pa su ga Klitemnestra i Egist ubili, a onda je došao Orest pa je ubio Klitemnestru i Egista. Samo uporedi ta dva stiha, taj novinski izveštaj o ubistvu i Eshilovu Orestiju. Eshil je od toga napravio tragediju o problemu pravde: šta je pravda? Mi smo okruženi ubistvima. Svakog dana čitamo u novinama o ubistvima, o odsečenim glavama, o ne znam čemu, o jezivim stvarima koje nas potresu... E, sad, treba jedan pisac koji bi od toga napravio jedan veliki ljudski, moralni, zovi ga kako hoćeš, problem! Nego se pisci zadovoljavaju time da nam podnesu još jedan izveštaj o tome šta se zbiva.

Bliža nam je, izgleda, komedija.

Jeste, ta je linija u srpskoj dramaturgiji neuporedivo jača. Šta je to? U devetnaestom veku imamo masu drama koje su pretendovale da budu tragedije. Šta je ostalo od toga?

Ostali su Đura Jakšić i Laza Kostić, sa po jednom dramom. Tu važe neki fizički zakoni, verovatno zakon spojenih sudova. Kad u jednom sudu nema dovoljno tečnosti, tečnost se preliva iz suda u kojem je ima. Kad nema tragedije, onda komedija zauzima ceo prostor drame. Da li Srbi imaju posebnu naklonost prema komediji? Ja mislim da imaju. Oni su veliki podsmevači, ironizatori. Pogledaj samo naše narodne poslovice... Nušić je tu meni veliki primer. Nušić je jedan od najvećih naših i tragičara i komičara. Uzmi *Ožalošćenu porodicu*, pa i *Pokojnika*... Sterijini *Rodoljupci* i *Ožalošćena porodica*, to su u stvari neke naše tragedije koje su skrenule u komediju.

Na kraju krajeva, i Duško Kovačević...

I Duško Kovačević koji svoju poslednju dramu naziva *Urnebesna tragedija*. Jeste tema tragična, ali sve se odigrava kao komedija. Ne može da pobjegne od komedije.

E sad smo stigli na kraj svake komedije, mislim u našim životima.

Sad smo na kraju svega.

Ima ljudi koji kažu: šta će nam uopšte pozorište?

E, s tim se apsolutno ne slažem. Pozorište nam danas, upravo danas, treba više nego ikad. Pozorište nam treba zato da nam pokaže, ako ne ovu našu realnost kao nekakav moralni ili ljudski veliki problem, treba nam da nam pokaže da ova grozna realnost u kojoj živimo nije jedina realnost, da mi ne pristajemo na nju. Onog trenutka kad bi prestale da se igraju predstave u Beogradu, to bi bilo strašno: u Beogradu bi zavladao mrak gori nego kad nema električne struje. Primer koji ja stalno navodim je ovaj. Pogledaj godinu u kojoj je izašao Kamijev *Stranac*. Devet stotina četrdeset druga. Godinu u kojoj je izašla Sartova knjiga *Biće i ništavilo*. Godina devetsto četrdeset druga. Najsumornija godina okupacije u Francuskoj. *Glamur* je nastavio da izdaje knjige, Sartr i Kami

su pisali, Francuska komedija je igrala predstave.

I naše Narodno pozorište je igralo predstave...

I naše Narodno pozorište je igralo predstave, ali su, za razliku od glumaca Francuske komedije, naši glumci posle oslobađanja išli u zatvor, ili su streljani. Niko tada nije shvatio da su to bili ljudi koji su održavali duhovni život nacije. Šta bi bio naš vek bez *Bića i ništavila*, bez Kamijevog *Stranca*, koji su izašli u gluvom dobu okupacije i pokazali da francuska kultura i francuska misao postoje i da ih jedna okupacija ne može uništiti? Mi koji volimo pozorište, i oni koji prave pozorište, moramo stalno to da dokazujemo: da jedno grozno, glupavo, iracionalno, surovo i prljavo ratovanje ne može da uništi duhovnu kulturu jedne nacije.

Da li je, onda trebalo održati Bitef?

Ja mislim – da. Ja sam se borio, kao predsednik Glavnog odbora Sterijinog pozorja, da se Sterijino pozorje i ove godine održi samo zato da pokažemo da se kultura jedne nacije ne može ubiti apsurdima u politici. Nikad neću da zaboravim kad je Mira Banjac na ovom Sterijinom pozorju primila nagradu „Jovan Đorđević“. Ona je govorila sjajno. Rekla je samo četiri rečenice od kojih ja pamtim jednu: „Možete nam uzeti i hleb, ali nam kulturu ne možete uzeti.“

Živimo u okolnostima koje nam strašno smanjuju duhovni prostor. Preti nam opasnost provincijalizacije, u svim oblastima, pogotovo u pozorištu koje nije mobilna umetnost.

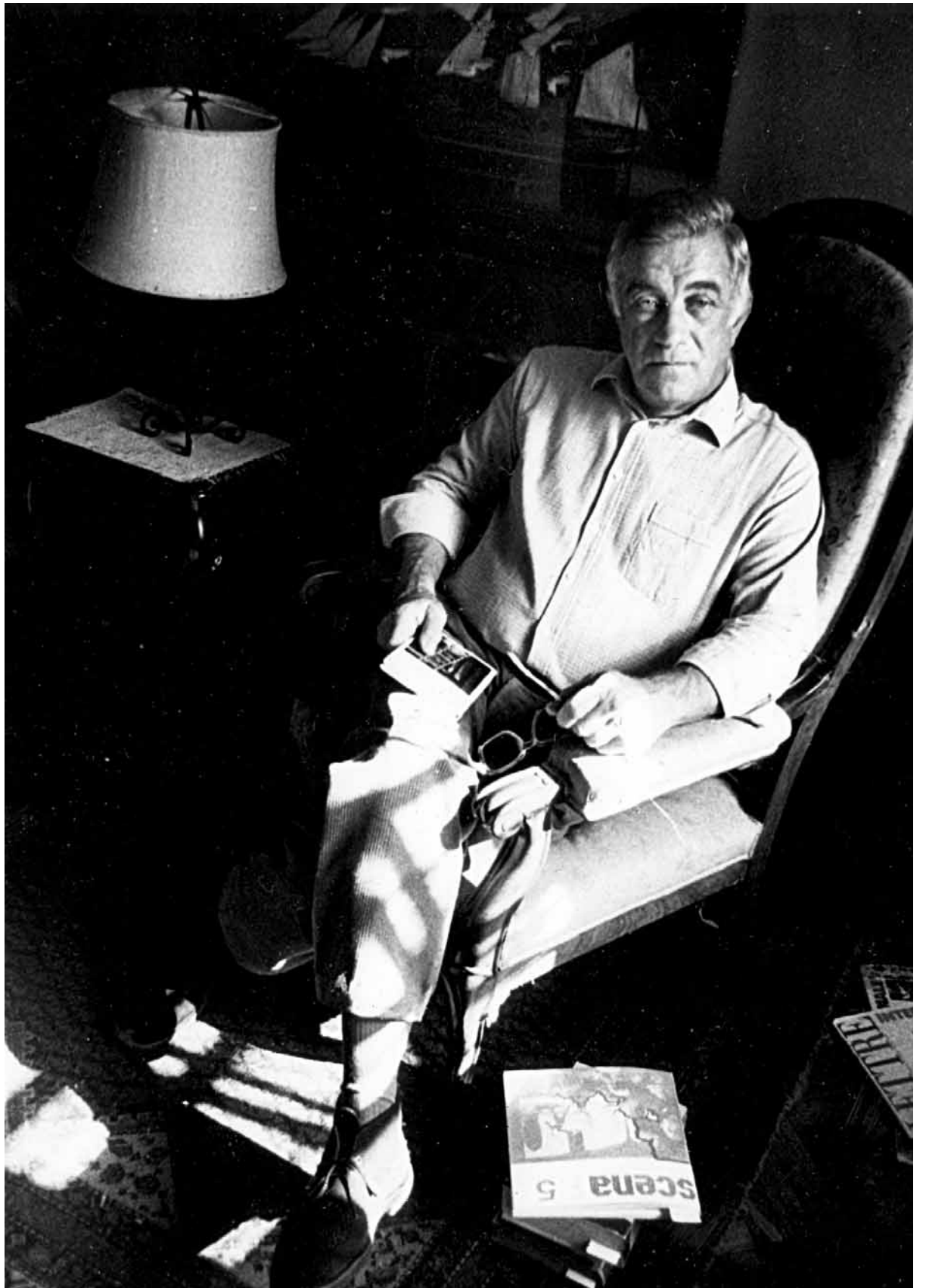
Preti, i to je ono što je strašno. Mala je uteha da preti i drugima. Umesto da pokušamo na svaki način da stvorimo što širi duhovni i umetnički prostor, mi ga sužavamo, i delimo na sitne neke prostorčice. To je apsurd. Valjda će doći i trenutak osveščivanja. Nije reč ni o kakvoj jugoslovenskoj, južnoslovenskoj patetici bratstva i jedinstva. Reč je jednostavno o tome da je svakome ko nešto radi potreban i neko prema kome će se on odmeriti. Bez odmeravanja sa drugima nema ničega. Praznina i ludilo.

Reći ću ti jedan detalj. Na jednom od ovogodišnjih filmskih festivala, na kome je nagradu, po svim umetničkim kriterijumima, trebalo da dobije Rade Šerbedžija, ona je dodeljena drugome jer je žiriju rečeno da je ne može dobiti zato što je strani državljanin.

To je koješta! Ja ću ti navesti jedan drugi primer. Sin mog dobrog prijatelja je ovde, u Beogradu, diplomirao mikrobiologiju. Podneo je molbu da nastavi studije u Americi. Oni su ga pozvali da dođe na prijemni ispit za postdiplomske studije. I on se odjednom našao pred komisijom od nekoliko profesora od kojih su dvojica ili trojica imali Nobelovu nagradu. Jedan je bio Amerikanac, jedan je bio Kinez, treći je bio crnac... Kad mi shvatimo da nije važno koje si boje, koje si rase, koje si nacije, nego koliko znaš i koliko umeš, onda će se nešto dogoditi u našem društvu. Mene savršeno ne zanima je li Rade Šerbedžija državljanin Grenlanda ili je državljanin Hrvatske. Mene zanima da li je on dobar glumac.

Kako i da li je uopšte moguće, obnoviti kakvo-takvo pozorišno bratstvo, da kažem tu patetičnu reč?

Ne znam. Pozorište je umetnost, koja se teško seli. Treba ogroman novac da jedna predstava dođe iz jednog grada u drugi. Treba platiti hotel glumcima. Trebaju vagoni i kamioni da se prebaci dekor. Ne znam kako... Možda bi u nekoj predstavi u kojoj glumci igraju u svojim

(Foto: B. Ignjatović)

kostimima, nemaju nikakvog dekora osim stola, dve stolice i jedne čaše na stolu, možda bi takvi beogradski glumci otišli u Zagreb i takvi, isti takvi zagrebački glumci, vrlo rado došli u Beograd. Ja u to hoću da verujem.

Možemo pretpostaviti da ćemo jedno vreme, možda čak dugo vreme, biti osuđeni da živimo sami sa sobom.

Bojim se da hoćemo, a to je strašno! **Da živimo između Beograda, Kragujevca, Užica, Vršca, i da nam je to svet.**

Svaki svet koji se sužava je grozan. **Onda nam ostaje da poželimo kao Isidora: „Trebalo bi da svi možemo, kao Edip, samo koraknuti preko praga u donji svet, i bez šuma nestati.“**

Preti nam, sa tim sužavanjem duhovnog prostora, opasnost da polako sahnemo. Jednostavno nemamo prema čemu da odmerimo. Pogotovo ovde, u Srbiji, gde smo u potpunoj izolaciji. Pogledaj šta su značila gostovanja engleskih i francuskih pozorišta u Beogradu. Šta je značilo Bitef! Značilo je uvek suočavanje sa nekim drugim idejama, drugim shvatanjima pozorišta, na ovaj ili onaj način značilo je podstrek da se i kod nas nešto menja. E sad, kad ne dolaze pozorišta iz Evrope kod nas, na šta smo osuđeni? Na užas!

Da završim pitanjem iz Prustovog Upitnika: Kakvo je sadašnje stanje tvoga duha?

Očajno. Ubijen sam ovom izolacijom. Ja mogu da podnesem da provedem zimu u hladnoj sobi, mogu da podnesem da jedem suvi hleb i kuvani krompir, sve to mogu da podnesem. Ali, da ne znam šta se zbiva u raznim delovima sveta u pozorištu, e to ne mogu da podnesem! To mi je strašno.

Imaš uvek šanse da udeš u neki lik da pobješ od stvarnosti.

Pa, ne mogu. Mogu samo da igram budalu u svoja četiri zida. Bez tih kulturnih informacija, kulturnih razmena, život postaje potpuno besmislen. Bar za mene.

I to je dočekala tvoja generacija, posle onog Danteovog praga?

Jeste. Mi smo do četrdeset osme živeli u takvoj izolaciji. Od onoga što se zivalo u Evropi znali smo samo tendencio preporučene priče u našim časopisima, u našim novinama. Onda si, odjednom, posle četrdeset osme mogao da dobiješ sve informacije, da kupiš knjige... Sećam se kako smo Vladimir Dimitrijević i ja u Jugoslovenskoj knjizi kupovali Džojsova, Foknera... I sad ponovo treba da slučajno doznam da je izašla neka knjiga, a da ja ne mogu da je poručim. Pa, to je stvarno

– kako bi rekao pokojni Sreten Marić – jezovito.

Tu vrstu oskudice, nažalost, jedan deblji sloj stanovništva niti će osetiti, niti oseća.

Nije to situacija samo kod nas. To je situacija u Francuskoj, to je situacija u Engleskoj. Sloj ljudi koji se interesuju za ono što se zbiva u svetu svuda je tanak. Ali, taj tanak sloj ljudi nije onemogućen da svoja interesovanja ostvari... Znam ja dobro da francuskog malograđanina baš briga šta se igra u pozorištima o Londonu. Ali znam isto tako da ljudi iz onog tankog sloja koje to interesuje ima mogućnost da, s vremena na vreme, oputuju u London pa da pogledaju neku predstavu, ili da neka predstava iz Londona dođe u Pariz. E, mi smo u tome onemogućeni.

Sad ulaziš, recimo, u četvrti kvartal života. Počeo si sa kvartalom blokade i ulaziš u kvartal blokade...

Šta je moja generacija doživela? Malo detinjstva pre rata, srećnog, tri godine okupacije, onda četiri godine blokade, staljinističke, pa onda jedno otvaranje i neke godine lažnog prosperiteta materijalnog i sad, opet, godine blokade. Davo odneo tu generaciju!

Sudbina profesionalnih pozorišta u unutrašnjosti Srbije

POSTOJEĆE STANJE VODI DO GAŠENJA MALIH POZORIŠTA

Na Festivalu „Dani Zorana Radmilovića“ u Zaječaru, 22. oktobra održano je savetovanje na temu Status profesionalnih pozorišta u unutrašnjosti Srbije na kome je, pre svega, bilo reči o brojnim problemima

Željko Hubač

Profesionalna gradska pozorišta u Srbiji dele niz sličnih problema, no po mnogo čemu su i različita. Ona koja rade u bogatijim centrima, kao što su Beograd i Novi Sad, gde je pozorišna infrastruktura razvijenija, gde postoje teatarske akademije i velika koncentracija kvalitetnih umetnika, u boljoj su poziciji u odnosu na male teatre u unutrašnjosti koji rade u sredinama koje, u većini slučajeva, nemaju značajniju teatarsku tradiciju, a imaju slabu infrastrukturu, manjak kadra, dok je neretko i sam odnos osnivača prema pozorištu opterećen nepoznavanjem specifičnosti procesa rada u takvim institucijama, ali i nedovoljno profesionalnim odnosom prema radu u samom teatru.

Letos registrovani potres u Pozorištu „Zoran Radmilović“ u Zaječaru, kada je gradsko pozorište ukinuto i kada su svi zaposleni ostali bez posla, da bi potom u istom prostoru bilo osnovano regionalno Pozorište Timočke krajine „Zoran Radmilović“ u kome je u radnom odnosu trenutno samo upravnik, dakle taj „potres“ izazvao je polemiku u stručnoj i laičkoj javnosti, ali, budimo realni, ovaj prešedao se, bez obzira na različita tumačenja, sasvim legitimno može posmatrati i kao najava nužnih promena. Najzad, do tih promena u Zaječaru je i došlo. One, nažalost, nisu posledica nekakve strategije razvoja pozorišnih institucija u Srbiji, ali su pravno moguće i lako mogu biti primenjene i u drugim sredinama.

Upravo zbog toga što je u Zaječaru i praktično pokrenuto pitanje statusa gradskih pozorišta, na ovogodišnjem Festivalu „Dani Zorana Radmilovića“, organizovano je savetovanje čija je tema bila „Status profesionalnih pozorišta u unutrašnjosti Srbije“. Ambicija organi-

zatora, Fondacije „Zoran Radmilović“ bila je da upravo u Zaječaru započne dijalog uprava profesionalnih teataru u unutrašnjosti, da se apostrofiraju problemi, te da se kroz dijalog sa državom, ali prevashodno sa lokalnom samoupravom, nađu rešenja koja bi, bez obzira na aktuelnu pravnu regulativu, omogućila bolje uslove za rad i, najzad, opstanak teataru.

Poziv za učešće na ovom skupu bio je upućen republičkom i pokrajinskom ministru kulture, predstavnicima gradskih vlasti zaduženih za kulturu u sredinama gde rade profesionalni teatri i direktorima pozorišta u ovim gradovima, predsedniku Saveza dramskih umetnika Srbije Ljiljani Đurić, predstavnicima Sterijinog pozorja, predstavnicima katedra za produkciju Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu i Akademije umetnosti u Novom Sadu, te istaknutim pozorišnicima. Od 39 teataru u Srbiji, na savetovanju su se pojavili izaslanici 11 teataru, mahom onih iz manjih sredina koje ovaj problem itekako „svrbi“, zatim predstavnici Sterijinog pozorja, SDUS-a i svega četiri predstavnika lokanih samouprava i to iz Zaječara, Vranja, Pirot i Kruševca. Nije bilo ni predstavnika Ministarstva kulture, ni pokrajinskih vlasti. Ovakav odziv još jednom je potvrdio inertnost mnogih pozorišnih ljudi koji probleme posmatraju parcijalno, tj. zainteresuju ih tek kada „zakucaju i na njihova vrata“.

U uvodnom izlaganju, moderator ovog skupa (koji je ujedno i autor ovog teksta) Željko Hubač, podsetio je prisutne na osnovne elemente i načela aktuelnog predloga Zakona o kulturi, koji je prošao fazu javne rasprave i koji bi trebalo da bude osnova za novu kulturnu politiku Srbije. Ukratko je analizirao situaciju sa

Istorija, Pozorište mladih Novi Sad

zakonskom regulativom iz domena kulture i teatra u evropskim zemljama u tranziciji i postavio pitanje da li treba „sedeti skrštenih ruku“ i čekati usvajanje novog Zakona o kulturi, koji sam po sebi neće rešiti čarobnim štapićem sve probleme, ili promene treba inicirati iz institucija, graditi sistem unutar postojećih normi. Jedan od najboljih akutnih problema u današnjim teatrima u unutrašnjosti je nedostatak sredstava za pravljenje predstava i veliki broj zaposlenih u administraciji, a manjak kvalitetnih glumaca. Lokalni moćnici su godinama unazad udomljavali partijske kadrove, prijatelje i rođake u pozorišta, čime je budžet teataru postao prevelik za one najsiromašnije opštine. Potom je republička Vlada donela uredbu kojom je definisala plate zaposlenih u ustanovama kulture u Srbiji, što je bio za mnoge opštinske budžete skoro nepodnošljiv pritisak. Taj problem je bio i neposredan povod za gašenje pozorišta u Zaječaru. Pri tom, više od 90% sredstava koja se izdvajaju za kulturu na lokalnu, odlaze za rad pozorišta, a troše se na plate, dok su sredstva za projekte nerazumno mala, što dovodi u pitanje umetničku opravdanost postojanja tih teataru. Začarani krug, reklo bi se.

Milivoje Mladenović, upravnik Srpskog narodnog pozorišta iz Novog Sada, inače umetnički direktor zaječarskog Festivala i inicijator ovog skupa, takođe je bio mišljenja da Zakon o kulturi neće rešiti sve probleme, te da do njegovog donošenja treba insistirati na promenama unutar pozorišnih kuća, a u prvi plan je postavio pitanje planiranja repertoara. Mirjana Markovinović, predstavnik Sterijinog pozorja, tetragrafskim podacima je ukazala na ozbiljnu razliku između teataru u Srbiji, što iziskuje

različite pristupe rešavanju problema. Naime, u Vojvodini, Beogradu i tzv. užoj Srbiji radi po 13 pozorišta, ukupno 39. Vojvodanska „pokrivaju“ oko dva miliona stanovnika, imaju blizu 80 premijera u sezoni i posećenost od 321 000 gledalaca. Beogradska, na sličnom broju stanovnika, ostvare 70 premijera u sezoni, predstave vidi čak 550 000 gledalaca, dok pozorišta u užoj Srbiji, gde živi oko tri miliona stanovnika, u sezoni imaju svega 40 premijera i oko 230 000 gledalaca. Božidar Đurović, zamenik upravnika Narodnog pozorišta u Beogradu, apostrofirao je činjenicu da nas očekuje smanjenje javne potrošnje i da u tom smislu moramo što pre da se pozabavimo reorganizacijom, koja, pak, mora biti sprovedena od strane ljudi iz profesije. Založio se da se čelni ljudi teataru biraju putem javnih konkursa, te da se pojača saradnja manjih teataru sa nacionalnim pozorištima, kroz koprodukcije, razmene gostovanja i sl. Nenad Vuković, upravnik leskovačkog pozorišta, označio je velike autorske honorare kao jednu od najvećih prepreka umetničkog razvoja malih teatarskih kuća, a apostrofirao je probleme koje ti teatri imaju sa onim glumcima koji nisu u mogućnosti da kvalitetno odgovore na potrebe repertoara, a time što ne rade i primaju platu, onemogućavaju uprave da angažuju mlade i školovane glumce. Dejan Penčić Poljanski je bio mišljenja da razgovor nije usmeren na pravi način, te da je krivica za velike honorare autora, pre svih reditelja, na upravnici koji nisu u stanju da odrede i isplaćuju cenovnik, koji bi bio određen na nivou svih teataru. Zanimljivo je bilo izlaganje Milenka Iktarevića, upravnika tuzlanskog pozorišta, koji je prisutnima ukazao na komplikovanu proceduru

obebeđivanja sredstava na više nivoa vlasti u BiH (grad, kanton, federacija), apostrofirao da su ta sredstva manja od onih kojima raspolaže većina teataru u Srbiji (celokupan budžet za projekte u jednoj sezoni tuzlanskog pozorišta je oko 40 000 evra), ali i pokazao da je sistem kod njih takav da na mesečnom nivou moraju da pravdaju utrošak sredstava, što mogućnost nenamenskog trošenja novca svodi na minimum. Zoran Živković, član Predsedništva SDUS-a, zamorio je organizatorima što nisu pozvali veći broj glumaca da uzmu učešće u savetovanju. Živković (inače i sam glumac pirotskog teatra) smatra da su za anagažman glumaca odgovorne uprave teataru, te da se ne može govoriti o „neupotrebljivim“ glumcima, jer takvih, po njegovom mišljenju, nema u našim teatrima. Branislav Nedić, direktor Kruševackog pozorišta, smatra da je važna uloga Ministarstva kulture u procesu rešavanja problema u srpskim teatrima, Nemanja Ranković, umetnički direktor teatra iz Užica je insistirao da teatri moraju da definišu strateški plan razvoja za duži period, a direktorica Dečjeg pozorišta iz Subotice, Jaka Prka Vujević, potencirala je značaj međunarodne saradnje u razvoju pograničnih teataru. Goran Ibrajter, direktor zrenjaninskog teatra i Vladimir Grubanov, rukovodilac lutkarske scene istog pozorišta, te Brana Marijanović, direktor kikinjskog teatra, govorili su o problemima sa kojima se susreću njihova pozorišta, dok je o problemima u finansiranju Sterijinog pozorja govorio Miroslav Radonjić. Upravnik zaječarskog pozorišta, Vladimir Đuričić, pojasnio je aktuelnu situaciju u novoformiranom teatru, koji nije opterećen ni dugovima, ni viškom zaposlenih, no njegov optimizam glede budućnosti ovog pozorišta nije delila i jedna od prisutnih bivših glumica zaječarskog teatra, koja je, nakon zvaničnog kraja Savetovanja, skrenula prisutnima pažnju na to da su glumci u Zaječaru sada u situaciji da prose jer su bez ikakvih primanja već nekoliko meseci.

Ova živa diskusija, koja je na trenutke bila i vrlo polemična, trajala je više od tri sata i većina prisutnih se složila da je razmena mišljenja neophodna, jer bez koordinisane akcije nema perspektive. Apel koji je sa sastanka upućen javnosti ukazuje na to da je ovakav status kvo neodrživ i da neminovno dovodi do gašenja pozorišta, a da je u dobroj meri doveo do umiranja umetnosti u teatru. Predlog većine bio je da se najzad značajno aktivira rad Zajednica profesionalnih pozorišta Srbije i Vojvodine, koje bi u najkraćem roku morale da naprave tzv. belu knjigu problema sa kojima se susreću svi teatri u unutrašnjosti Srbije, na tehničkom, umetničkom i na planu saradnje sa lokalnom samoupravom, te da bi upravo ove Zajednice trebalo da u budućnosti organizuju slične skupove sa ciljem da se svi aktivno uključe u proces rešavanja problema.

Ono što je svakako bio, intimno, najznačajniji utisak koji nosimo sa ovog skupa je činjenica da su mnogi shvatili da je sudbina teataru u unutrašnjosti ugrožena, da se trenutak rešavanja nagomilanih problema približio i da je taj osećaj ugroženosti jak kohezioni faktor.

Umetnost i dokolica, Narodno pozorište Užice

Odabrani i uništeni, Narodno pozorište Niš

Sabimi centar, Šabačko pozorište

Sabimi centar, Narodno pozorište Subotica

IMA LI LEKA?

Kad god se pomene položaj pozorišta u unutrašnjosti, tokom ovih dvadeset godina koliko se bavim teatrom, suočavam se sa istim neprobojnim zidom. Svi su svesni problema, svi su željni promena, svi se nadaju uspehu – i apsolutno niko nije raspoložen da nešto zaista i menja (u pitanju je trajna radnja). Bilo kakva pozitivna dešavanja, koja s vremena na vreme skrenu pozornost „uobraženih“ prestoničkih javnih ličnosti i medija, svedu se vrlo brzo na nivo ekcesa. Istovremeno, „kalimero“ sindrom, toliko uobičajen za institucije kulture u unutrašnjosti, sprečava i teatarske poslenike da nešto konkretno urade, ali i lokalne moćnike da ih ozbiljno shvate. Možda će nekom zazvučati grubo, ali nemam više stomak da utvrđujem istoriju bolesti, tražim uzroke i posledice, utvrđujem simptome, postavljam dijagnozu. Sve je davno i rečeno i zapisano. Postavljam direktno pitanje – ima li, dakle, leka?

Nesporno je da je sistemsko rešenje neophodno. Dokle god nacionalna kulturna politika podržana osnovnim Zakonom o kulturi i specijalizovanom legislativom ne profunkcioniše, gotovo je zaludno pričati o ovoj temi iz prostog razloga što svaki potez na nivou lokala može biti sveden na kozmetiku, samovolju ili eksperiment. Bez uvrede, ali zbivanja u Zaječaru su sasvim očigledan primer. Ono što je bitno u međuvremenu uraditi jeste edukacija javnih radnika u lokalnim samoupravama i institucijama kulture – ne bi li shvatili da su i jedni i drugi tu pre svega zbog potreba stanovnika regije. Pozorište koje igra predstave tri puta mesečno, pravi premijere po logici planova i programa ustanovljenih tokom samoupravnog socijalizma i komunističke uravnolovke (za svakog po nešto), po direktivi, sa ansamblom na doživotnoj plati – zaposlenom po ko zna kakvom principu – nije nikome potrebno i gubi svoju svrhu. Logično je da lokalna samouprava onda doživljava teatar u svojoj sredini kao rupu u džepu. Isto tako, dok lokalna administracija ne shvati da nije izabrana samo da bi naplaćivala takse, izdavala građevinske dozvole i ubirala poreze, već da osmišljeno organizuje kompletan društveni život zajednice, u svakom njegovom aspektu, teatarski poslenici uz sav trud – ostaće u istom položaju. Nivo svesti u većini srpskih regija ostao je na nivou iz vremena Miloša Obrenovića i vladavine kmetova, a organizacioni princip preživeo je iz doba entuzijazma proleterskih brigada (i teatar je tad bio na O-RUK!).

Kultura jedne sredine je izvanredno sredstvo za promociju uspešnosti njenog funkcionisanja. Asfaltirane ulice i žardinjere na banderama jesu, pre svega, slika dobrodošlice, ali, ono što je najbitnije – svest populacije, njen odnos prema prostoru u kome živi, vaspitanje i etika menjaju se i prilagođavaju savremenoj civilizaciji upravo kroz institucije kulture. Smisao pozorišta u manjim sredinama nije dakle po Miloševom principu „da se vidi da i ja u svojoj Srbijici teatar za polzu imam“, već ima daleko ozbiljniji i opštiji socijalni značaj. Redovne pozorišne predstave, gostovanja u okolini, ali i van zemlje, te dobro osmišljeni festivali, a sve zajedno sa probojnom marketinškom kampanjom, jesu jedan od načina da se lokal predstavi široj zajednici, ali i da svoju poveže sa svetom. Pozorište jeste „skupa“, ali je i višestruko korisna „igračka“, te je edukacija lokalne administracije, menadžera kulture, operativaca različitih profesija o njenom značaju i mogućnostima veoma bitna. Čini mi se da bi Ministarstvo kulture moglo, bez prevelikih troškova i pre usvajanja potrebnih zakona, da organizuje neophodne seminare i kurseve vezane za ovu oblast. Bila bi to istovremeno i odlična priprema terena za promene koje će zakoni doneti.

Primer značaja teatra u lokalnoj zajednici svakako je nedavno pokrenuta kampanja Ministarstva kulture Velike Britanije da pozorišta koja prilagode svoj repertoar mlađoj publici, dobiju subvencije kako bi populaciji od 18 do 26 godina starosti delili besplatne ulaznice. Ideja je da ih sklone sa ulice i iz pabova, da im prošire horizont interesovanja.

Teatar u malim sredinama mora da bude mobilan, aktuelan, edukativan, podsticajan i savremen. Ne postavlja se Nušićeva komedija na scenu zato što narod „želi da se smeje“, već zato što predstava treba nešto i da kaže, dokaže, kreativno, estetski preoblikuje. Samo redovno izvođenje predstava na matičnoj sceni (u zavisnosti od broja stanovnika – minimalno dva puta nedeljno), dobra saradnja sa lokalnim obrazovnim institucijama, početkom sezone utanačena gostovanja u regionu, povezivanje sa drugim teatrima manjih sredina – ne samo u zemlji, mogu doprineti uspešnom radu pozorišta. Utvrđivanje repertoarske politike koja će zadovoljiti potrebe zajednice za umetničkim doživljajem, ali i suočavanjem sa problemima svakidašnjice na lokalnom i globalnom nivou – takođe je bitan faktor. Višegodišnji plan rada i popularizacije pozorišta sa jasno određenim ciljem vezanim za promociju savremenih socijalnih, kulturnih i umetničkih ideja, te korišćenje enormnog potencijala mladih umetnika – autora (reditelja, pisaca), koji svoje mesto u početku teško nalaze u prestonici, svakako je ključno za funkcionisanje teatra u lokalu i njegov preobražaj. Najzad, transformisanje utavorenog ansambla uz pomoć redovnih, otvorenih audicija za svaki novi projekat, koje će biti oglašavane u stručnim, lokalnim i nacionalnim medijima; te ostvarivanje ugovorne saradnje sa novim članovima, čime će se postići konkurencija talenata (tako uobičajena u tržišnoj utakmici, čak i u kulturi), doprineće uspostavljanju novog, zdravog pozorišnog modela.

Sve navedeno predstavlja jednostavne, ne skupe, ali suštinske poteze za revitalizaciju teatarske mreže u Srbiji. Dokazano je da slabije razvijena, zapostavljena na nacionalnom nivou, područja najbolji podsticaj za opštu, socijalnu regeneraciju dobijaju upravo – oživljavanjem kulture svoje sredine, spajanjem lokalnog identiteta sa globalnim, civilizacijskim promenama.

Maša Stokić

/Autorski tekst Maše Stokić prezentovan na savetovanju u Zaječaru/

Početak sezone u pozorištima Vojvodine

PIKANTAN TEATARSKI MENI

“O nasilju”, “Brod za lutke”, „Je li bilo kneževe večere“...

Igor Burić

Od značajnijih ovosezonskih predstava s područja Vojvodine, na prvom mestu izdvaja se vansezonski Jožef Nađ, realizujući novu predstavu Regionalnog kreativnog ateljea u Kanjiži, koji nosi njegovo ime. Početak sezone 2008/2009. u Vojvodini su obeležili i ambiciozni projekti Srpskog narodnog pozorišta, a kao repertoarska odrednica koja se ne da propustiti, nametnula se predstava „Ogovaranje“ Nebojše Romčevića, u Narodnom pozorištu u Somboru.

U senci ovih, ali ne i u hladu, treba

navesti i predstave kikindskog, odnosno zrenjaninskog pozorišta, u kojima je Šekspirovog „Tita Andronika“ pod nazivom *O nasilju* režirala Anđelka Nikolić, odnosno Gogoljeve *Mrtve duše* Ljuboslav Majera.

***

Hrabrost da još za vreme Bitefa otpočne novu sezonu, imalo je samo Srpsko narodno pozorište u Novom Sadu, ali ne bez pokrića, jer je po prvi put u skorijoj istoriji srpskog teatra jedna (veli-

ka) kuća producirala predstavu po tekstu savremenog pisca/spisateljice, ne tako davno, praižvedenu u drugoj (velikoj) kući. Reč je o *Brodu za lutke* Milene Marković. Novosadska verzija je poverena rediteljki Ani Tomović, dok je kao specijalitet predstave servirana muzika Darka Rundeka, koji je na premijeri uživo učestvovao na sceni SNP-a.

Drugi veliki projekat Drame Srpskog narodnog pozorišta, takođe, specifičan je rimeljk beogradskog dela, predstave *Je li bilo kneževe večere* Vide Ognjenović, u režiji same autorke. Laloški jezik kojim je drama pisana, aktuelne diskusije oko izmeštanja spomenika Jaši Tomiću iz centra Novog Sada, okolnosti su koje su akteri predstave znali dobro da iskoriste i kreiraju dopadljivo repertoarsko ostvarenje.

Brod za lutke (Foto: B. Lučić)

Je li bilo kneževe večere (Foto: B. Lučić)

OZBILJNO POZORIŠTE ZA DECU

Dečje scene Pozorišta mladih u Novom Sadu, odnosno Narodnog pozorišta u Zrenjaninu, na početku sezone delovale su raspoloženo i ubedljivo. Na repertoaru su se našle predstave *Puk! (U potrazi za čarobnim biserom)* Valerija Petrova, u režiji Emilije Mrdaković, i *Vetruškina ledina* Uglješe Šajtinca, u režiji Irene Tot. I u jednoj, i u drugoj, bili su zastupljeni vredni tekstovi zanimljivih autora, a režije i ansambli su pokazali savremen i efikasno promišljen tretman ozbiljnog pozorišta za decu.

Sho-Bo-Gen-Zo Jožefa Nađa, na drugoj strani, u ravnici istine, kako bi to jedan novosadski slikar nazvao, na čistinu kanjiške scene priziva japanskog ratnika i njegovu konkubinu – čoveka i (li) ženu – u čistoj pojavnosti umetnika koji ne poznaje granice, iako su one evidentno, uvek, unutar njega samog. Jožef Nađ telesnoću, i opet muzikom (na sceni su pridruženi Zoel Lendr na kontrabasu i Akoš Selevenji na dvačkim instrumentima i perkusijama), donosi jednu perfekcionističku igru na temu harmonije/istine/saglasja/„logike“ teatra.

Još se neko poigrava teatrom, bolje reći – u teatru. Ljubiša Ristić je ponovo kod kuće, što je režijom predstave *Ogovaranje* po tekstu Nebojše Romčevića, ali i Šekspira, viđeno na festivalu Grad teatar u Budvi, a zatim i u Somboru. Glumci su zdušno podržali rediteljevu ideju da se s puno volje i umeća „opiše“ neko sasvim sličan njima – Bogoboj Rucović, istaknuti glumac Kraljevskog narodnog pozorišta u Beogradu s početka 20. veka, koji je bio i osnivač prvog alternativnog pozorišnog izraza u Srbiji.

***

Bitef kao da je samo pojačao impuls otvaranja sezone vojvodanskog pozorišta 2008. Ni Kikindani se nisu dali zbuniti „novim tendencijama“, pa su angažovali Anđelku Nikolić da u 21. veku, u Srbiji, posle dužeg perioda na scenu postavi

Šekspirovog „Tita Andronika“, što je mladoj rediteljki, sve sa Kejvom (Nik), pošlo za rukom u najboljem savremenom maniru čitanja klasike. Šekspir ponovo radi, baš kao i glumački ansambl Narodnog pozorišta u Kikindi, koji je veći deo predstave izneo (h)ladno, baš kako treba da se prikažu reči od kojih se ledi krv u žilama, baš kakvo je omiljeno oružje (bezumne?) osvete.

Povratnik na pozorišne scene u Srbiji bio je i Ljuboslav Majera, koji je u zrenjaninskom pozorištu režirao *Mrtve duše* N. V. Gogolja. Čičikov, „Džejms“ Čičikov, urnebesna je verzija Gogoljevog mesije ruskih zemljoposjednika, čiju „propoved“, oni, naravno (ne) prepoznaju.

***

Početak vojvodanske sezone u profesionalnim pozorištima doneo je i predstave u Subotici. „Deže Kostolanji“, pod rukovodstvom Andraša Urbana, realizovao je premijeru *Krv* Serhija Belbela, u režiji Lasla Kesega, realističku priču o efektima i fenomenima terorizma. Drama na srpskom Narodnog pozorišta/Kazališta/Nepsinhaza u Subotici, premijerno je izvela predstavu *Hamlet u pikantnom sosu* Alda Nikolaja, u režiji Roberta Raponje, apokrifni zapis o „pravoj“ istini elsinorškog dvora, s nadasve humorističnim tumačenjem.

Mrtve duše

Kroki (mlade) rediteljke: Slađana Kilibarda

NIKO DA PRIZNA KOJA NAS TO GAZI ČIZMA

Mlada rediteljka, Slađana Kilibarda, upravo se sprema da u Zrenjaninu počne probe teksta „Balada o Pišonji i Žugi“. Režirala je više uspešnih predstava na scenama u unutrašnjosti Srbije, zatim na prostoru bivše Jugoslavije, priželjkuje, razume se rad u nekom od beogradskih ili novosadskih pozorišta i klasiku, ali i skreće pažnju na pogodnosti rada u tzv. manjim sredinama

Branko Dimitrijević

Rodena je u Zagrebu. Nakon završene gimnazije, diplomirala je biologiju na zagrebačkom PMF-u. Kasnije je nekoliko godina radila kao profesor u srednjoj školi, bavila se dramskom pedagogijom i savremenim plesom. Od 1995. godine je članica zagrebačkog glumačkog studija gde se uz pomoć braće Vajevac upoznaje sa glumačkom metodom Li Strasberga. Studije pozorišne i radio režije na FDU u Beogradu, u klasi profesora Egonu Savinu upisuje 1999. godine.

Asistirala je Dejanu Mijaču („Leda“, Atelje 212), Milošu Loliću („Adam i Eva“, Bitef teatar), Aleksandru Božinu („Maskerata“, Dadov), Borisu Miljkoviću („Nevjesta od vjetra“, Narodno pozorište u Beogradu), Snježani Banović („Dvije“, Atelje 212), Aleksandru Popovskom („Višnjik“, Narodno pozorište u Beogradu), Egonu Savinu („Mletački trgovac“, Jugoslovensko dramsko pozorište), Mustafa Nadareviću („Zabune“, Kerempuh, i „Hasanaginica“, HNK Zagreb).

Kao reditelj potpisuje „Vukove“ A. Brusta na Sceni „Mata Milošević“, „Priču o Džipsiju Trolmanu“ u Ateljeju 212, „Ler“ Maje Pelević u Narodnom pozorištu Subotica, „Savršene superheroje“ Ive Modli (Kerempuh, Zagreb), „Epitaf“ Dore Delbianco i „Nevakat“ H. Džafića i D. Sušića u Zenici.

„Na akademiji se dobiju osnove zanata, a nadogradnja se stiže samo i isključivo radom“, kaže Slađana i dodaje, „do sada sam radila kao asistent ili kao samostalni redatelj u različitim pozorištima, od velikih nacionalnih kuća, do manjih pozorišta kao što je Dadov. Današnje mlade generacije imaju skućene mogućnosti za rad u institucionalnim pozorištima a većina ih čeka svoju šansu (isključivo) u Beogradu. Zar treba govoriti o tome koliko je ta šansa mala. Zato bih svima koji žele da rade, preporučila da pokušaju da rade u pozorištima van Beograda. Tu će dobiti mogućnost da rade sa vrlo kvalitetnim i posvećenim glumcima, da režiraju tekstone sa više aktera i složenije strukture, da rade na velikim scenama i da se upoznaju sa procesom nastajanja predstave u onom najogoljenijem obliku. Moja dva jako lepa iskustva van Beograda i Novog Sada su rad u NP Subotica i BNP Zenica.“

Govoreći o svojim rediteljskim iskustvima u Subotici, Slađana kaže da ta mošnje pozorište ima sjajnu atmosferu, divne glumce a „neopisiva zainteresovanost tehnike tog pozorišta je zaista nešto što nećete naći u tom obliku u drugim pozorišnim sredinama.“

Po njenim rečima, BNP Zenica je ogromno pozorište, sa velikim ansamblom i puno problema koji su ostali kao posledica rata u Bosni, ali njihova posvećenost teatru i toplina kojom zrače su njenom projektu *Nevakat* (koji je okupio čitav ansambl), dali neverovatnu stvaralačku energiju; „tako da smo tu veliku ansambl predstavu uspeli postaviti za manje od mesec dana. Ono što je razlika u odnosu na beogradska ili zagrebačka

pozorišta je to da imate dve velike probe dnevno, da za većinu stvari, od kostima do rekvizite, muzike, saradnika i scenografije, morate mnogo više da se angažujete, morate stalno biti u toku.“

U januaru u Zrenjaninu Slađana počinje da radi tekst mladog dramskog pisca Vladimira Đurđevića „Balada o Pišonji i Žugi“. Govoreći o tom svom budućem rediteljskom koraku veli: „Tekst je nastao na osnovu poznatih pesama kulturne sarajevske grupe Zabranjeno pušenje. Pišonja i Žuga, dva sedamnaestogodišnjaka, žele da krenu na more dan pre početka rata u Sarajevu... Drama je pisana u ključu realizma, vrlo je jednostavna u formi, prepliću se elementi komedije i melodrame. Kada sam je pročitala, odmah sam pomislila da joj opštosti treba dati jednu novu dimenziju. Kroz ovu dramu se kao neke osnovne teme mogu ispričati razne stvari – ono što ja želim da kažem, uz pomoć ovog dramskog teksta, a podstaknuto je prvenstveno radom i promatranjem ljudi u Zenici, sadržano je u stihu bosanske grupe Letu štuke (čiji ću album koristiti u predstavi) koji glasi *To nije minimalizam, al' ne zna primitivizam šta je to kapitalizam. To nije minimalizam, svi vide niko da prizna koja to gazi nas čizma – nacionalizma*. U projektu će biti angažovana Marina Sremac, kao kostimograf, Zorana Petrov, kao scenograf i Vera Obradović kao koreograf.“

A kada je reč o planovima i željama kaže: „Igrom slučaja, do sada sam radila većinom tekstone domaćih mladih pisaca kojima su to bile praznevedbe drama. Međutim, ono što volim i želim da radim i nadam se da će se jednoga dana i ostvariti je ipak klasika. Postoje 4 teksta koja su za mene neprikosnovena: dva Ranka Marinkovića *Glorija* i *Kiklop*, *Mihael Kramer* Gerharta Hauptmana i *Male lisice* Lilian Helman... naravno, Miroslav Krleža nije na ovom spisku, jer se podrazumeva.“

MONOGRAFIJE

MARIJA CRNOBORI

Priradio Aleksandar Milosavljević
cena: 500 dinara

MATA MILOŠEVIĆ

Priradile:
mr Ksenija Šukuljević - Marković i Olga Savić
cena: 500 dinara

LJILJANA KRSTIĆ

Priradila Ognjenka Miličević
cena: 500 dinara

OLIVERA MARKOVIĆ

Priradio Feliks Pašić
cena: 500 dinara

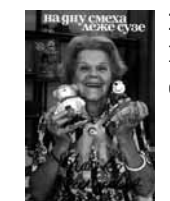
STEVAN ŠALAJIĆ

Priradio Petar Marjanović
cena: 500 dinara

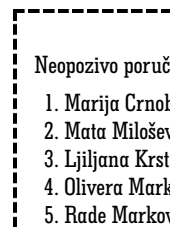
MIHAILO JANKETIĆ

Priradio Veljko Radović
cena: 500 dinara

BRANKA VESELINOVIĆ

Priradio Zoran T. Jovanović
cena: 500 dinara

IVAN BEKJAREV

Priradio Zoran T. Jovanović
cena: 500 dinara

PORUŽBENICA

Neopozivo poručujem pouzećem sledeća izdanja Saveza dramskih umetnika Srbije:

1. Marija Crnobori	.....	primeraka
2. Mata Milošević	.....	primeraka
3. Ljiljana Krstić	.....	primeraka
4. Olivera Marković	.....	primeraka
5. Rade Marković	.....	primeraka
6. Stevan Šalajić	.....	primeraka
7. Mira Banjac	.....	primeraka
8. Vlastimir Đuza Stojiljković	...	primeraka
9. Stevo Žigon	.....	primeraka
10. Mihailo Janketić	.....	primeraka
11. Petar Banićević	.....	primeraka
12. Branka Veselinović	.....	primeraka
13. Ivan Bekjarev	.....	primeraka
14. Svetlana Bojković	.....	primeraka

Poručene knjige i PTT troškove platiću poštaru prilikom preuzimanja
Naručilac:

Adresa:

Telefon:

Savez dramskih umetnika Srbije, Beograd, Studentski trg 13/VI, 2631 464, 2631 522, 2631 592;

Teatarski život EX YU scene

KAZALIŠNI DOGAĐAJI U HRVATSKOJ

Aleksandra Jakšić

Dramski deo 59-ih *Dubrovačkih letnjih igara* bio je posvećen 500. godišnjici rođenja Marina Držića. Prikazane su tri premijere: *Glasi iz planina* reditelja Renea Medveška, *Darsafarsa* Matka Sršena i *Skup* Ivice Kunčevića. Igre su ugostile makedonski, varaždinski i mađarski teatar i zagrebački HNK s različitim interpretacijama *Dunda Maroja*, dubrovačku i splitsku izvedbu *Skupa* i lutkarsku predstavu *Plakir* Zagrebačkog kazališta mladih. Nagrada Orlando za najbolje umetničko ostvarenje dodeljena je R. Medvešku. Reditelj je fragmente dva dela – autora Petra Zoranića i Marina Držića – *Planina* i *Tirene*, spojio u jedinstvenu i organski povezanu dramaturšku celinu, na temelju koje je stvorena duhovita, te vizuelno i akustički upečatljiva predstava.

Na 54. *Splitskom letu* izvedene su dve dramske premijere: Euripidove *Bakhe* u režiji Olivera Frljića i komad Maksima Gorkog *Na letovanju* u režiji Januša Kice, kojem je i pripala nagrada Judita. Drama o jalovosti ruskog građanstva uoči revolucije 1905. godine, napisana je kao groteskna panorama lica u bezuspešnoj potrazi za smislom života. Kicinu postavku odlikuje izjednačena gluma ansambla, s vrlo preciznim odnosima među likovima i pokretnim mizanscenom.

Krajem septembra u Zagrebu je održan *Festival svetskog pozorišta*. „Tema smotre je savremeno dramsko pozorište, a ako bismo tražili zajedničku tačku, ove godine to su dve – berlinska scena, iako bi to moglo delovati pretenciozno uzmemo li u obzir da tamo postoji stotine teatarata, i flamanska scena“, kaže Ivica Buljan koselektor festivala. Učestvovali su berlinski *Ivanov* Dimitra Gočeva i *Hamlet* Tomasa Ostermajera, *Čekajući Godoa* Silvija Purkarete, *Another Sleepy Dusty Delta Day* Jana Fabrija, *2 Antigone* trupe Tg Stan i mađarski *Ivanov* Tamaša Ašera.

Nakon letnje turneje po svojim koproducentkim festivalima (Grad Teatar Budva, Kazalište Ulysses, Mittelfest Cividale i Ohridsko leto) Gavelina predstava *Kaligula* u režiji Tomaža Pandura premijerno je izvedena u Zagrebu. Komad je nastao po motivima istoimene Kamijeve drame, a tematizuje, u slobodnoj obradi, život rimskog cara kog istoričar Svetonije prikazuje kao pomahnitalog i bolesnog vladara. I Kami i Pandur, bave se istorijskom „rehabilitacijom cara“, verujući da je reč o čoveku koji je imao viziju i žudeo za promenama. Nažalost, kritika kaže da reditelj, insistiranjem na jakoj vizuelnosti teatarskih prizora, nije uspeo dotaći bit problema omraženog Kaligule.

Najbolje umetničko ostvarenje u Dubrovniku: *Glasi iz planina*

Prvu ovosezonu premijeru za decu izvela je slavljenička, dvadesetogodišnja „Mala scena“ iz Zagreba. *Rock 'n' roll za dva miša* u režiji Ivice Šimića, duhovito je preispisivanje Ezopove basne o seoskom i gradskom mišu. Vrckavi dijaloz i songovi simpatičnih glodara o razlikama života na selu i gradu krase ovu izvedbu.

Jedan od najintrigantnijih i najizvođenijih dramskih tekstova hrvatske moderne vraća se na daske zagrebačkog HNK-a u režiji Tomislava Pavkovića. Gotovo cela radnja tragikomedije Milana Begovića, *Pustolov pred vratima*, smeštena je u snove na smrt bolesne mlade žene Agneze. Rediteljevo iščitavanje teksta drugačije je negoli to autor u didaskalijama sugerise, glumačka je podela relativno mlada i predstava je kostimografski raskošna.

Paolo Madeli je nakon deset godina režirao u Zagrebu. *Vuci i ovce* Ostrovske premijerno su izvedeni u Kerempuhu. „U središtu radnje je novac kao zamena utopije, ljubavi... novac kao šargarepa za magarca kako bi mogao hodati i tada lepo crknuti“, objasnio je Madeli komad kojim je ilustrovao sveprisutne sponzoruše i mutne preduzet-

nike. No, kritika je ocenila da se reditelj odlučio na recikliranje svojih starih rešenja.

Ovacijama je propraćena premijera koreodrame *Dame s kamelijama*, prema romanu Aleksandra Dime Sina, riječkog HNK Ivana pl. Zajca. Reditelja Damira Zlatara Freja zanimala je priča o čoveku, saosećanju i samoći. Ansambl je uspeo da svaki prizor ima nagon i napetost, te da pokaže da teatar bez emocija nema smisla.

Premijera predstave B. M. Koltesa *Pijani proces* u režiji Ivice Buljana, Scene Gorica u Velikoj Gorici, intrigantno je i podsticajno čitanje predložka koje nudi pregršt kakofojnijskih veza između likova i po svojoj morbidnosti sjajno korespondira s atmosferom šizofrene današnjice. Koltess hrabro (re)interpretira, adaptira, ali i gradi sebi svojstveno delo na temelju romana „Zločin i kazna“ Dostojevskog. „Gotovo čista scena s jednim ukošenim delom i nekoliko razbacanih stolica, snažno dramaturško sredstvo, odlično odabrani kostimi, metafizička muzika, naglašeni su estetski okvir predstave. Buljan je majstor mizanscena, 'tumači' njegovih predstava raspoređeni su prostorom na matematički tačan, a opet razbarušen način. Takođe, kombinacija pevanja, pevušenja i plesa kod Buljana je iskaz one životne vitalnosti koja se izokrenula u svoju suprotnost i izaziva mučninu“, kaže kritika.

„Biral sam predstave koje tretiraju

naše sadašnje neurotične teme (*Kauboji* Teatar EXIT, *Metastaze* Kerempuh, *Naš dečko* Gavela, *Turbofolk* HNK Ivana pl. Zajca), zatim one koje se bave kriznim pojavama iz naše nedaleke istorije (*Riva i druxi* Istarsko NK – Gradsko kazalište Pula i Talijanska drama HNK Ivana pl. Zajca, *Zastave, barjaci, stjegovi* HNK Osijek, *Vučjak* HNK Varaždin, *Najbolja juha, najbolja juha* ZKM), i predstave savremene i uglavnom beskompromisne režije (*Opera za tri groša* HNK Zagreb, *Pir malograđana* Scena Gorica i *San ivanjske noći* Gavela), rekla je Snježana Banović, selektorka ovogodišnjih 23. *Gavellinijevih večeri*. Deo programa van konkurencije činile su predstave *Brod za lutke* novosadskog SNP-a, *San letne noći* CNP-a iz Podgorice i *Tako je moralo biti* JDP-a.

Za mladu publiku premijerno su izvedena i *Guliverovih putovanja* u režiji O. Frljića i izvođenju ZKM-a. „Zanimalo me je kako scenski prikazati Sviťtov fantastični svet i šta on danas znači deci i odraslima. Pokušao sam napraviti predstavu koja bi se žanrovski mogla odrediti kao komedija, ali koja zadržava i političko-satirične odrednice predložka. Jer, ne potcenjujem decu i njihov intelekt pokazivanjem sveta boljim nego što jeste“, kaže reditelj.

POZORIŠNE NOVOSTI IZ CRNE GORE

Nagrada za dramsko stvaralaštvo „Grad teatar“ budvanskog festivala dodeljena je Sonji Vukićević za prepoznatljiv umetnički senzibilitet kojim se potvrdila kao reditelj, koreograf i balerina, kao i za posvećenost dramskoj umetnosti i vrhunski profesionalizam u svim oblicima pozorišnog delovanja. Njena predstava *Cirkus istorija* je otvorila ovogodišnji 22. festival. Učestvovali su, između ostalih, predstave: *Kralj Edip* beogradskog NP, *K@osmos*, argentinsko-španske Grupe Puja!, u kojoj 8 izvođača visi iz velike metalne lopte na visini od 50m; *Pictures at an Exhibition* austrijskog Lutkarsko pozorište „Karin Šefer“, koja je nastala iz poštovanja prema slikaru Viktoru Hartmanu; festivalska koprodukcija *Kadmopolis/Udaljeni pogled* u režiji Matjaža Bergera, zasnovana je na antropološkoj i arheološkoj ideji, koja ispituje mit o nastanku grada na Sredozemnom moru – između kamena i glasa traži zakonitosti civilizacija i kultura, kroz tekstove Beketa, Sartra, Elijara i Pavića. Zapaženo je gostovanje nemačkog komada Edena fon Horvata u režiji Roberta Čulija, *Ide sve bolje, bolje – sve bolje*. Kritika kaže: „To je jedan čudnovat kolaž koji Čuli donosi na scenu. (...) Sa glumcima kreće se on uzduž i popreko kroz velike Horvatove komade *Vera, ljubav, nada*, malo kroz *Bečku šumu* i *Italijansku noć* uz vrhunce *Kazimira* i *Karoline*. I da oproste Horvatovi sledbenici: iz beskrupulozno montiranih slika siromaštva, problema nezaposlenosti, fašizma, napretka mišlješnja, čežnje i žudnje, nastaje fascinirajuća slika.“

Festivalska premijera, nastala u koprodukciji sa NP Sombor je komad *Ogovaranje (Bogoboj Rucović)* Nebojše Romčevića u režiji Ljubiše Ristića. „Romčevićev Rucović je satkan od tračeva, poluistina, od nagađanja, tuđe mašte i tuđih strahova, od autentičnih podataka – propuštenih kroz spisateljsku prizmu, dakle na specifičan način krivotvorenih. Svedočeći o svojoj episi i savremenici, teatru svog doba, ovaj i

Najbolja crnogorska predstava protekle sezone: *Malograđanska svadba*

ovakav Rucović, iako nije prisutan, svedoči i o sebi. Jer, upravo je on glavni akter svih događaja – teatarskih i birtijskih; svih nagađanja – političkih i politikantskih; svih razgovora – vođenih glasno i šapatom; svih snova – tuđih i vlastitih, onih koji se u drami pojavljuju kao fleševi i grade projekciju Rucovićevog sna o sopstvenom životu pretvorenom u – pozorište“, zapisao je dramaturg predstave Saša Milosavljević.

Drugi festival crnogorskog teatra u produkciji CNP-a, obuhvatio je najbolje prošlosezonske predstave profesionalnih cg. pozorišta i festivalske produkcije ili koprodukcije premijerno izvedene u Crnoj Gori. Po odluci selektora Veselina Radunovića glavnu reč su vodila ostvarenja reditelja srednje i starije generacije. Takođe, izbor je proširen i na ostale scenske oblike koji po tradicionalnim pozorišnim odrednicama ne pripadaju dramskom teatru. Osim takmičarskih, festival je ove godine imao i Selekciju „Off“. Program „Selekcija“ činile su predstave: *Danilo* R. Vojvodić, *Malograđanska svadba* E. Milera i *San letne noći* P. Madelija (CNP), *Srčana kap* B. Erakovića (Nikšičko pozorište), *Medeja* S. Milatovića (KC Kotor), *Lažljivci* M. Manojlovića (Gradsko pozorište, Podgori-

ca), i *Čarobnjak* M. Karadžića (Kraljevsko pozorište „Zetski dom“). U program „Selekcije Plus“, ostvarenja stvaralaca iz Crne Gore u drugim sredinama, selektor Željko Hubač uvrstio je *Ulovu na hubašvabe* V. Mićunovića (JDP) i *Sirena Viktorija* G. Bulajića (NT, Štip).

Najbolja predstava koja na „glumački uverljiv i ujednačen način, te u odnosu na Brehta začudnim scenskim sredstvima, prodorno i tačno odslikava, do metafizičkih razmera, bitne probleme savremenog sveta“ je *Malograđanska svadba*. Nagrada za najbolju režiju dodeljena je Madeliju za „lucidan i konsekvantan rediteljski pristup i otvoreno do beskonačnosti, korišćenje Šekspirovog teksta kroz glumački, vizuelni, scenski i muzički identitet.“

Kotorska predstava *Medeja* otvorila je početkom oktobra 10. Internacionalni festival teatra „Skampa 08“ u Elbasanu (Albanija). Na festivalu je učestvovalo 10 predstava iz Švajcarske, Italije, Makedonije, Austrije, Rumunije, Albanije i Crne Gore (uključujući Pitera Bruka sa predstavom *Njarum, Njarum*). Režija Euripidove drame Slobodana Milatovića fokusirana je na socijalni položaj žene i muškarca i neopravdano stradanje dece kao žrtava nesavesnih roditelja/odraslih.

TEATARSKE VESTI IZ MAKEDONIJE

U kumanovskom Narodnom teatru publika je sa mnogo emocija doživela premijeru *Tetoviranih duša* Gorana Stefanovskog, režija Jani Bojadži. Predstava prikazuje golgotu makedonskog naroda kroz vekove. Iako je tekst pisan davno, tiče se svega sadašnjeg, jer razlog borbe aktera biće aktuelan dok god žive.

Na festivalu kamernog teatra „Risto Šiškov“ u Strumici učestvovalo je 12 predstava od kojih je najboljom proglašena *Ljubavnik* Harolda Pintera u režiji Ljupča Georgijevskog i izvođenju ruskog ansambla „Komisarževskaja“ iz Sankt Peterburga. Takođe, nagrađen je i najbolji glumac smotre, Meto Jovanovski, za ulogu u predstavi *Koza, ili Ko je Silvija* Edvarda Olbija, režija Dino Mustafić, izvođenje Dramskog teatra iz Skoplja.

U Skoplju je gostovalo irsko pozorište „Kalipso“ sa predstavom za mlade *Bajka*

za srce engleskog pisca Filipa Ridlija. Reč je o jednom od najpopularnijih tekstova za mlade, fokusiranom na probleme dva tinejdžera, koji stvaraju imaginarni svet da bi pobjegli od komplikovanih života. To je priča o ljubavi i prijateljstvu, u kojoj akteri pretvaraju mračno i depresivno mesto u magičan teatar, stvarajući tako paralelni univerzum za sebe i druge.

Sveža, provokativna, energična, moderna i aktuelna – takva je predstava autora Pitera Vajsa, *Mara/Sad* u režiji Vasilja Hristova na sceni MNT-a. „Pacijenti duševne bolnice igraju u komadu ‘Ubistvo Žan-Pola Marata’ i diskutuju o razlikama između politike i dnevne politike. Dilema glavnog lika, odnosno vladara i oca nacije je da li je ispravno opravdano ono što čini“, rekao je reditelj. Ova ‘predstava u predstavi’, svojevrsan mjuzikl, pokreće pitanje korupcije,

manipulacije i kontrole, kao glavnih aspekata svake vlasti, kao i volje naroda da preuzme vlast. Sva su to pitanja koja se reflektuju na aktuelan, lokalni a i svetski politički momenat. Kritika je ocenila da je Hristov, bez direktnog osvrta na stanje u Makedoniji danas, uneo svežinu na domaću scenu, koja je godinama umrtvljena.

Posle Ohridskog leta, u Turskom teatru je održana i skopska premijera *Romea i Julije* u režiji Dejana Projkovskog. Savremeno viđenje Šekspirove tragedije dobro je propraćeno i od kritike i publike. Za to su podjednako zaslužni svi akteri odnosno autori izvedbe. Tumači naslovnih uloga su nagrađeni „Zlatnim maskama“ za najbolja glumačka ostvarenja proteklog Ohridskog leta.

Narodno pozorište „Jordan Hadži Konstantinov – Džinot“ izvelo je premi-

jeru komada *Džinot, učitelj* pisca Bratislava Dimitrova, u režiji Dejana Damjanovskog. „Džinot je značajan za istoriju makedonske drame i teatra jer je napisao i postavio prve dramske dijaloge koji su imali didaktično-moralni sadržaj. Naša drama je bazirana na konfliktu između Džinota-učitelja i Džinota-čoveka. Ideja postavke je da ga predstavi kao savremenog Hamleta, ali i da portretira napore u istoriji makedonske dramaturgije. Nećemo pratiti određene istorijske predloške, ili hronologiju, niti ćemo razrešiti misteriju njegovog života“, rekao je Damjanovski.

Još jedna premijera Ohridskog leta doživela je i svoje prvo izvođenje u zatvorenom. Reč je o *Snu letnje noći* u režiji Koleta Angelovskog i izvođenju skopskog Dramskog tetara. Razlog postavke Šekspirove komedije leži u ljubavi, jer je ona večna i sveprisutna, tako uvek aktuelna. Predstava na momente deluje kao dečja, šarena je, vesele igre sa mnogo dinamike, pesme, koreografije. Izvedba je atraktivna, precizna, bogata,

ujednačene glume, funkcionalne scenografije, inspirativnog kostima, a u muzici su korišćeni makedonski etno-elementi.

Aspekti vlasti: *Mara/Sad*

NOVITETI SLOVENAČKOG GLEDALIŠČA

Početak sezone u Šekspirovom znaku: *Mera za meru* (Foto: B. Čeferin)

Na sceni SNG-a Nova Gorica premijerno je izveden Krležin komad *Leda* u režiji Mateje Koležnik. Komedija o noći burnih emocija, o zapletenom ljubavnom klupku, varanju i eruptivnim priznanjima. Na jednoj strani su nezadovoljna, dokona aristokratkinja Melita i njen bogat, a grub muž, veleindustrijalac Klanfar. Na drugoj, uvažan, a stvaralački ispražnjen slikar Aurelo i njegova žena Klara, koja je svesna da je on vara, ali zbog materijalne zavisnosti ostaje sa njim... Tokom sezone, u planu su i premijere Nušičeve „Gospođe ministarke“ i Simovićevo „Čuda u Šarganu“.

Ansambl Drame ljubljanske SNG-a izveo je dve premijere. Na maloj sceni, reč je o komadu Žan-Lik Lagarsa *Sam kraj sveta* u režiji Filipa Kalvarija. To je prvi Lagarsov komad koji je postavljen u Sloveniji. Pisac koji se nije proslavio za života, verovatno zbog nekonvencionalnog i inovativnog pozorišnog jezika, danas je jedan od najvažnijih stvaralaca, čijim delom se podjednako bave i amaterske trupe i najpoznatiji reditelji. Radnja prati mladog čoveka koji se jedne nedelje vraća kući da obavesti porodicu o svojoj bolesti i nastupajućoj smrti. Poetika i humor su kombinovani u tekstu nekoherentne dramske strukture. Zanimljivo je da je pisac komad menjao nekoliko puta tokom poslednjih pet godina svog života. (Tom neobičnom dramom bavio se i Vlatko Ilić u Malom pozorištu „Duško Radović“). Na velikoj sceni Mile Korun je režirao *Kralja Lira*, kompleksnu i radikalnu Šekspirovu tragediju

koja se dotiče večne teme – čovekom razapetim između strasti, opsesije, želja i iluzije.

Na trećem Međunarodnom teatarskom festivalu JoakimInterFest 2008 u Kragujevcu, predstava *Intimni autoportret Fride Kalo* Slavenke Milovanović-Pregelj i Ivane Vujić u izvedbi Drame SNG-a Maribor osvojila je tri nagrade: za vizuelnost predstave, za režiju i nagradu publike.

U celjskom Slovenskom ljudskom gledalištu izvedene su dve premijere – jedna za odrasle i jedna za decu. Komediju Sajmona Benta *Eling* o resocijalizaciji ljudi koji su imali psihičke probleme (srpska postavka u BDP-u), režirao je Andrej Jus, a *Vešnice* Roalda Dahla, Miha Alujevič. Po smrti roditelja, dečak ostaje sam sa babom koja mu pripoveda zanimljive zgode iz svoje mladosti i otkriva mu istinu o vešticama, koje na prvi pogled deluju kao obične žene. A pošto one imaju svoja godišnja okupljanja, na jedno će krenuti i mališan sa svojom bakom.

U skladu sa repertoarskom politikom Prešernovog gledališta iz Kranja, da se postavljaju klasični komadi koji korespondiraju sa sadašnjim vremenom, premijerno je izvedena Ibzenova *Heda Gabler* u režiji Edvarda Milera. A problem položaja žena u društvu je uvek aktuelan. Drugu premijernu izvedbu je režirao Matjaž Pograjc – *Moje pesme, moji snovi*, po scenariju filmskog klasičara. U Sloveniji je prvi put izveden taj poznati mjuzikl.

Razlog za postavku ne leži samo u

popularnosti žanra, već i u temi – grozotama nacizma, ljubavi prema svojoj zemlji i nezaustavljivoj želji za slobodom.

Za najmlađe se pobrinulo Mestno gledalište Ptuj. Priča o prijateljstvu i plemenitosti *Livada čarobne lepote* autorski je projekat Romane Ercegovič. Devojčica koja je obožavala da pleše, izgubila je samopouzdanje jer su je deca ismevala. U pomoć će joj doći medved i odvesti u čarobni svet.

Još jednog Šekspira za početak sezone je režirao Sebastijan Horvat u Mestnom gledalištu ljubljanskom. Mračna komedija *Mera za meru* govori o problemu doslednosti vlasti i nedoslednosti vladara. Rediteljka Tijana Zinajić je postavila potresnu priču Dragice Potočnjak *Za naše mlade dame* (dobitnik Grumove nagrade) koja govori o tabuiziranoj temi nasilja nad decom. Struktura drame je filmska, fleš-bekovima se prelazi iz sadašnjosti u prošlost. A na maloj sceni Jaka Andrej Vojevec je režirala dramu *Top Girls* K. Čerčil. Komad usredsređen na feminizam je 1982. premijerno izveden u „Royal Court Theatre“, i svrstan među 10 najboljih britanskih tekstova 20. veka. Reč je karakteristikama socijalističko-feminističke kritike i tačerovskog morala

osamdesetih u Velikoj Britaniji.

Najbolja predstava, koju ocenjuje publika, 15. EX PONTO festivala je *Pantraguelova snaja* Silvija Purkarete u izvođenju Drame SNG Ljubljana. Ta predstava nije samo posveta Rableovom romanu kao himni humanizma, već i samom piscu, tj. njegovom verovanju u individualnost i kreativnost. Izvedba sadrži lucidnost, parodiju, začinjena je kulinarstvom i seksualnošću koji Rableove reči prevode u ritam tela. Iako vrlo direktna, predstava je prefinjena i puna ironije i kritike ljudskih težnji i želja.

Vito Taufer se posle svog ‘blok-bastera’ „Sna letnje noći“ prihvatio novog Šekspira. Sada je reč o poslednjem delu genija iz Straforda – *Bura*. Predstava je nastala kao koprodukcija više slovenačkih teatarara. Taufer, na svoj način, nastavlja tamo gde je Šekspir stao – na sponi sreće i bola – koristeći teatarske i filmske elemente.

Festival *Borštnikovo srećanje*, koji okuplja najbolje slovenačke predstave protekle sezone, održan je četrdeset treći put od 17. do 29. oktobra u Mariboru. Ove godine smotra je posvećena 150-godišnjici rođenja Ignacija Borštnika. Takmičile su se predstave: *Skriveni strahovi na javnim mestima* Ivane Đilas, *Izdajnici/Đaci i profesori* i *Lepa Vida* Se-

ŠTA SE DOGAĐA U POZORIŠTIMA BIH

Krajem septembra u gradu Bugojno održani su prvi posleratni, a 16. **Susreti pozorišta lutaka Bosne i Hercegovine**. Učestvovalo je osam predstava: mostarski *Razbojnička priča* (Pozorište lutaka) i *Kad se ženi kralj Vrdalj* (Lutkarsko kazalište), *Pinokio* (Dječije pozorište RS), *Zlatna jabuka i princeza Paunica* (BNP, Zenica), sarajevski *Borvisok do neba* (Pozorište mladih) i *Bajka o pravdi i nepravdi* (Forum teatar), i tuzlanski *Srećko među bubama* (Dječije pozorište „Pinokio“) i *Bajke iz stare sehare* (Lutkarski teatar SALE).

Poslednjeg dana 29. Međunarodnog teatarskog festivala autorske poetike u Mostarskom teatru mladih premijerno je izvedena predstava *Zver na mesecu*, prema drami Ričarda Kalinoskog. Tekst govori o mladencima koji su preživeli genocid i krenuli da pronađu sreću u Americi, nakon Prvog svetskog rata. Reditelja Mustafića privukla je povezanost naše stvarnosti i one imigrantske

s početka 20. veka. „Sličan je odnos prema prošlosti, koja je razarajuća i veoma traumatična, ali tekst i predstava jasno sugerišu da je optimizam i radost mogu pobediti. To je izbeglička drama, u kojoj do izražaja dolaze odnos i želja za potomstvom, regeneracija porodice i prilagodavanje jednom drugačijem kulturološkom kodu“, kaže reditelj.

Hrvatski reditelj Ivica Kunčević u sarajevskom Kamernom teatru 55 je postavio *Antigonu*. Ta antička tragedija, u savremenom čitanju, ne postavlja samo pitanje treba li ili ne sahraniti mrtvog neprijatelja, niti presuđuje koja je od dve mogućnosti poželjna ili ispravna, već se fokusira na ličnu dramu čoveka koji mora napraviti jasan, hitan i nedvosmislen izbor, i to u svetu razorenog sistema moralnih vrednosti. „To je komad koji upozorava da društveno-politička pravila ne mogu i ne smeju pregaziti neke najdublje zakone, nepisane, ali nepromenljive, ljudske... Drama iz svoje sve-

vremenosti govori o našem vremenu i našim prostorima“, objašnjava Kunčević. Osavremenjivanje klasika najviše je izraženo u vojničkim kostimima i scenografiji, koji pripadaju vremenima „modernih“ ratova. Reditelj u svojoj čistoj, preciznoj i jednostavnoj režiji uspešno je realizovao nameru da likove prikaže na ljudskom nivou, skidajući ih sa pijedestala nedodirljivih antičkih heroja.

Nova sezona u Narodnom pozorištu Sarajevo otvorena je praizvedbom predstave *Balada o Omeru i Merimi*, rađena prema tekstu Ferida Sokolovića, u režiji Sulejmana Kupusovića. „Radnja je smeštena u vreme nesretnog bošnjačko-bošnjačkog rata u Krajini, kada su dva najbolja prijatelja otišla u dve različite vojske, jedan kod Babe, a drugi kod sarajevskog vezira. Reč je o uzbudljivoj, emotivnoj, i u određenom smislu savremenoj predstavi“, rekao je reditelj.

Narodno pozorište RS nastavlja

Sekretarijat za kulturu
Skupštine grada Beograda
usrdno dariva svoje jedine pozorišne novine.
„Ludus“ uzvraća s blagodarnošću.

Sa BITEF-a na MESS: *Istina u prevodu*

Dramaturški informator

JELENA KAJGO, REALISTI

Broj likova – pet , tri muška, dva ženska

Ana Tasić

Realisti Jelene Kajgo su savremena drama koja, putem analiza nekoliko međuljudskih odnosa, sugestivno slika vreme u kojem živimo, karakteristično po opštem gubitku iluzija, iščezavanju nada, neprestanim razočaranjima. Kroz precizno iscrtan odnos između psihologa Gregora i njegovog pacijenta Predraga, u prvom delu komada, autorka sukobljava dva pogleda na svet, ali nijednom ne daje prednost, implicitno sugerišući da je svaka krajnost pogrešan izbor. Predrag je tipičan predstavnik savremenog hipermaterijalizma, vorkoholičar koji radi u marketingu i na berzi. On sve vidi kroz novac, gomilanje materijalnih dobara je

njegov credo i razlog postojanja. U tom smislu, tipična je njegova izjava Gregoru: „Ja ne mogu da vas respektujem ako ne zarađujete dobro.“ Predrag je emotivno sasvim prazan, neurotičan, impotentan, a kada je reč o postizanju ciljeva, bez ikakvih je skrupula. Takođe, on je žrtva okruženja, njega je stvorilo društvo koje, prevladavajućim materijalističkim principima, nameće negiranje života, slobodnog vremena, privatnosti, kreativnosti, ne dozvoljavajući, pri tome, neuspehe, slabosti ili sumnje. Taj bitan odnos između individualnog i društvenog, odnosno problem posledica promena u društvenom okruženju, na svest pojedinca, artikuliše Gregor, sa humanističke

bavljene Nušićem. Nova predstava je *Narodni poslanik* u režiji Nikole Pejakovića. „Za taj komad smo se odlučili jer je deo nacionalnog repertoara, veoma je aktuelan, duhovit, te uvek dobrodošao kod publike i glumaca“, kazao je Ljubiša Savanović, umetnički direktor.

Četrdeset osmi Internacionalni teatarski festival MESS održan je od 18. do 28. oktobra. Ove godine u Sarajevo je pozvano duplo više gostiju nego prošle i brojem predstava nadmašeni su festivali u regionu. Program je podeljen u četiri kategorije: World MESS, Mitteleurope MESS (ex yu prostori), Future MESS (reditelji do 30 god.), te program za najmlađe Children MESS, a predstave su igrane i u Zenici i Goraždu. Prikazani komadi došli su iz 17 zemalja: Nemačke – *Ivanov*; Grčke – *Dafne* i *Klo put zadovoljstva*, *Jedan u deset*; Hrvatske – 3

predstave *Bacača senki*, *Pir malogrđana*, *Bliznakinje* i festivalska koprodukcija *Gospodica Julija*; Makedonije – *Bubnjevi u noći*; Argentine – *Propust porodice Koleman*; Brazila – *Raimundo i najmanji bend na svetu*; SAD i Južnoafričke Republike – *Istina u prevodu*; Mađarske – *San letnje noći*; Srbije – *U lovu na bubašvabe* i festivalska koprodukcija *Fedrina ljubav*; Belgije – *Pevaj i budi sretan*; Meksika – *Čudovišta i čuda: Istorija Kastrata*, *Sivi automobil*; Slovenije – *Tramvaj zvani čeznja*, *Pipi, Palčica*; Francuske – *Život je lep*; Benina – *P.I. Intimna prezentacija – Zemlja*; Češke – *Sclavi/Emigrantska pesma*; Crne Gore – *Danilo*; Bosne i Hercegovine – *Uticao gama zraka na sablasne nevene*, *Samouboice*, *Nakaze*, *Bura*, *Staza divljači*, *Budenje proleća*.

Gran pri, Zlatni lovorov venac za predstavu u celini, dodeljen je češkoj predstavi *Sclavi/Emigrantska pesma*. Slede neke od nagrada. Srebrni lovorovi venci, za najbolje predstave po gore navedenim kategorijama, dodeljeni su komadima: *Istina u prevodu*, *Bubnjevi u noći*, *Jedan na deset* i *Pipi*. Nagradu „Juroslav Korenić“ za najboljeg mladog reditelja ravnopravno dele Filip Grinvald (*Staza divljači*) i Martin Kočovski (*Bubnjevi u noći*). Zlatni lovorov venac za najbolja glumačka ostvarenja dele Samuel Finzi (*Ivanov*), Džuli Dosavi (*P.I. Intimna prezentacija – Zemlja*), Mirjana Karanović (*Fedrina ljubav*). Venac za najbolju režiju, takode dele Dimitar Gočev (*Ivanov*) i Klaudio Valdes Kuri (*Čudovišta i čuda: Istorija kastrata*).

pozicije. On (post)kapitalistički sistem posmatra kao novi oblik ropstva („Niste vi krivi. Kriv je sistem koji od ljudi pravi robote... Gomile robova radi svakodneвно i dalje u svetu, samo su se preselili sa polja u nebudere.“)

Dalje, kroz odnos Sonje i Gregora, a zatim, u drugom delu drame, i kroz odnos Sonje i Predraga i njihovu relaciju prema Gordanu i Ratki, definisana su i pitanja urušavanja stabilnosti i značaja emotivnih i prijateljskih odnosa, odnosno, prikazana je refleksija društvenog poretka na individualne, mikrosvetove. Sveprisutni materijalizam raščerečio je i šanse za opstanak iskrenosti u partnerskim/bračnim odnosima, pri čemu

Jelena Kajgo Biografija

Jelena Kajgo je dramaturg, dramski pisac, baletski kritičar, pedagog.

Prvi komad *Fantomi* premijerno je izveden u pozorištu Atelje 212, u Beogradu 2003, u režiji Gorčina Stojanovića. Drugi komad, *Intimus*, takođe u režiji Gorčina Stojanovića, na repertoaru je Narodnog pozorišta u Beogradu. *Fantomi* su 2003. sa uspehom igrani u Šaušpielhaus pozorištu (Schauspielhaus Theatre) u Beču, a javna čitanja organizovana su u Minsku (National Theatre), Lidsu (West Yorkshire Playhouse), Londonu (Gate Theatre) i Bukureštu (Odeon Theatre). Sa komadom *Intimus* učestvovala na radionici projekta NADA u Narodnom pozorištu u Beogradu, i u Royal National Theatre Studiju u Londonu 2003.

1989–1990. godine član je Baletskog ansambla Narodnog pozorišta u Sarajevu.

1993–1998. godine član je Baletskog ansambla Pozorišta na Terazijama u Beogradu. Od 1998. godine radi u baletskoj školi „Lujko Davičo“ u Beogradu, kao pedagog Savremene igre, Klasičnog baleta, Moderne podrške. Radila je kao baletski kritičar lista *Vreme* i časopisa za umetničku igru *Orchestra*. Trenutno je baletski kritičar lista *Politika*.

maske uljudnosti prikrivaju esencijalizovano zlo, zavist i licemerje.

Drama *Realisti* vredna je zbog tačnog, dijalektičkog dramskog prikaza naše silikonske svakodnevice, sveta koji je sasvim ispao iz zgloba, svirepo istinite panorame društva kojem je imanentna sumanuta trka za profitom, nedostatak posvećene međuljudske komunikacije,

plodnih emotivnih/seksualnih veza itd. Fino i nepretenciozno, bez želje da bude po svaku cenu originalna, Jelena Kajgo je napisala jednu iskrenu i istinitu dramu koja ima potencijal da nas podstakne da se zapitamo o uzrocima i posledicama bezglavog prihvatanja nametnutih, konzumerističkih, neoliberalnih premisa.

DRAMSKI TEKSTOVI NA INTERNETU

Na internet adresi www.tvorac-grad.com, može da se nađe veliki broj dramskih tekstova, od klasičnih do savremenih autora, stranih, kao i domaćih. Velika mana ovog foruma/baze je ta što nema svih informacija o izvorima tekstova, autora prevoda, da li je reč o izvornim ili štrihovanim tekstovima itd. Ipak, ovaj forum je vrlo dragocen, zato što raspoložive velikim brojem drama.

A.T.

ROMSKI TEATAR

„Kako je tako je“, nova predstava teatra „Suno e Rromengo“ u decembru u Beogradu

U oktobru mesecu romski teatar „Suno e Rromengo“ (Romski san) prikazao je premijeru komada „Kako je tako je“ u svom pozorištu u Novim Karlovcima kraj Indije. To je prva predstava ovog, već afirmisanog teatra, od kako je odlukom Ministarstva kulture Srbije, Izvršenog veća Vojvodine i grada Indije osnovano kao naše prvo profesionalno romsko pozorište. Predstava je privukla brojnu stručnu publiku iz Beograda i Novog Sada, kao i lokalno stanovništvo. Komad je režirao osnivač i umetnički rukovodilac teatra Zoran Jovanović, koji je i dizajner kostima, dekora i svetla. Kritičarka „Večernjih novosti“ Aleksandra Glovacki je svoj osvrt zaključila konstatacijom da „predstava progovara o romskom životu neromimama, ali se istom pažnjom obraća i Romima, govoreći im nešto možda ne novo, ali drugačijim jezikom o njima samima; jezikom čiste umetnosti.“

Direktorka CZKD-a Borka Pavićević je neposredno posle premijere pozvala teatar „Suno e Rromengo“ da u decembru, sa tom izuzetno uspešnom predstavom ritualnog žanra, gostuje u Beogradu u prostoru Centra.

Zbivanja na inostranim scenama

POZORIŠNI ŽIVOT BRODVEJA I OKRUŽENJA

U teatrima Of Brodveja ima mnogih već oprobanih drama. „Njujorška pozorišna radionica“ upravo je predstavila Velikog inkvizitora, koji je po romanu Dostojevskog napisala Mari Helen Estjen

Branko Dimitrijević

Odazak u pozorište na Brodveju nije jeftina zabava. Karta u parteru za teatar Belasko, gde se od 31. oktobra prikazuje **Američki Bufalo** Dejvida Memeta, košta 140 dolara. Među glumcima najpoznatiji je Džon Leguziano, znan i iz brojnih filmova. A kako će se recesija o kojoj svi govore odraziti na pozorišni život, verovatno ćemo videti uskoro. Prošlog meseca je, nakon dugog i uspešnog igranja, skinut sa repertoara mjuzikl **Sprej za kosu**, posle 2641 izvođenja!

Ponuda je, kao i uvek, raznovrsna. Od starih tekstova tu su i stalno aktuelni **Svi moji sinovi** Artura Milera, gde igra poznati Džon Litgou, **Boing boing** Kamolija, sa izvršnom Kristinom Baranski i **Mladi Frankeštajn** Mela Bruksa.

U Barimor teatru prikazuje se još jedan Memetov komad, **Ubrzaj raonik** (Speed the plow), satira na život u Holivudu iz 1988. godine, kada je u prvoj verziji igrala Madona.

Booth teatar ima na programu komediju **Podela imanja** Hortona Futa, poznatog kao scenarista klasičnog filma **Ubiti pticu rugalicu**, a igra glumica Elizabet Ešli.

U pripremi je i novi komad Nila Labjuta, **Razlozi da se bude lep**, o opsesnutosti spoljašnjim izgledom. Početkom iduće godine trebalo bi da ugleda svetla pozornice i nova komedija Semjuela Rafaelsona **Akcent na mladosti**, o dramskom piscu inspirisanom novom muzom. Igrače poznati glumac i izuzetni komičar, poznat i po sitkomu **Frejžer**, Dejvid Hajd Pirs.

Drugi poznati glumac i izuzetni komičar, Nejtan Lejn glumiće u **Čekajući Godoa**, a Džeremi Ajrons bi trebalo da igra u drami **Impresionizam** Majkla Džekobsa, a partnerka bi mu bila Džoan Alen. Kad je reč o Godou, mnogi se sećaju produkcije u Linkoln centru, kada je režirao Majk Nikols a igrali Stiv Martin i Robin Vilijams. E pa Bil Irvin je tada bio Laki, a sada će biti Vladimir.

Sa Vest Enda treba da se prenese Šilerova **Meri Stjuart**, čuveni Brajan Denehi se obavezao da igra u **Čežnji pod brestovima** Judžina O' Nila, a glumica Keri Fišer je najavila autobiografsku predstavu čiji je naslov neprevodiva igra reči, **Wishful Drinking**.

U teatrima Of Brodveja takođe ima mnogih već oprobanih drama. „Njujorška pozorišna radionica“ upravo je predstavila **Velikog inkvizitora**, po romanu Dostojevskog komad je napisala Mari Helen Estjen.

Od novih tekstova tu je **Geometrija vatre** Stivena Belbera, o bankaru koji postaje snajperista i upravo se vratio iz Iraka. Za novembar je predviđena premijera adaptacije Helerovog čuvenog romana **Kvaka 22**, a teatar „Dramski horizonti“ priprema **Molitvu za mog neprijatelja**, Krega Lukasa, o dva prijatelja koji se ponovo sreću uoči odlaska jednog od njih u rat, u Irak.

Po prvi put će se u Njujorku prikazati drama Edvarda Bonda **Stolica**, dok se njegovo **More** ponovo prikazuje u Londonu.

Za januar je predviđen još jedan komad Nila Labjuta, igra reči **The Break Of Noon**, što bi moglo da se prevede kao **U cik podneva**.

Od monodrama možda će interesantna biti komedija u kojoj igra Vil Ferel, koji je u skečevima u „Subotom uveče uživo“ često igrao Džordža Buša. Sada će, u to vreme već bivšeg predsednika, igrati i na Brodveju.

I Kreg Lukas će imati još jednu premijeru, ovoga puta drame **Pevajuća šuma**, gde se prepliću tri perioda, sadašnjica, Beč u vreme Frojda i Pariz posle Drugog svetskog rata.

Nije iznenađenje da su njujoršku premijeru drame **Razneseni** Sare Kejn, mnogi okarakterisali kao „tešku za gledanje“. Podsećaju da ni u Londonu, godine 1995, kada je prvi put prikazana, drama nije bila obručke prihvaćena.

Kristofer Durang je napisao angažovani komad koji bi trebalo da doživi premijeru negde na proleće, a naslov je **Zašto mučenje nije u redu**.

A u Londonu? S obzirom da je dolar nešto porastao u poslednje vreme, ulaznice su opet malo jeftinije na Vest Endu nego na Brodveju. Slede predstave o kojima se govori.

Komedija **Uživaj** Alana Beneta, napisana još godine 1980, prati nevolje starog bračnog para koji je prinuđen da se preseli u modernu zgradu nakon što je srušena i poslednja kuća iz jednog od klasičnih nizova istovetnih porodičnih

39 stepenica

zgrada, naslonjenih jedna na drugu, tako tipičnih za Englesku posle Drugog svetskog rata. Sociolog dolazi da posmatra supružnike i vidi kako se navikavaju na život u modernim uslovima.

Eurobeat je parodija na takmičenja nalik Evroviziji, dakle nešto slično kabareu koji je u Beogradu prikazan u foajeu Pozorišta na Terazijama. Razlika je u tome što u Londonu publika odlučuje koja će od deset prikazanih numera pobediti. U oglasima za predstavu opominju se gledateljke da ne nose maskaru jer će se smejeti do suza i tako verovatno upropastiti svoju šminku. U drugom oglasu se tvrdi da će se publika smejeti dok im suze ne poteku niz noge! Ako je i izvedba duhovita kao reklamni oglas, onda se može očekivati dobra zabava.

Svaki dobar dečak zaslužuje nagradu, Toma Stoparda i Andrea Previna, još je jedan stari komad koji se ponovo prikazuje. To delo nastalo je još godine 1977. Prikazano je u okviru proslave kraljičinog jubileja, a radi se o crnohumornoj komediji koja postavlja pitanje da li je opravdano lagati ako je laž najbolji način da se čovek oslobodi stega koje mu nameću drugi. Komad ima i hladnoratovske implikacije, jer je inspirisan susretom jednog od autora, Previna, sa disidentom Viktorom Fajnbergom – jednim od grupice demonstranata koji su se okupili na Crvenom trgu da protestuju protiv sovjetske intervencije u Čehoslovačkoj, 1968. Kao što je tada bio običaj, Fajnberg je proglašen mentalno bolesnim i odsedeo je u institu-

ciji pet godina, ne bi li se prizvao pameti. U komadu se disident zove Ivanov i dok je u bolnici predočena mu je mogućnost da prizna da je bio lud, a da ga je tretman izlečio, pa će biti pušten. On odbija iz principa. A tu je i pravi bolesnik koji se isto zove Ivanov i koji misli da diriguje orkestrom. U predstavi on zaista uvek ima orkestar ispred sebe i muzika je glavna tokom celog komada.

Ivanov, onaj pravi, postavlja se sa Kenetom Branagom u glavnoj ulozi, u „Wyndham teatru“.

Ničija zemlja, Harolda Pintera iz 1974. se ponovo radi u Teatru vojvode od Jorka.

U tpozorištu Hejmarket još od maja daje se novi mjuzikl **Margerit**, autorskog dua, Klod Mišel Šenberg i Alen Bublil, koji su već imali ogroman uspeh sa **Mis Sajgon**. Sada su bili inspirisani **Damom sa Kamelijama**, ali je radnja prebačena u vreme Drugog svetskog rata, Margerit je ljubavnica nemačkog oficira u okupiranom Parizu, a Armon je muzičar i član Francuskog pokreta otpora.

Do februara će se prikazivati i **39 stepenica** u Kriterion teatru – igra se već dve godine. U romanu po kome je i Hičkok napravio poznati film ima oko 150 likova, a predstavi, za koju je adaptaciju uradio Petrik Barlou, igra ih samo 4 glumca. Neminovno je da je akcija na sceni vrlo brza i energična. I, kao što to već biva, predstava je već najavljena i na Brodveju.

IN MEMORIAM

MILORAD - MIDA STEVANOVIĆ (1939-2008)

Dragi naš Mido!

Ispraćamo te na tvoje poslednje putovanje sa ovog našeg, ne baš naročito sjajnog sveta.

Prošao si u svom životu jedan častan i vredan put, danas sve ređi.

Bili su čovek Zdravko i žena Divna i imali dva sina: Miju i Midu. Ribnik... Mija pošao putem egzaktnim, putem nauke, a Mida neizvesnim putem umetnosti...

Ako verujemo da imena nisu slučajna, onda je ime Zdravko tebi Mido, darovalo čvrstinu karaktera i mentalno zdravlje, a ime Divna onu tajnu koja te zove u umetnost, onu nežnost koju ti nikada nisi krio, a umeo si da je zaodeneš u „muško ruho“.

Pored tebe se svaki prijatelj oseća sigurno, jer si i bez reči umeo da ga učiš kako da izdrži sve što ga snađe. Bio si snažan čovek. Snažan, a nežan. I vredan, i principijelan i logičar, suprotno masi glumaca. Zbog toga, sigurno nisi bio naročito srećan, ali si imao dostojanstva da to podnosiš muški. Zato smo te voleli.

Dobar, jak, nepodmitljiv, stabilan čovek. Cenu toga znao si samo ti.

Kakav u životu prijatelj, takav si bio i partner na sceni: pouzdan i čvrst! Pored tebe bilo je lako.

Mislim da su tvoja interesovanja bila dublja od glume, ako na glumu gledamo kao na pojavnu veštinu. Bio si otvoren za učenje, a da u sebi taložiš iskustva. I suprotno glumačkoj profesiji, nisi se nikada gurao u prvi red, nisi imao tu vrstu sujete. Bio si srećan što radiš!

Danas kada više nisi sa nama, žao mi je što nismo češće pričali, jer me je razgovor sa tobom uvek umirivao, spuštao zdravo na zemlju.

I ako postoji ličnost iz literature sa kojom bih te, u svojoj mašti poistovetila, to je Ljevin iz Tolstojeve „Ane Karenjine“. Ta čistota duha u odnosu na društvo koje ga okružuje i opet, pobeđa onoga ko očuva svoju duhovnost.

To si ti u svom životu obavio.

Imaš ženu Vukicu (čitaj Vučicu) i dve ćerke: Divnu i Mirnu...

Zdravko, Divna, Mija, Mida – Vukica, Divna, Mirna...

Verujem u simboliku ovih imena! Čuvajte deco tu veru!

A ti, Mido, Ago od Ribnika, kako te je nazvao tvoj prijatelj Miša Žutić, putuj spokojno, u nama nepoznatu dimenziju, spokojno, jer si na ovom svetu obavio svoj veliki zadatak!

Ljubimo te, mašemo ti, i neka te anđeli čuvaju! A hoće!!! Verujem u to! (Reč Cece Bojković na sahrani)

IN MEMORIAM

VASILJE - VASA PANTELIĆ (1922-2008)

Doajen srpskog glumišta, Vasilje – Vasa Pantelić je rođen 4. aprila 1922. u Rumi.

Glumačku karijeru je započeo u okupiranom Kragujevcu, da bi po oslobođenju došao u Beograd gde uporedno studira prava i psihologiju, pohađa Dramski studio prvi Narodnom pozorištu i radi u Radio Beogradu – kao glumac i kao spiker. Član Drame Narodnog pozorišta postaje 1949. i ovom ansamblu ostaje privržen sve do kraja karijere.

Kritika je isticala njegove glasovne mogućnosti, dikciju, impresivnost, promišljenost, sugestivnost, samosvojnost, preciznost, istinitost, savremenost glumačkog izraza... Među više od 130 rola ističu se one iz velikog repertoara: Jago u „Otelu“, Horacio u „Hamletu“, Malvolio u

„Šta god hoćete“ i Kasio u „Juliju Cezaru“ kod Šekspira, kod Krlježe Leon Glembaj u „Gospoda Glembajevi“ i „Aretej“ u istoimenoj drami, Tiresija u Sofoklovom „Caru Edipu“, Karenjin u dramatizaciji Tolstojeve „Ane Karenjine“, Novaković u Bojićevoj „Gospodi Olgi“, Hadži Toma u Stankovićevoj „Koštani“, Aleksa Žunić u Nušićevom „Sumnjivom licu“, Dužd u Kostićevom „Maksim Crnojeviću“... On sam je najviše voleo svog Miškina u „Idiotu“, Teslu u istoimenom komadu Crnjanskog i Papu Pija dvanaestog u Hohutovom „Namesniku“.

Ostvario je i četrdesetak uloga na filmu, zapažene kreacije na televiziji i nebrojene upečatljive glumačke bravure na radiju. Skoro sedam decenija scen-

skog trajanja. Mirnog, tihog, nenametljivog, daleko od senzacionalističke medijske pažnje, ali vrednog, istrajnog, postojanog...

Vasina ljudska i stvaralačka radoznalost nije se ograničavala na glumačku umetnost. U svojim pedesetim godinama počeo je i da slika, i uprkos svojoj urođenoj skromnosti, radove je izlagao u Nišu, Zemunu i Beogradu. Najčešće su to bili pejzaži, inspirisani dugim šetnjama kroz prirodu koje je voleo i često im se, sa suprugom, pripuštao.

Nedostajće nam njegov baršunast glas, uvek dobro raspoloženje i zanimljive anegdote.

Jelica Stevanović

PUTUJEM, MISLIM, OSEĆAM

43. Bitef nije daleko

Piše: Jovan Ćirilov

Zagreb, 30. septembar 2008.

Pre dva dana se završio 42. Bitef, a ja sam već na drugom putovanju. Predstojeći Bitef je bliži nego što se čini, Anji i meni, i organizatorima, je već uveliko vreme da ga pripremamo. Istina, još ne putujem nekud daleko. Juče Novi Sad, a danas Zagreb. Sinoć sam bio u Novom Sadu na gostovanju južnoafričke predstave „Istina u prevodu“ na sceni SNP-a, a jutros već putujem vozom u Zagreb da vidim „Odmor od povjesti“ Borisa Bakala i Katarine Pejović, „Bacača sjenki“. To je prvi deo njihove trilogije inspirisane Kafkom, a poslednja koju su realizovali. Njihova je ideja da na narednom Bitefu prikazemo sva tri dela kao zaokruženu celinu. Moram da vidim još preostala dva dela, pored „Ekspozicije“, koja je dobila specijalnu nagradu na 41. Bitefu, pa da odlučimo.

Boris me je dočekao na kolodvoru. Gura kraj sebe Zrinjcem bicikl, a sa mnom priča o komadu koju ću videti. Pita me da li volim da predstavu gledam iz prvog ili nekog drugog reda. Nešto sam mu odgovorio, onako naivan kad je on u pitanju. Redova u ovoj predstavi uopšte nema. Nema ni stolice. Nema ni praznog prostora. Pa čega ima, pitate se! Ali kad je koncept „Bacača sjenki“ na

čelu sa „bezobraznim obmanjivačem“ Bakalom i njemu bliskim dramaturgom Katarinom Pejović, da se to unapred ne zna, neću ni ja da otkrivam u svom „intimnom“ dnevniku čega ima. Svakako ima iznenađenja. Opet nešto što se još nije ni čulo ni videlo. Ima šaputanja na jastuku. To je najviše što ću vam reći. A šta šapuću. Svake predstave nešto drugo. Što da onda zapisujem o čemu su ove večeri šaputali. U redu, ipak ću otkriti – nešto o Brehtovom „Baalu“. Svaki glumac priča te večeri šta o tome zna. Ako i to nije neka mistifikacija.

Na predstavu se ulazi polako, jedan po jedan. Kad je osetio da je to nešto neobično već samom ulogom i pristupom predstavi, Joško Juvančić je rekao da on odlazi pre nego što je počelo. Pogotovu kad je čuo da ne može da se izade tokom predstave – dopalo vam se ili ne...

Novi Sad, 1. oktobar 2008.

Ponovo sam u Novom Sadu posle nepuna dva dana. Predstava „Brod za lutke“ Milene Marković u režiji Ane Tomović. Za razliku od Unka koji je u JDP-u isti „bajkoviti“ komad postavio tako da u svakoj epizodi glavni ženski lik igra druga glumica, mlada rediteljka je, kako je to autorka napisala, poverila

Predstava *Deca sa aerodroma* Štefana Kegija iz Lozane

ulogu Jasni Đurišić. Bila je to ne samo parada njene moći transformacije, već i kičma predstave, čime je ova složena materija strukturirana na pravi način. Jasna je neverovatna sa svojom visokom merom transformacije od bezazlene devojčice do veštice koju ostvaruje sa takvom prirodnošću i ubedljivošću, da se katkada pitate da li sve te uloge zaista ona igra ili ipak poneki lik prihvata još jedna glumica. Ipak, time što imamo crvenu nit jedne glumice, komad postaje daleko jasniji i bolje saosećamo sa likom. Predstava je i erotski veoma hrabra. Pitao sam rediteljku u šali: „Zar se u jednoj tako finoj devojčici toliko toga krije?“ Samo se neodređeno nasmejala.

Pitao sam Unkovskog što je menjao autorkin princip. Odgovorio mi je da je u Mileninim „Šinama“ već primenio sistem da razne likove tumači jedna glumica, te nije hteo da se ponavlja.

Uveren sam da je ova predstava „videna“ za naredni Bitef.

Berlin, 22. oktobar 2008.

Iako smo Vesna i ja propustili prvi avion iz Minhena za Berlin krivicom (ko bi rekao) Lufthanze, stigao sam na predstavu Štefana Kegija „Airport Kids“, u prevodu recimo „Aerodromska deca“ ili „Deca iz vazdušne luke“.

Štefan je dosledan, a u okviru toga raznolik. Uvek bira naturščike, ali drugog društvenog sloja i profesije i onda sa njima pravi umetnost. I to angažovano. Do skoro smo bili navikli da društveno i politički angažovano pozorište ima realistički stvarnosni oblik, kao u doba naturalizma, ili kao kod Artura Milera, Kipharta, Vajsa, pa i Brehta u epskom obliku. Kegij je angažovan, ali redovno u neobičnom obliku. Tako nastojnik stavlja u izlog prodavnice, kamiondžije na drum, a mi, publika, ih gledamo iz njihovog kamiona, neke podetinjle starice igraju se železnice u igri zvanj Monopol, a u predstavi „Airport Kids“ uzima uglavnom decu iz trećeg sveta i preko njih govori o današnjem svetu opasne globalizacije, potpuno lišen svake sentimentalnosti.

Decu je skupio sa svih kontinentata ili bar od reditelja gastarbajtera sa svih kontinentata, i oni nam pevaju i igraju sudbinu današnjeg sveta. Oni su, kao što su mnogi naši Romi u kutijama od kartona, nastanjeni u kontejnerima.

Pred predstavu sam ispred pozorišta iznenadio Štefana i njegovu producentkinju, nama dragu, Barbaru Sutof. Ona se žali da je izmogućena brinući se o deci na dugoj turneji. Koliko su god eto nestašni izvan scene, na sceni su najveći profesionalci, čak i više od odraslih, jer dodaju strast svojoj darovitj igri. Pitam je da li je predstava možda slobodna za naredni Bitef. „Ne znam da li je moguće skupiti decu sa raznih strana“, vjaka se Barbara. „Ali videćemo.“

Berlin, 23. oktobar 2008.

Večeras sa nestrpljenjem čekam predstavu „Bure baruta“, radoznao da vidim kako komad doživljava Dimitrije

Gočev, koji je u velikoj formi. Uspeh na Bitefu sa „Persijancima“, „Ivanov“ u izmaglici na MESS-u i svugde po svetu.

Sa „Buretom baruta“ napravio je predstavu koja se razlikuje od obe njegove prethodne predstave. Dok su obe tanane na svoj način, „Bure baruta“ je žestoka, ali opet sa pouzdanim ukusom u okviru te žestine. Sva surovost njegove predstave je izražena ukusom čoveka od mašte. Veselje koje ovi „primitivci“ pokazuju kad u nečem makar i veoma niskom uspeju, kao što je recimo ubistvo, izražavaju krajnje temperamentnom balkanskom igrom. A oseća se i probranost sredstva. Video sa njegovu prethodnu varijantu „Baruta“ pre nekoliko godina u Gracu. Sećam se samo jabuka koje su se kotrljale prema nama na kosini. Sada je to postao poetski simbol predstave. Majka, jedini pozitivan lik, skuplja jabuke, kao mrtve glave po vodi u kojoj su se do maločas davili zavađeni prijatelji.

Gočev je zaista u velikoj formi.

Berlin, 24. oktobar 2008.

Uveče sam na predstavi „Dva jedna Rumuna koji govore poljski“ Dorote Maslovske u Maksim Gorki teatru. Otišao sam po preporuci ovdašnjih poznavalaca pozorišta da vidim ovo delo reditelja Armina Petrasa (44), čiji nijedan rad do sada nisam video. Za razliku od Gočevljevog „Bureta baruta“, ova predstava o rumunskim emigrantima je primer loših klišeja. Iako reditelj ima razumevanja za rumunske emigrante, oni su prikazani kao imbecili, u prejakoj stilizaciji, čak sa maskom koja uključuje i krezubu vilicu.

Berlin, 25. oktobar 2008.

Na inicijativu Brigitte Firlre, direktorke Berlinskog festivala, učestvujem za okruglim stolom, na temu „Balkan, koji se Evropom zove“. Povod je predstava „Bure baruta“. Dobijam prvi reč. Počinjem tako što kažem da je pozorište, a pre svega komedija, nemogućna bez klišeja. A kod Dejana Dukovskog ima mnogo elemenata humornog, istina surovog, pa ipak. Problem je kad se klišeji prenose u život i pogotovu u politiku. Na klišeima je građena praksa uništavanja Jevreja u Nemačkoj ili intelektualaca u sovjetskim logorima. Nevolja je što su klišeji donekle tačni. Tako da je i žestoka predstava „Bureta baruta“ donekle istinita u umetničkom smislu. Dobija reč Jirgen Elseser poznat po svojim stavovima bliskim Handkeu. On smatra da je svetska nepravda što su Srbi izabrani kao dežurni krivci. Ni Handke, po njemu, nije dobio Nobelovu nagradu jer brani Srbe. Poznata naša istoričarka umetnosti Bojana Pejić, sada već nekoliko godina u Nemačkoj, koja je više puta, pa i ovih dana, napravila kontroverzne izložbe u Beogradu, govorila je o predrasudama u sferi umetnosti i upotrebi likovne umetnosti kao propagatora retrogradnih ideja. Po neka varnica je sevnula između nje i Elsesera, koji je nastojao da u smislu svojih knjiga o

LUDUS

Pozorišne novine

YU ISSN 0354-3137

COBISS.SR-ID 54398983

Izlaze jednom mesečno
(osim u julu i avgustu)
Tiraž: 1500 primeraka

Izdaje

Savez dramskih umetnika Srbije
Beograd, Studentski trg 13/VI
Telefoni: 011/2631-522,
2631-592 i 2631-464; fax: 2629-873
http://www.sdus.org.yu
e-mail: sdus@sdus.org.yu
PIB 100040788

Tekući račun: 255-0012640101000-92
(Privredna banka a.d.)
Devizni račun: 5401-VA-1111502
(Privredna banka a.d.)

Predsednik

Ljiljana Đurić

Glavni i odgovorni urednik

Tatjana Nježić

Savet Ludusa

Svetlana Bojković, Jovan Ćirilov, Goran Marković, Dejan Mijač, Gorica Mojović, Ljubomir Simović

Redakcija

Branko Dimitrijević, Petar Grujičić,
Željko Hubač, Aleksandra Jakšić,
Branka Krilović, Aleksandar
Milosavljević, Miroslav Radonjić,
Ana Tasić

Lektura i korektura

Aleksandra Jakšić

Sekretar redakcije

Radmila Sandić

Tekstove i fotografije

slati na:

ludus@sdus.org.yu

Grafički dizajn i priprema za štampu

AXIS studio, Beograd

e-mail: office@axis.co.yu

Dizajn logotipa „LUDUS“

Đorđe Ristić

Redizajn logotipa „LUDUS“

AXIS studio

Štampa

Preduzeće za grafičko izdavačku
delatnost i usluge d.o.o. BRANMIL,
Beograd, Borisa Kidriča 24

Rešenjem Ministarstva za informacije

Republike Srbije Ludus je upisan u
Registar sredstava javnog
informisanja pod brojem 1459

nemačkoj politici kritikuje svaki apriorni antisrpski stav. Čuvena je njegova varijacija na antiratni slogan pacifista: „Ne damo krv za naftu“, propagirao je slogan „Ne damo krv za Jošku“, kritikujući njegov poziv na vojnu intervenciju u Jugoslaviji. U raspravi su učestvovali i glumac Samuel Finci i reditelj Gočev.

Posle predstave, a pred još jednu reprizu „Bureta baruta“, Brigita, koja je maločas bila moderator, pozvala nas je na supu u svom foajeu. Sad smo svi opušteni, čak i do sada dosta ukočeni srbobranitelj Elseser, očigledno očekujući neke oštre startove nas ostalih.

U publici su bili i Bora Ćosić sa suprugom Lidijom Klasić (bio sam sinoć kod njih do dva ujutru, pričajući o našim prilikama i neprilikama). Takođe je bio i dobri stari Klunker, moj vršnjak koji više ne dolazi na Bitef, jer nema redovnu tribinu da o tome piše ili govori na radiju.

Milan Mihailović - Caci

Iz "Uspomenara 212"

ŽUTE STOLICE

U "starom" XX veku, onima koji su odlazili u pozorište, bile su poznate ŽUTE STOLICE Ateljea 212.

Pre nego što bi čika Ćema otvorio vrata i počeo da pušta publiku, razvodnice su nosile u salu ŽUTE STOLICE i postavljale ih ispred prvog reda i kao dodatak svakom drugom redu gde su mogle da stanu a da ne smetaju. Trebalo je smestiti skoro svake večeri bar pedesetak gostiju, jer su karte najčešće bile rasprodate.

Mnogo godina kasnije Mihiz je napisao "Autobiografiju o drugima", gde u nekoliko redaka priča o tome kako su mu na jednu predstavu, (valjda je bio "Ranjeni orao") iznenada došli gosti zbog kojih su bile unete ŽUTE STOLICE.

Razvodnice koje su, radeći u Ateljeu 212, zauvek ostale "zarazene" tim pozorištem, pažljivo su pročitale Mihizove stranice i bile oduševljene što su se i same našle u knjizi. Ne imenom ili zvanjem, ali...! Kada Mihiz napiše: "Unete su ŽUTE STOLICE...", onda se zna da su to uradile RAZVODNICE. Dakle, ušle su u knjigu zahvaljujući ŽUTIM STOLICAMA Ateljea 212 koje su uvek bile popunjene, a nikad prodate.

Inače, u tom "starom" XX veku, za sve koji su studirali a i radili u Ateljeu 212, ovo pozorište je bilo istureno odeljenje Beogradskog univerziteta.

/Priča nekadašnjih razvodnica Ateljea 212, Zorice, Mikice, Rade.../

Razvodnice Ateljea 212: Rada, Jelena, Cica, Zorica i Snežana, 1975.g.